

*МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ*

*НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ*

*УКРАЇНОЗНАВСТВО
У ТЕХНІЧНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ
ЗАКЛАДІ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ*

*МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

22-23 ЖОВТНЯ 2012 РОКУ

КИЇВ 2012

Організаційний комітет

Голова – *Іванов С.В.*, доктор хімічних наук, професор, ректор, завідувач кафедри експертизи харчових продуктів Національного університету харчових технологій.

Заступник голови – *Мостенська Т.Л.*, доктор економічних наук, професор, проректор, завідувач кафедри менеджменту Національного університету харчових технологій.

Члени оргкомітету – *Колосюк В.О.*, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства Національного університету харчових технологій;

Буравченкова С.Б., кандидат історичних наук, професор кафедри українознавства Національного університету харчових технологій;

Кобилянський Є.Е., кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Національного університету харчових технологій;

Левицька Н.М. кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Національного університету харчових технологій.

Заступник голови з технічних питань – *Акутіна Н.В.*

Відповідальний секретар – *Науменко Н.В.*, доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства Національного університету харчових технологій.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники, колеги, друзі!

Колектив кафедри українознавства НУХТ вітає Вас – учасників першої Інтернет-конференції «Українознавство у технічному вищому навчальному закладі: досвід і перспективи»!

Колектив кафедри українознавства Національного університету харчових технологій проводить велику науково-дослідну роботу відповідно до чинних нормативних документів. Наукові інтереси викладачів кафедри нерозривно пов'язані з профілем навчальних дисциплін, викладання яких забезпечує кафедра: “Історія України”, “Культурологія”, “Історія української культури”, “Українська мова (за професійним спрямуванням)”, “Ділове спілкування”.

Викладачі нашої кафедри плідно працюють і видають велику кількість як наукових, так і методичних праць; беруть активну участь у роботі численних наукових та науково-методичних конференцій.

Колектив кафедри українознавства також приділяє велику увагу рецензуванню наукових і методичних праць викладачів кафедри та інших вишів Києва і України.

Викладачі кафедри – професори Світлана Буравченкова та Наталія Науменко, доценти Валерій Колосюк, Сергій Береговий, Євген Кобилянський, Надія Левицька, Світлаан Яременко, старші викладачі Оксана Векуа, Іван Сторожик, асистент Ольга Коцюбанська – плідно працюють над науковою та навчально-методичною літературою, посібниками, статтями. Крім певної кількості наукових і методичних публікацій, які вже вийшли в світ, на виробництві у редакціях та видавництвах перебувають нові роботи. Так, доцент кафедри Надія Левицька завершує докторську дисертацію “Вища гуманітарна освіта України в кінці XIX – початку XX ст.”. У контексті теми дисертації вона надрукувала в 2012 році наукову монографію, друкує наукові дослідження і бере участь у конференціях.

Протягом останніх років була продовжена робота з підготовки науково-педагогічних працівників для потреб нашої кафедри та інших кафедр університетів України. Зокрема, у 2010 дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук захистила Наталія Науменко, а у 2011 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних

наук захистили Олена Опанасенко (науковий керівник проф. Буравченкова С.Б.) та Ольга Коцюбанська (науковий керівник – доц. Н.М. Левицька).

Протягом попередніх років і в цьому навчальному році колектив кафедри багато уваги приділяв і приділяє розробці навчально-методичних посібників. Підручники та навчально-методичні посібники викладачів кафедри (з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України) викликають великий інтерес як у студентів, так і у наших колег з інших університетів України. Це – “Історія України”, “Історія української культури”, “Українська культура у європейському та світовому вимірі”, “Українська мова (за професійним спрямуванням).

Професорсько-викладацький склад нашої кафедри завжди приділяє постійну увагу роботі наукових студентських гуртків, які працюють на всіх факультетах НУХТ. Регулярно члени гуртків – студенти виступають із цікавими рефератами, доповідями і повідомленнями. Найкращі доповіді представляються на науковій конференції молодих учених, аспірантів і студентів НУХТ.

Студенти-першокурсники всіх факультетів НУХТ також залучаються до участі в історичній олімпіаді: “Чи знаєш ти історію і культуру українського народу?”. Всього в історичній олімпіаді беруть участь, як правило, понад 100 студентів університету. Викладачі кафедри залучають студентів до написання рефератів з нагоди різних історичних ювілейних дат (заснування Національного університету харчових технологій та окремих його факультетів, роковини від дня народження видатних співробітників університету, діячів української та світової політики й культури, 65-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні тощо).

Таким чином, науково-дослідна робота кафедри продовжує традицію колективу – підготовка працівників вищої кваліфікації для роботи зі студентами усіх спеціальностей різних факультетів НУХТ та для власних потреб кафедри і кафедр інших вищих навчальних закладів України.

Бажаємо Вам великих творчих успіхів у Вашій благородній роботі в ім’я утвердження і забезпечення процвітання демократичної держави України!

Світлана Буравченкова

СЕКЦІЯ 1

Історія української культури, науки та техніки: актуальні сторінки історії України

Модератор секції – к. істор. наук, професор Буравченкова С.Б.

*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У НЕГУМАНІТАРНОМУ ВНЗ (З ДОСВІДУ КАФЕДРИ УКРАЇНОЗНАВСТВА НУХТ)

Береговий С.І.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

В останні роки на порядку денному української вищої школи, зокрема технічних університетів, постають питання про реформування викладання гуманітарних дисциплін. Необхідність його, вочевидь, зумовлена підвищенням рівня конкурентності, пошуками найбільш ефективних засобів підготовки висококваліфікованих фахівців в умовах перманентних кризових процесів, що охопили не лише Україну, а й Європу.

На жаль, ні в суспільстві, ні серед освітян не ведеться широкої дискусії із зазначених питань, зокрема йдеться про долю викладання у ВНЗ історії України. Поширюються чутки про ліквідацію відповідних кафедр, передачу годин іншим, не гуманітарним, предметам. Говорять і про альтернативні предмети історичного профілю. Оскільки жодних офіційних заяв та рішень

не оприлюднено доречно висловити деякі міркування, виходячи із понад як 20-річного досвіду роботи власного, а також кафедри українознавства.

Декілька коротких відомостей про кафедру. Вона була створена у перші роки незалежності України. Відповідно до дисциплін, які викладаються, в складі кафедри існують три секції – історії, культурології (історії української культури), ділової української мови (далі – української мови за професійним спрямуванням). Всі викладачі, крім мовників, – історики за фахом, більшість – вихованці Національного університету імені Тараса Шевченка, серед них – професор, інші – доценти, кандидати історичних наук. Протягом тривалого часу в складі кафедри працювало 3 професори також історики. Кадровий потенціал кафедри завжди зростав за рахунок власної аспірантури.

На початку 90-х викладачі опановували читання нових базових курсів – історія України, українська та зарубіжна культура, згодом – культурологія, історія української культури. Культурологічні предмети сьогодні мають навіть більшу питому вагу у підготовці бакалаврів.

Втім, на наше глибоке переконання, історичний сегмент гуманітарних знань потрібно за будь-яких обставин зберегти у ВНЗ. Було б невиправною помилкою, ліквідувати його, виходячи з того, що випускники школи, наші абітурієнти не один рік вивчали історичні предмети. Адже вивчення історії у середній та вищій школі докорінно відрізняються, як за метою так і методикою.

В студентські роки, час повноліття формується людська особистість, суспільна свідомість, громадянська позиція. Молодь активно залучається до громадської роботи, в якій виникає гостра потреба формулювати і відстоювати власні переконання і думки. Відтак, певна «історична свідомість» набута у школі повинна трансформуватись у нову якість – перетворюватись на позицію українського громадянина, патріота. І тут недостатньо знання навіть добре вивчених шкільних уроків. Їх потрібно по новому переосмислити, зрозуміти зв'язок минулого і повсякдення, постійно послуговуватись уроками історії. Знаменитий історик В.О. Ключевський підкреслював: людина, що не знає і не розуміє історії, нагадує сліпого, який, прямуючи дорогою, постійно наражається на перешкоди, падає, забивається, але продовжує шкутильгати далі без жодного розуміння своїх невдач.

Звернімося до не дуже давнього, але добре відомого нам досвіду вивчення історії в радянській вищій школі. Радянська система гуманітарної освіти, попри ідеологічну обмеженість, хибність окремих теорій і навіть

злочинне приховування історичних фактів залишила цінний досвід та методику. Вона не лише гуманітарію, а й інженеру давала ґрунтовні знання про суспільство, історичний процес, права, обов'язки, відповідальність. Вона не підлаштовувалась до європейської чи американської системи, але формувала конкурентоздатну освіту, в першу чергу на технічному і воєнному рівнях, з провідними економіками світу.

Прикладів більше ніж достатньо. Згадаємо хоча б імена київських студентів та інженерів – С.Корольова, О.Антонова, Б.Патона, В.Глушкова. Вивчаючи радянську історію протягом цілого року на першому курсі, студент не лише опрацьовував підручник, але студіював першоджерела, готував реферати та курсові роботи. Навряд чи слід порівнювати минулого абітурієнта із нинішнім. В основному він залишається тим самим – 17-18-річним юнаком чи дівчиною, що хоче вчитися, виявляє жагу до невідомого, бажає знайти своє місце в суспільстві, сподівається реалізувати себе в країні, а не залишити її.

Новітні методики освіти, європейський і світовий досвід, плюралізм і демократія сьогодні дають набагато більше можливостей в роботі зі студентами. Щодо змісту предмету, то, на нашу думку, замість історії України від найдавніших часів потрібно запровадити базовий курс сучасної політичної історії, в якому головна увага буде зосереджена на державотворчих процесах, історії політичних партій, громадських рухів, зв'язку вітчизняних подій із глобальними проблемами XX – початку XXI століть.

Базовий курс в структурі підготовки бакалавра може зайняти ті ж години, що нині відводяться для історії України. Перехід до семестрової форми навчання, на нашу думку, вже сприяє кращому засвоєнню матеріалу, більшій ефективності форм самостійної роботи, адже заняття відбуваються 1 раз на 2 тижня. Нагальною потребою є введення вибіркового історичного спецкурсу, які необхідно також запроваджувати на першому курсі у наступному після вивчення базового курсу семестрі. В сумі базовий курс та спецкурси надають можливість безперервного, протягом року, вивчення історичних дисциплін, що суттєво підвищуватиме рівень підготовки студента, формуватиме запас історичних знань, необхідних для подальшого вивчення на 2 і наступних курсах таких гуманітарних предметів як філософія, політологія, соціологія тощо.

Досвід показує, що вивчення історичних дисциплін у недостатньому обсязі годин, обмежує навички та уміння студента працювати самостійно, негативно відображається на засвоєнні ним інших гуманітарних предметів.

Викладачі кафедри протягом останніх років підготували цілу низку історичних спецкурсів, які вже частково запроваджені, але нажалі лише на окремих факультетах. Так, популярним серед студентів є курс «Історія університетської освіти», що вже декілька років читає доцент Левицька Н.М., доценти Кобилянський Є.Е. та Береговий С.І. на факультеті ЕіМ читають вибіркового курс «Історія світової культури і мистецтва», готовий до впровадження курс «Історія європейської інтеграції», який свого часу був апробований доцентом Береговим С.І. у магістерських програмах інших навчальних закладів вищої освіти. Кожен з викладачів кафедри має у своєму науковому доробку один або більше курсів вибірових дисциплін. Наразі кафедра бере участь у написанні нарису історії університету, а один із її викладачів керує університетським музеєм, наполегливо працює в архівах збираючи матеріали до фундаментальної праці. Історія НУХТ, так само, є цікавою і актуальною проблемою для вибірового спецкурсу. Підвищення авторитету історичних дисциплін у технічному вищі, забезпечення їх високого рейтингу серед студентів неможливо без оновлення методики їх викладання.

Не новиною для усіх викладачів є проблемно-дискусійний метод практичних занять, який з успіхом замінив стару академічну манеру ведення семінару. Власне, часу, відведеного програмою, не вистачає на академічну манеру тому, переважно, практикуються заняття у формі діалогу викладач – студент, студент – студент, метод круглого столу де арбітром є викладач.

Усі без виключення заняття відбуваються у формі дискусії, де немає потреби уникати будь яких гострих питань історії, сучасної політики міжнародного життя. Викладач по ходу заняття виступає і як політінформатор, знайомлячи студентів з останніми подіями внутрішнього і міжнародного життя, ставлячи завдання для пошуку тих чи інших матеріалів у засобах масової інформації. Лише значний професійний і життєвий досвід, який мають більшість викладачів кафедри, дає можливість робити такі дискусії цікавими і змістовними, вчить студентів толерантності до опонента, виваженого і аргументованого відстоювання своєї точки зору. До практичних занять викладач ставить студентам проблемно-пошукові завдання, практикуються творчі звіти про відвідання історичних пам'яток, музеїв,

завдання пов'язані із профілем університету, майбутньою спеціалізацією студента.

Доброю традицією кафедри є відвідання студентами у супроводі викладачів історичного музею, екскурсії по історико-культурних пам'ятках міста, участь в історичній олімпіаді. Останні декілька років студенти брали участь в історико-краєзнавчих походах по місцях бойової слави Другої світової війни, кращі студенти запрошувались на зустрічі з провідними істориками України в інституті імені І.Кураса.

На завершення хотілося б висловити впевненість, що процеси реформування гуманітарної освіти у технічних вишах, сприятимуть не лише збереженню історичних дисциплін, а піднесенню їх авторитета, якості викладання, ролі у підготовці свідомого, патріотично настроєного громадянина Української держави.

**ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ПЕРШОГО ДИРЕКТОРА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ТЕХНІКУМУ (КОЛЕДЖУ) ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НУХТ
ЛУБНІНА ОЛЕКСАНДРА ФЕДОРОВИЧА**

Зваричук Е.О.

*Кам'янець-Подільський коледж харчової промисловості НУХТ,
м. Кам'янець-Подільський*

У світі Кам'янець-Подільський відомий не тільки своїм історичним минулим та архітектурними пам'ятками, а й навчальними. Одним з таких є коледж харчової промисловості Національного університету харчових технологій.

Історія коледжу починається з буремних років Великої Вітчизняної війни та післявоєнної відбудови. У червні 1944 року Рада Народних комісарів УРСР своєю Постановою за № 787 “Про організацію учбових закладів НКХП УРСР” дозволила Наркомхарчопрому УРСР у місті Києві відкрити технікум харчової промисловості для підготовки кваліфікованих кадрів середньої ланки [1, арк. 2]. 2 жовтня 1944 року перші студенти сіли за парти. Вони розпочали навчання на 4-х відділеннях, а саме: технолого-бродильному, крохмально-паточному, рахівників-бухгалтерів та техніків-механіків. Так було закладено підвалини сьогоденного коледжу.

Згодом, керівництво УРСР врахувавши те, що Поділля здавна є регіоном в якому існувала та інтенсивно розвивалась інфраструктура харчової промисловості своєю Постановою від 14 вересня 1961 року за № 1335 перевела Київський технікум харчової промисловості до Кам'янця-Подільського Технікуму в користування було надано частину будівлі за адресою вул. Суворова 2 [1, арк. 5-6]. Водночас, Постановою Вінницького Раднаргоспу від 23 вересня 1961 року № 326 – директором Кам'янець-Подільського технікуму харчової промисловості було призначено Лубніна Олександра Федоровича [1, арк. 6-6 зв.].

Олександр Федорович народився 28 червня 1912 року в с. Задній Мис, Нікольського повіту, Вологодської губернії (сьогодні Росія, Вологодська область, Вологодський муніципальний район, с. Задній Мис) в родині селян. У 1925 році закінчив Підлісну школу І-го ступеня, а 1929 році семеричну Ільїнську школу Вашкінського району Вологодської області. По закінченню

якої поступив до Велико-Устюзького кооперативного технікуму, в якому навчався до 1933 року – отримав спеціальність техника-овочівника.

У 1934 році за комсомольською путівкою був направлений до лав Радянської армії (навчальний дивізіон 2-ї артилерійської бригади м. Ленінград). Цього ж року вступив до Ленінградського військово-топографічного училища, яке закінчив у 1937 році. Отримавши військове звання лейтенанта, був призначений топографом до військової частини, розташованої в Кременчуці. У 1940 році вступив до військово-інженерної Червонопрапорної академії імені В. Куйбишева, яку закінчив у травні 1943 року. По закінченню академії займав керівні посади в лавах Радянської армії.

У 1959 році у чині підполковника вийшов на пенсію. З 1960 року розпочав викладацьку роботу в Кам'янець-Подільському будівельному технікумі, а з 1961 року очолив Кам'янець-Подільський технікум харчової промисловості [2, арк. 2].

Перші кроки новопризначеного директора були пов'язані з організацією та впорядкуванням навчального процесу, адміністративно-господарським облаштування будівлі технікуму.

Зокрема, на денному відділенні було відкрито 4 спеціальності: "Технологія консервування", "Технологія цукристих речовин", "Хлібопекарське і кондитерське виробництво", "Бухгалтерський облік". Для вдосконалення та оптимізації навчального процесу було створено 5 предметних комісій, а саме: історії, мови та літератури; загальнотехнічних; фізико-математичних; хіміко-технологічних та економічних дисциплін, які очолили справжні фахівці своєї справи (на той час у технікумі працювало 32 викладачі).

Упродовж дуже короткого часу Олександр Федоровичу вдалось створити згуртований, дружний, творчий колектив, який на високому професійному рівні прагнув виконувати поставлені завдання. Наполегливістю в роботі відзначались викладачі: Босенко О.А., Воловик Г.І., Вінник О.І., Горбановська В.А., Гольтман Л.М., Козіна С.Л., Манжуловський О.Ф., Трачук Д.В., тощо [3, арк. 6-10].

Попри значне навантаження викладачів та незакінчені ремонтні роботи, заняття проводились на високому теоретичному рівні, з використанням наочності, активізацією розумової праці студентів тощо.

Зокрема, у звіті директора про роботу технікуму харчової промисловості у 1961-1962 навчальному році з цього приводу відзначалось, що найкращою організацією та чіткістю, на всіх етапах роботи,

відзначаються уроки викладача Т.Г. Сосновської. Цікаво, з особливою завзятістю та великою силою переконання викладає матеріал викладач історії І.І. Естрах. Він доволі вміло оперує історичними фактами, змушує студентів роботи висновки та висловлювати свої думки. Викладач теоретичної механіки С.Л. Козіна, попри складність дисципліни, підходить до викладання творчо, старанно та продумано. Методично вірно, послідовно, в повному обсязі організовано проводить теоретичні та лабораторні заняття викладач органічної хімії Т.М. Ткаль. Тісно поєднують навчання з виховною роботою викладачі російської мови та літератури А.І. Соболевська та викладач бухгалтерського обліку Р.А. Грановська. Багато уваги приділяє виготовленню наочних посібників викладач економічної географії А.К. Фример [3, арк. 12-17]

Водночас розпочато оснащення технологічних приміщень (відкрито дві хімічні лабораторії, оприбутковано 17 тисяч карбованців). Проведено ремонти навчальних класів. Розпочато облаштування аудиторії для проведення занять з дипломного проектування. Бібліотеку укомплектовано 10 000 найменуваннями навчальної літератури, відкрито читальну залу на 20 місць. Разом з цим, було заплановано впродовж 1965-66 навчального року відкрити життєво необхідні для технікуму лабораторії фізики та електротехніки. За листопад-грудень 1961 року в одному з приміщень технікуму було відкрито видавничий відділ, укомплектований найкращим на той час копіювальним та друкарським обладнанням. Загалом навчання проводилось в 20-ти аудиторіях, із загальною площею 1262 м². Освіту здобувало 451 студентів. На другому поверсі було розташовано гуртожиток який складався з 24-х кімнат [3, арк. 26-30].

Однак для проведення в повному обсязі навчальних занять технікуму не вистачало кабінетів та лабораторій. Тому, щоб виконати навчальні плани було прийнято рішення орендувати приміщення в індустріальному технікумі, сільськогосподарському інституті та загально-технічному факультеті автодорожнього інституту. Таким чином, заняття груп проводилися в чотирьох точках міста, що створювало значні труднощі в роботі.

За клопотанням директора в жовтні 1961 року з Києва додатково було переведено заочне відділення, і в Кам'янці-Подільському було створено заочний технікум харчової промисловості, який очолив М.М. Воловик (об'єднались в один навчальний заклад у грудні 1970 року). Натомість у Києві відкрито навчально-консультативний центр Кам'янець-Подільського харчового технікуму [3, 22].

Проте всім зачинанням Олександра Федоровича не судилося збутись: 6 лютого 1964 року на 52-му році він пішов з життя. За трудові та бойові звершення Лубніна Олександра Федоровича нагороджено орденами “Боевого Красного Знамени”, “Красной Звезды” та трьома медалями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Накази по Кам’янець-Подільському технікуму харчової промисловості за 1961-1962 рр. – Архів Кам’янець-Подільського коледжу харчової промисловості НУХТ. – Спр. 23а.
2. Особова справа Лубніна О.Ф. – Архів Кам’янець-Подільського коледжу харчової промисловості НУХТ. – Спр. 1.
3. Звіт про роботу Кам’янець-Подільського технікуму харчової промисловості за 1961-1962 навчальний рік. – Архів Кам’янець-Подільського коледжу харчової промисловості НУХТ. – Спр. 53а.

СЕМАНТИЧНІ АСОЦІАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Клименко Є. О., Яременко С.А.

Національний університет харчових технологій, м.Київ

Творча спадщина Ліни Костенко наснажена великою кількістю афоризмів, порівнянь, асоціацій, якими поетеса ніби «прикрашає» свої вірші. Розглянемо детальніше поняття «семантика» і «асоціація».

Семантика — це розділ мовознавства, що вивчає проблеми смислу, значення та тлумачення знаків і знакових виразів, окреслених предметною та понятійною сферами. У широкому розумінні семантика є частиною семіотики, тісно пов'язана із металогією, котра висвітлює відношення висловів логічної мови до позначуваних нею об'єктів та змісту, що вони виражають, пояснюючи властивості понять "смысл", "значення", "ім'я", "аналітична істинність", "хибне судження", "істинне судження" тощо.

Найменшою складовою семантики вважають "сему" — одиницю з відповідними граматичними та лексичними значеннями. Лінгвісти на підставі парадигматичних семантичних відношень класифікують асоціації за різними категоріальними групами: синоніми, антоніми, пароніми, лексико-семантичні поля, гнізда та інші. У художньому мовленні семантика зазнає глибоких естетичних перетворень задля виникнення "іншої" образної реальності, мотивованої загальномовною практикою, що містить низку присутніх змістових та емоційно-оцінних прирощень, зумовлених літературним контекстом. Образному слову дослідники вмотивовують множинність, дифузність, інваріантність його семантики [4].

Асоціація — зв'язок уявлень, коли одне з них у людській свідомості викликає низку інших, інколи ірраціональних контрастів чи суміжностей в часі й просторі, і постає як наслідок естетичного освоєння дійсності [5].

Вважаємо, що про поетичну творчість Л. Костенко вже багато написано, хоча її доробок насправді заслуговує ще більшої уваги. Як наголошують дослідники, поетична образність Л. Костенко «свіжа, приваблива, умотивована глибоким відчуттям естетичної міри». Надзвичайно теплими й вдумливими образами переплетені її поетичні роздуми про власну молодість, прожиту, як вона пише, в «краю журавлів і калин», де «тиша лісам на плечі», де «бродить пам'ять» «босоніж», де «вітри тамують подих ...», «падає дим на стомлені дороги», і «захід сонця... пахне медом»:

Захід сонця пряно пахне,
Пахне медом сонячний бурштин.
Вечір лізе в пасіку ведмедем...
Вечір сонце пшеничне розкраяв
І окраєць над полем залишив [1, с. 156].

Роки, прожиті серед рідної природи, та неабияка спостережливість Ліни Костенко великою мірою позначилися на її поезіях. Це яскраво помітно у плетиві словесних образів. Поетеса легко пов'язує в асоціативні пучки поетичної мови різноманітні відтінки понять. Ось, наприклад, наслідок її творчої уяви висловлено у вірші «Ніч», в якому поетеса показує землю й місяць у дивних, незвичних для логічного сприймання взаєминах:

Розметавши ріки, як руки,
спить земля в м'якому просторі.
Їй на коси випали роси,
Трави-ковдри сповзли з постелі,
Та й відкрилися ніженьки босі
І гаряче плече пустелі.
Місяць вирізав шпару в небі
Ледь помітним серпом з латуні,
Мов ховаючись сам від себе,
Задивився на сплячу красуню [1, с. 106].

Ніби з космічної віддалі поетеса спостерігає землю й місяць. Їхні реальні обриси замінено тут ілюзією фантастичної казковості – суб'єктивною ідеєю творчої гадки, перед якою поступається навіть сама реальність.

У вірші «Моя душа в твоїх лабетах» поетеса навіть процес віршування передає в образах уособлення літер, що спостерігаємо на прикладах цікавих безсполучникових порівнянь:

За руки літери взялися,
Бредуть слова...
А навкруги –
Холодним полем розляглися
Паперу білого сніги [1, с. 138].

У вірші «Я – жниця поденна» Л. Костенко порівнює процес творення власних поезій з тяжкою працею поденної жниці, яка працює за малу винагороду:

Я – жниця довічна,
Працюю терпляче,

За радість труда,
І за тисячний сніп [1, с. 108].

Одвічна тема незгоди серця з розумом, якій склали свою щедрю данину поети всіх часів і всіх народів, теж знаходить собі місце у наступному вірші:

Суворий вчитель,
Розум невблаганний,
Немов дитину, серце навчає.
Оцінки ставить.
Випишує догани.
Найменших помилок не вибачає.
А серце робить вигляд, ніби слуха.
І, як школяр, на вікна поглядає [1, с. 121].

Уживаючи відповідні порівняння *розум – учитель, серце – дитина – школяр*, поетеса досягає естетичного ефекту. Її суб'єктивний творчий реалізм не позбавлений певного гумору, самоіронії. Читач з усмішкою сприймає цю уявну образну ситуацію, що викликає в його пам'яті окремі подібні хвилини з особистих переживань. Власне, в цьому й полягає довічна актуальність заторкнутої теми.

У вірші «*Чумацький віз*» поетеса висловила глибокі роздуми, пов'язані з добою чумакування. Її поетична проекція в минуле, базована на фольклорній основі, насичена оригінальними підкресленнями та метафоричними узагальненнями:

Гули степи. Воли жували літо.
Печаті ратиць відміряли дні.
Топили серце чумаки у кварти.
І, розхитавши гопаком корчму,
Везли в степах, просмолені, чубаті,
Важчезну сіль, тараню і чуму.
Худі тополі сплять довготелесо
Над безгомінням стомлених доріг [1, с.182].

Із наведених рядків видно, що логічні категорії таких понять, як *час, віддаль*, тут замінені коротким метафоричним означенням «*печаті ратиць відміряли дні*». Повільна монотонність дії підкреслена відповідним пейзажним доповненням, що асоціюється з хворобливим сном, безлюддям, утомою: «*худі тополі сплять*», «*безгоміння*», «*стомлені дороги*». Навіть гопака, що ним чумаки «*розхитали корчму*», не змінює загального настрою. Гопака ніби стихійно вривається в пустку того «*безгоміння*», як реакція на

безрадісну дійсність, як протест проти неї п'яного чумацького серця, *«топленого у кварти»*. В іншому місці поетеса знов потрактовує гопака у подібному сенсі. Наприклад, у вірші *«Смертельний па-де-грас»* вона описує гопака не як фізично-психологічний акт вияву задоволення, а, скоріш, як своєрідну реакцію на тяжкі лихоліття:

І, як чадний недокурок історії,
Гопака у землю втоптує біду [1, с. 187].

Розглянемо елементи образності Л. Костенко в творах пізнішого періоду, зокрема ті співвідношення образів, якими переплетена сюжетна тканина роману *«Маруся Чурай»*, що з'явився друком незадовго перед її п'ятдесятиліттям.

Послідовне розгортання сюжетних подій поетеса переплітає відповідними образними вставками, ліричними відступами, епітетами, паралелізмами та іншими засобами поетичної мови. Так, наприклад, вираження ідеї тяглості часу поетеса не тільки уособлює в образі міста, а й надає йому відповідних жіночих рис:

На п'ять воріт зачинена Полтава
Ховає очі в тихі явори [2, с. 37].

Далі вона пише, що Полтава *«на сто думок замислена»*, *«мовчить»*, *«наче приголомшена»* жорстоким вироком. А тут ще полк її готується до походу і вістка про похід *«простугоніла смутком вечеровим»*:

Полтаво! Засвіт встануть козаченьки.
Ти припадаєш їм знову до стремен [2, с. 38].

Мотив відходу козаків у похід супроводжується низкою відповідних лексичних комбінацій, що підсилюють настрій. Так, наприклад, збір козаків, що поспішають із усіх сторін, описано в дусі традиційного героїчного епосу: *«десь коні ржуть»*, *«грають сурми»*, *«в литаври б'ють»*. Після цього приходить емоційний вияв відчуттів *«святої печалі»*, де вже *«ллються сльози материнські»*, *«тужать»* і *«ридають»* дзвони по усіх церквах. А далі – зворушливий образ прощання:

Ще жінка мужу падає на груди
І діти тягнуть руки до стремен [2, с. 44].

Полк пішов, але поетеса ще змальовує самотню дівочу постать *«чиясь край шляху плаче наречена»* та підсумовує цілий шерех сумних настроїв коротким метафоричним означенням *«жінки дорогу слізьми перемили»*. Епізод відходу козаків закінчується дуже вдалим повторенням уже вжитих зворотів:

Все тихше й тихше... Сурми вже не грають...

Шум даленіє... Дзвони завмирають... [2, с. 45].

Розглянемо збірку поезій Ліни Костенко, яка з'явилася саме у п'ятдесятиліття поетеси під назвою *«Неповторність»*. Ця збірка вирізняється, як зауважують дослідники, «великою художньою культурою», «яскравою образністю» та «глибиною думки». У збірці знаходимо відповідь на деякі питання, пов'язані з окремими місцями в текстах її попередніх творів. Ось, наприклад, у вірші *«Шукайте цензора в собі»* поетеса пише про цензурні перешкоди, спричинені власним внутрішнім цензором, що:

Зсередини, потроху, не за раз,

Все познімає, де яка іконка.

І непомітно вийме вас – із вас.

Залишиться одна лиш оболонка [3, с. 152].

У окреслених рядках, як бачимо, поетеса виправдовується за окремі місця в текстах її творів, які зазнали редакційних змін. Із цього стає зрозумілим, що її творчість часто піддавалася утискам – хиталася між *«власним»* і *«нав'язаним»*, або, як вона сама стверджує, між тим, *«що можу»*, і тим, *«що мушу»*, написаним *«на користь чи в догоду»*:

І то не є дзвінкий асортимент

Метафор, слів, – на користь чи в догоду,

А що, не знаю. Я лиш інструмент,

В якому плачуть сни мого народу [3, с. 116].

Останнє речення своєю поетичною силою зворушує навіть найбайдужіший розум і спонукає до глибокої задуми. У наведеному короткому метафоричному вислові зосереджена найголовніша суть особливої ролі поета покривдженого народу. Сила цього вислову полягає в його ж асоціативному лаконізмі, у відповідній співмірі дібраних компонентів: логіки, лексики й емоцій. Подібні вислови не часто зустрічалися в поезії. Вони або губилися в обережних натяках, або глушилися багатослівною орнаментикою, чи, найчастіше, застрягали в цензурних рогатках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. Поезії / Ліна Костенко. – Балтімор – Париж – Торонто, 1969.
2. Костенко Л. Маруся Чурай / Ліна Костенко. – К., Дніпро, 1979.
3. Костенко Л. Неповторність / Ліна Костенко. – К., Дніпро, 1980.

4. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс] / Режим доступу до статті: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/tycdy.html>. – Заголовок з екрана.

5. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс] / Режим доступу до статті: <http://www.ukrlit.vn.ua/zaruba/info/dict/4h72l.html>. – Заголовок з екрана.

РОЛЬ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МІСЦЕ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Кобилянський Є.Е.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Створення єдиного освітнього простору в Європі дедалі стає об'єктивною реальністю. Ця ідея набуває все більшого поширення і в країнах пострадянського простору. Українські університети, які підписали Велику університетську хартію, дали поштовх не лише до поширення ідей Болонського процесу в Україні, а й змінили шлях розвитку вітчизняної освіти. Насамперед йдеться про структурні та змістовні зміни в системі освіти. Якщо структурні зміни мають внести зовнішні корективи в систему навчання, то змістовні – створити єдиний освітній простір, у якому б існували інтегровані навчальні програми в межах спільних ступенів рівня.

Вітчизняна система освіти, яка стала на шлях реформ, досить бурхливо сприймає ці зрушення. З одного боку – це рівень доступності освіти, можливість для обміну досвідом, знаннями, створення широкого ринку праці, забезпечення права викладачам і студентам на вільне пересування в межах європейського освітнього простору. З іншого – це кардинальна внутрішня перебудова всієї системи освіти, підвищення якості освітніх послуг, трансформація свідомості і викладача, і студента, спрямована на створення нової моделі освіти та готовність працювати в нових умовах.

При всіх перевагах європейської освітньої інтеграції та досить високої якості освітніх послуг, виникає ряд проблем, які торкаються національних традицій в змісті освіти. Перш за все, створення єдиного освітнього простору передбачає стандартизацію вищої професійної освіти. Цей напрям розвитку освіти був затверджений в документах Празького комюніке міністрів вищої освіти європейських країн у травні 2001 року та підтверджений в Пакеті документів Берлінської конференції 18-19 травня 2003 року.

Зокрема, в Празькому комюніке підкреслювалась важливість "розробки навчальних модулів, курсів і програм на всіх рівнях з "європейським" змістом, орієнтацією та організацією. Це особливо стосується модулів, курсів та програм на отримання ступенів, які пропонуються в співпраці різних закладів з різних країн і ставлять за мету присвоєння спільного загальновизнаного ступеня" [1, 64]. На Берлінській конференції

констатувалося, що цей процес стає тенденцією розвитку європейської освіти, набуваючи конкретного втілення через "створення додаткових спецкурсів, курсів та програм з європейською тематикою або орієнтацією" [1, 105].

На практиці це означає, що освітні системи країн-учасників Болонського процесу, пристосовувавши навчальні програми до європейських норм, наражаються на небезпеку втратити національні особливості насамперед у змісті освіти. Тобто, уніфікація освітніх послуг, при всіх перевагах їх стандартів якості, може призвести до інтеграції, при якій відбудеться розмивання безпосередньо через систему освіти національних елементів у структурі самої культури. Збільшення курсів, програм з європейської тематики, може призвести до поступового зменшення, а потім і витіснення із навчальних програм тих соціогуманітарних дисциплін, що складають змістовний стрижень національної системи освіти.

Це особливо стане відчутним для технічних вищих навчальних закладів в Україні, які мають незначний відсоток соціогуманітарних дисциплін в навчальних планах та програмах. Тому впроваджувати європейську тематику у навчальні програми та плани із гуманітарних дисциплін слід досить обережно, а ліквідація тих чи інших навчальних курсів має вестись без поспіху та упередження, із урахуванням історичних, суспільно-політичних потреб та особливостей країн-учасниць Болонського процесу.

На жаль, в Україні реаліями дня стали досить тривожні тенденції. Досить активно відбувається процес ліквідації, або скорочення тих чи інших гуманітарних дисциплін. В результаті, у вищих технічних навчальних закладах їх відсоток скоротився до мінімуму, хоча самі студенти досить позитивно сприймають такі навчальні курси як "Історія України", "Культурологія", "Релігієзнавство", "Естетика" та інші.

Слід підкреслити, що думка про виведення означених дисциплін із сфери технічної освіти є хибною. Викладання національної історії формує у студентської молоді громадянську позицію, почуття патріотизму, той національний дух, без якого неможливий поступальний розвиток держави. Розуміння історичного шляху, пройденого нашим народом у минулому, вміння аналізувати, мислити відповідно до сучасних реалій, використовувати досвід минулого у вирішенні складних політичних колізій сьогодення дає навчальний матеріал з "Історії України". "Культурологія", "Релігієзнавство", "Естетика", зокрема, допомагає зрозуміти збалансованість загальнолюдських цінностей та національних пріоритетів, навчає толерантності, вмінню

приймати складні рішення на гуманістичних засадах, сформувати естетичні смаки, в цілому сприяє усвідомленню того, що соціокультурна компетентність стає важливішою складовою культури майбутнього фахівця.

Загалом, кожна із дисциплін соціально-гуманітарного циклу сприяє підвищенню якості професійної, в тому числі, й інженерної освіти. Прискорення технічного прогресу вимагає від молодого спеціаліста постійно працювати над собою. Водночас розуміння того, що будь-яка техніко-інженерна діяльність – це не лише підвищення продуктивності праці, а саме головне, як те чи інше рішення відповідає принципам та нормам людської моралі і загалом умовам існування людського суспільства, багато в чому залежить від опанування студентом саме дисциплін гуманітарного циклу.

Можна знати, як технічно поліпшити роботу підприємств, але при цьому не думати про включення його у взаємозв'язок із навколишнім середовищем, людиною та загалом Всесвітом. Оскільки раціональність та логіка інженерної думки спрямовані на досягнення методів та способів роботи механізмів та техніки, а не на її соціокультурне осмислення, то завдання гуманітарних дисципліни, полягає в тому, щоб у свідомості майбутнього інженера відбулася якісна зміна рівнів свідомості – стався перехід від технократичної моделі мислення до загальнолюдської та всепланетарної.

Шлях розвитку гуманітарного циклу дисциплін у вищих технічних закладах освіти полягає у створенні інтегрованих курсів як мінімум на 2 кредити, які б могли об'єднати національні елементи у змісті й організації системи навчання з європейськими вимогами в галузі освіти. Одним із таких курсів, що читається у вищих технічних навчальних закладах Франції та Канади є "Історія комунікацій", або перекладаючи назву дисципліни на національний ґрунт – "Історія науки і техніки". Цей курс дає уявлення про цивілізаційні досягнення людства, розуміння наслідків невиправданої техногенної діяльності, показує науковий та промисловий поступ людського суспільства.

Входження національної системи освіти в Болонський процес засвідчує, що не все сприймається освітянами адекватно в силу того, що є суттєві розбіжності в практиці реалізації освітніх послуг в європейських країнах, які вже досить давно працюють в цих умовах, і в Україні. Перш за все це стосується організації системи навчання студентів і змісту освіти. Однією з найгостріших проблем, із якими зіткнулися освітяни, стало значне зменшення аудиторних занять.

Особливо відчутним це є для першокурсників, які ще не вміють працювати самостійно в умовах кредитно-модульної системи, оскільки середня школа не переведена на відповідні форми і методи навчання. Тому досвід самостійного опрацювання програмного матеріалу студентство набуває саме на першому курсі. З іншого боку зменшення аудиторних годин веде також до того, що втрачається індивідуалізація процесу навчання та той живий аудиторний контакт між студентом і викладачем, який не може бути замінений навіть самими сучасними мультимедійними технологіями.

Іншою нагальною проблемою є наповненість груп. Така ситуація, коли середня кількість студентів в групі перевищує 20-22 чол., ускладнює засвоєння матеріалу та систематичний контроль знань студентів, оскільки за 2 год. практично неможливо перевірити рівень підготовки до занять всіх студентів у групі.

Тестова форма перевірки, що орієнтована на тематичний, або модульний контроль, не дає широкої проміжної картини успішності. Певною мірою такий недолік можна надолужити комп'ютерними тестовими контрольними на кожному занятті, але ця проблема, як і попередня, тісно пов'язана із матеріальними ресурсами вищих навчальних закладів, яких вкрай недостатньо для повноцінної реалізації кредитно-модульної системи.

Однак, навіть за умови відсутності достатньої кількості комп'ютерних класів можна організувати систему тренінгу та перевірки знань студентів, в тому числі і заочників, через створення загальноуніверситетського навчального сервера, на якому будуть розміщені відповідні завдання, і вхід на який буде можливий через систему Internet. Виконання завдань можна проконтролювати запровадженням для кожного студента індивідуального пароля. За таких умов викладач зможе швидко отримати інформацію про роботу кожного студента та скласти досить об'єктивне уявлення про виконання ним самостійних, або тестових завдань та визначити рівень засвоєння відповідного програмного матеріалу.

Досвід показує, що в умовах кредитно-модульної системи постає питання про вибір студентами навчальних дисциплін. В умовах, коли студент прив'язаний до певного потоку або групи це зробити майже неможливо. Оскільки за умови вибору студент сам вирішує, які дисципліни йому потрібно опрацювати в першу, другу і останню чергу, це дає йому маневр у засвоєнні програмного матеріалу.

Слід зазначити, що вільний вибір дисциплін не заперечує визначення певної кількості нормативних навчальних дисциплін, які потрібно

обов'язково опрацювати протягом кожного року навчання. Однак студенту пропонується також низка спецкурсів, які він може додатково засвоїти для підвищення свого рейтингу. Причому в технічних навчальних закладах чи на технічних факультетах університетів, зокрема Канади, присутній певний мінімум гуманітарних дисциплін, і навпаки на гуманітарних – технічних дисциплін. Що дає організація навчального процесу на основі вільного вибору? Перш за все дуже легко вирішується питання не лише академічної заборгованості, а й якості знань, оскільки ліквідується "тіньова успішність".

Практика навчання в умовах вищої школи підтверджує необхідність планового екзамену (заліку), як підсумкової форми оцінки знань. Екзаменаційну форму контролю знань не можна зводити до перескладання тих чи інших тем протягом модульного тижня. Підсумковий модульний контроль в умовах значного зменшення аудиторних занять, не замінює екзамен. На екзамен мають право йти всі студенти, на нього потрібно виділяти чітко визначений час, призначати бали, які б могли виправити картину успішності студента та сприяти покращенню якості його знань.

Звісно, Україна тільки переходить на шлях створення оптимальної моделі організації системи вищої освіти. І тут важливо одне - щоб за інноваційними експериментами не були втрачені здобутки попередніх років, щоб диплом про вищу освіту був свідченням високої якості підготовки сучасного молодого спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2003. – 200 с.

«ХРУЩОВСЬКА ВІДЛИГА» ЯК ДЗЕРКАЛО ПРОТИСТОЯННЯ ЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ

Колосюк В.О., Коцюбанська О.О.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Подолання культу особи, задеклароване в липні 1956 р. постановою ЦК КПРС, поставило радянську політичну систему на роздоріжжі двох шляхів. Саме з обранням нового курсу починається історичне змагання сил реформації та реакції. Основні риси цього періоду, його згубні тенденції – це половинчатість рішень, невідповідність їх історичним реаліям. Водночас реформація «згори» дала потужний, хвилеподібний поштовх до реформації «низової».

Специфіка біографії М. Хрущова обумовила його прихильне ставлення до України. Українці отримали доступ до вищих партійних посад, себто розпочався процес формування владної еліти, яка усвідомлювала національні інтереси та мала їх захищати [9, с. 439].

Однак формування цієї еліти проходило у вкрай несприятливих умовах. По-перше, була збережена жорстка вертикаль тоталітарної системи, дієва і сильна. По-друге, давалася взнаки психологічна напруга сталінських років. Вона спала, але прибрати її із свідомості одразу й назавжди було неможливо. Будучи людьми свого часу, тодішня еліта формувалась на основах непорушних догматів та слухняності (а відповідно, безініціативності). Звинувачення у «буржуазному націоналізмі» залишалося актуальним, та продовжувало виконувати функцію вибірки серед партійної еліти.

Зовнішні вияви демонтажу “сталінізму” позначилися в перейменуванні назв вулиць, районів, міст, областей пов’язаних із Сталіним та його прибічниками. Вже в липні 1956 р. Ленінський та Сталінський райони Львова було об’єднано в один Ленінський. Після засудження “антипартійної фракційної” діяльності групи В.Молотова, Л. Кагановича, Г. Маленкова, Д. Шепілова, К. Ворошилова, М. Булганіна, М. Первухіна, М. Сабурова, які намагалися усунути від влади в червні 1957 р. М. Хрущова, пройшло перейменування в березні 1958 р. Ворошиловградської області на Луганську, м. Ворошиловград – на Луганськ. Із заяв деяких виборчих округів по виборах до Верховної Ради УРСР були зняті імена В. Молотова і Л. Кагановича. Після XXII з’їзду КПРС (1961 р.), на якому прозвучала нищівна критика не

лише Сталіна, а й його сподвижників, було прийнято одноголосне рішення про винесення саркофагу із труною Й. Сталіна із Мавзолею.

Великого значення для майбутнього мала кампанія з реабілітації невинно засуджених. Вже з липня 1956 р. були відновлені імена таких видатних діячів як М. Куліш, Л. Курбас, О. Довженко, З. Тулуб. Припинилися нападки на В. Сосюру. Загалом до 1957 р. додому повернулося понад 65 тис. депортованих членів сімей, яких звинувачували в українському націоналізмі.

Помпезністю відзначалося 300-річчя возз'єднання України з Росією (1954 р.). Феєрверк присвят цій події затьмарив політичний горизонт. Конференції, урочисті збори, виставки, концерти масово проходили в усіх куточках республіки. Ювілею присвячували наукові дослідження і мистецькі твори. Водночас у «Тезах до 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654-1954р.)» цілковито ігнорувалася концепція історії України, представлена М. Грушевським, а будь-які форми української державності, крім УРСР, заперечувалися [9, с. 441]. Психологічною заміною національної свідомості залишався радянський патріотизм, який забезпечував системі цілість, а полікультурній спільноті Радянського Союзу – міцну точку з'єднання [6, с. 219].

Центральною подією ювілейних торжеств став Указ Президії Верховної ради СРСР від 19 лютого 1954 р. “Про передачу Кримської області із складу РРФСР у склад УРСР”, а 26 квітня 1954 р. прийнято Закон “Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР”. Однак передачу Кримської області не можна розглядати лише як подарунок. Крим та Україну пов'язували давнє історичне минуле, політичні та культурні стосунки.

Процес десталінізації та лібералізації здійснювався непослідовно, часто носив гучний декларативний характер, однобічно звинувачуючи Сталіна та його найближче оточення в злочинах, не руйнував основ тоталітарного режиму. Головною причиною було те, що цей курс розпочали політичні діячі, яких тісно пов'язувало минуле, а відтак, вони – були скуті у своїх спробах викорінити “сталінщину” [2, 5]. Такою людиною був не лише М. Хрущов, а й Петро Шелест, який з липня 1963 р. по травень 1972 р. був першим секретарем ЦК Компартії України. Він енергійно підтримував хрущовські реформи, був прибічником децентралізації, ліберально ставився до процесів культурно-національного відродження. Як справжній патріот – прагнув, по-можливості, відстояти інтереси республіки. Водночас як людина свого часу і типовий представник радянської системи, він спричинився до

двох кампаній щодо розгрому дисидентів, був одним з ініціаторів збройного вторгнення військ Варшавського договору в Чехословаччину в 1968 р., оскільки вважав в ньому загрозу для існування радянського ладу, підтримав заколот проти М. Хрущова[7,11].

Пріоритетним напрямом при Хрущові стає розвиток аграрного сектору. За роки “сталінщини” склалася катастрофічна ситуація. В республіці намітилася негативна тенденція до зменшення виробництва зерна, з 1952 р. через брак кормів почався занепад тваринництва. Вересневий пленум ЦК КПСС (1953) запропонував наступні заходи для поліпшення ситуації в сільському господарстві: списання заборгованості з колгоспів; підвищення закупівельних цін; зниження цін з присадибної ділянки; проведення паспортизації колгоспників; зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектору; підвищення освітнього рівня колгоспників. З огляду на це, перші роки після вересневого пленуму – найбільш результативний період у діяльності Хрущова [4, с. 444]

Саме завдяки пріоритетності розвитку сільського господарства на середину 50-х років вдалося досягти його рентабельності, вперше за довгі роки підняти і його виробництво. Валовий збір зерна в Україні за 1954-1958 рр. зріс в порівнянні з попередньою п'ятирічкою майже на 20%, цукрового буряка – удвічі, виробництва м'яса – більш як в 2 рази, молока – втричі.

Однак поряд з необхідними і продуманими заходами були й такі, що не дозволили перевести сільське господарство на інтенсивний шлях розвитку, а для України обернулися й серйозними деформаціями. Йдеться про низку реформ, що суттєво погіршили становище в сільському господарстві. Перш за все – це освоєння цілинних і перелогових земель Казахстану, Сибіру, Уралу, частково Північного Кавказу. Саме така політика остаточно закріпила на тривалий час екстенсивний шлях розвитку сільського господарства, вичерпувала з економіки України як трудові, так і матеріальні резерви. Так, в 1956 р. у господарствах Казахстану, Західного Сибіру та Північного Кавказу працювало понад 75 тис. українських юнаків та дівчат, а у лише в одному 1961 р. до цілинних районів Казахстану було відправлено до 90 тис. тракторів, виготовлених на підприємствах України [3, с. 519].

Небажаних наслідків для господарства України набула і так звана “кукурудзяна кампанія” [1, с. 83]. Активна пропаганда цієї “диво-культури” розпочалося з червня 1954 р., коли з трибуни чергового пленуму ЦК КПРС М. Хрущов роз'яснював її “стратегічне” значення для вирішення зернової проблеми, а її насильницьке впровадження розпочалося безпосередньо в 1955

р. Нова кампанія здійснювалася повсюди, без належного урахування економічних важелів та достатнього обґрунтування. За короткий час під кукурудзу було зайнято понад 20% усієї посівної площі. “Кукурудзяна програма”, однак, не дала своїх результатів. Після неврожаю 1963 р. зерно почали імпортувати із США та Канади.

До цих горезвісних “методів керування” додалися супутні прорахунки: об’єднання колгоспів, що призвело до спустошення земель, ліквідації малих неперспективних сіл; реорганізація МТС (машинно-тракторні станції) та їх перетворення в РТС (ремонтно-тракторні станції), коли і без того збіднілі колгоспи вимушені були купувати машини, комбайни, трактори, об’єднуючи в одних руках землю й техніку.

Ще з 1956 р. М. Хрущов пропонував, щоб селяни передали своїх корів в колгоспи. А молоко отримували на трудовні, оскільки “будівництво комунізму” надалі зведе нанівець значення особистих підсобних господарств. У 1956 р. встановлено грошовий податок з громадян, які утримували худобу в містах, а влітку 1959 р. ухвалено Указ Президії Верховної Ради України про заборону утримання худоби в містах і робітничих селищах. Ці прорахунки далися взнаки у середині 50-х – на початку 60-х років, призвівши до зменшення поголів’я худоби в особистому секторі колгоспників на 14%.

Невиправданими виявилися кроки, що скасовували стимулювання виробництва та продаж цукрового буряку. Валові збори цієї технічної культури почали скорочуватися. Низка наступних заходів протягом 1963-1964 рр., спрямована на відновлення цукрового виробництва, частково виправила ситуацію. Нерентабельним і збитковим залишалось тваринництво. Незважаючи на деякі пільги (з 1962 р. підвищено закупівельні ціни на худобу й птицю, скасовано сезонні ціни на молоко та яйця, змінено податки з прибутків від тваринництва). Суттєво поліпшити ситуацію у цій сфері так і не вдалося. Нестабільна політика в галузі сільського господарства звела нанівець всі позитивні зрушення в сільському господарстві, які намітилися в 1954-1956 рр., підірвавши основи його розвитку у майбутньому.

Такою ж непослідовністю та нестабільністю відзначалася реформа в галузі управління промисловістю, запозичена з більшовицького досвіду управління народним господарством. Основою політики Хрущова на перших етапах стала децентралізація республіканських галузей промисловості та аграрного сектору, територіальний принцип управління промисловістю. Однією з прикмет нового управління стали раднаргоспи (ради народного господарства).

До середини 50-х рр. XX ст. управління економікою УРСР цілком зосереджувалось у Москві. Стратегічними галузями – вугільною, металургійною, машинобудівною, енергетичною – керували союзні міністерства. Не меншої актуальності набувало питання швидкої заміни старого адміністративно-бюрократичного апарату, якій чинив опір оновленню суспільства, на новий, менш політично заангажований і консервативний. Це було можливо лише завдяки докорінній реорганізації управління економікою, яка пройшла декілька етапів.

Перший етап децентралізації управління та його демократизації почався з квітня 1953 р., коли Президія Верховної Ради СРСР ухвалила рішення про зменшення числа союзних (з 30 до 20) та союзно-республіканських (з 21 до 13) міністерств. В цей час у підпорядкування України перейшло багато підприємств вугільної, енергетичної, нафтової, металургійної, лісової, харчової та ін. галузей. З 1953 по 1956 рр. близько 10 тис. підприємств та установ контролювалися відповідними господарськими органами УРСР, що збільшило частку республіканської промисловості з 30 до 76%.

Важливою з точки зору демократизації економічного життя стала і ліквідація у травні 1956 р. Міністерства юстиції СРСР, права якого були передані республікам. Позитивні результати для економіки дала політика зменшення адміністративного апарату, боротьба з урядовою бюрократією. Так, протягом 1954-1956 рр. було суттєво зменшено кількість управлінського персоналу міністерств і відомств.

Другий етап широкомасштабних реформ в системі управління промисловістю припав на 1957 р. Саме в лютому 1957 р. М. Хрущов порушив питання про децентралізацію промисловості й скорочення більшості союзних міністерств. 31 травня 1957 р. четверта сесія Верховної Ради УРСР ухвалила Закон “Про дальше вдосконалення організації управління промисловістю і будівництва в Українській РСР”, згідно з яким стара система галузевого, вертикального, централізованого підпорядкування скасовувалася. Натомість створювалась система раднаргоспів, які здійснювали територіальне планування й управління промисловістю і будівництвом у рамках економічних адміністративних районів. На території СРСР було створено понад 100 таких районів, а в Україні – 11. У 1960 р. розподіл областей в республіці призвів до створення 3 районів і відповідно – 3 раднаргоспів.

Нова система управління значно розширювала права і можливості як республік, так і її окремих регіонів. Скасовувала відомчі бар'єри, які гальмували розвиток спеціалізації та кооперації, породжувала невиправдані економічно вантажопотоки. Так, завод “Азовкабель” Запорізької області одержував литво з Астрахані й Кольчугіна, а розміщений поруч механічний завод виробляв таке само литво на вивіз; Закарпатська тютюнова фабрика одержувала пакувальну фанеру з м. Пінськ Білоруської РСР, а Ужгородський фанерно-меблевий комбінат, розташований поруч, не знав куди збути свою продукцію. Всього у відання раднаргоспів України перейшло 2,8 тис. підприємств, що виробляли абсолютну більшість промислової продукції республіки і дозволяли ефективніше здійснювати керівництво економікою в межах республіки.

Загалом раднаргоспи прийняли від зліквідованих міністерств і відомств кілька тисяч великих підприємств, науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій. При раднаргоспах створювались техніко-економічні ради, які залучали до роботи велику кількість працівників. Незважаючи на певні переваги нової системи господарювання, темпи розвитку промисловості України поступово знижувалися. Реформи, не порушуючи основ радянської системи, фактично перетрушували бюрократичний апарат, який дуже швидко пристосовувався до нових умов і прес раднаргоспів став не менш обтяжливим, ніж стара система господарювання.

На початку 60-х років було запроваджено новий поділ країни на великі економічні райони. За поділом розробленим в 1938-1940 рр. Україна і Молдавія становили один економічний регіон – Південь СРСР. В нових умовах створювалося 3 нових регіони: Донецько-Придніпровський, Південно-Західний та Південний.

Однак поступово відбувалася реанімація головного елементу старої командно-адміністративної системи господарювання – централізації: замість 14 економічних регіонів згідно з указом Верховної Ради УРСР від 26 грудня 1962 р. було створено 7 економічних районів (Донецький, Київський, Львівський, Подільський, Придніпровський, Харківський, Чорноморський). Навесні 1962 р. указами Президії Верховної Ради УРСР республіканські Держплан, Держбуд і Українську раду народного господарства перетворено в союзно-республіканські органи, відновлено діяльність ВРНГ СРСР. У 1965 році раднаргоспи було ліквідовано. Країна повернулася до галузевої системи управління через систему союзних і республіканських міністерств.

У березні 1962 р. розпочалося створення виробничих колгоспно-радгоспних управлінь за територіальним принципом, яке об'єднувало 3-4 райони. Незважаючи на бажання змінити становище на селі на краще, реформа не дала бажаних результатів.

Попри те, що реформи не виконали покладені на них сподівання, вони на певному етапі сприяли підвищенню ефективності економіки та повільному зростанню добробуту радянських людей. Так, у 1951-1958 рр. прибутки населення зросли на 230 %, у 1957 р. ліквідується практика державних позик, які забирали майже 10% заробітку. Значно зросла сума вкладів в ощадних касах республіки. Було скорочено робочий день і запроваджено п'ятиденний робочий тиждень, скасовано плату за навчання у старших класах середньої школи, у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах.

Відомою прикметою нового курсу стало перше звернення до питань побуту радянських людей. В умовах зламу старої сталінської системи це був не тільки впливовий хід у політичних перегонах, але перехід суспільної свідомості на нові рейки. Будівельна кампанія «хрущовок» – абсолютно беспрецедентна за своїми масштабами розбудова соціального житла, що і досі не має аналогів в світі. За 1956-1965 рр. було введено в дію понад 182 тис. квадратних метрів житла, що дало можливість отримати квартири понад 18 млн. чол.

Суперечливим виявилось і духовно-політичне життя в УСРС. В загальному плинні процесу «відлиги» яскравим відображенням часу є публікації. Так, в 1957 році вперше отримано дозвіл на заснування українськими істориками власного видання «Український історичний журнал», видані «Історія українського мистецтва», «Історія міст і сіл України», з'являються україномовні журнали в галузі суспільних та природничих наук [8, с.257].

На хвилі лібералізації суспільно-політичної сфери, певного пом'якшення ідеологічного тиску в республіці розпочалась нова хвиля національно-культурного відродження, що найяскравіше виявилось в русі “шістдесятників”. З одного боку цей рух сприяв пробудженню громадської активності та зростанню національної свідомості, а з іншого – був обмежений ідеологічними рамками, вихід за які придушувався державою. Та й самі “шістдесятники”, серед яких найбільш активними були І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк, І. Драч, М. Вінграновський, В. Симоненко, Ліна Костенко, В. Шевчук, Є. Гуцало, Алла Горська, П. Заливаха, Галина Севрук,

В. Кушнір та інші, висували суто культурні питання, які, не порушуючи основ існування існуючого ладу, були спрямовані, за висловом О. Довженка, на “розширення творчих меж соціалістичного реалізму”, а по суті – ліквідації двомовності та розширення сфери дії української мови, припинення русифікації тощо [10, с. 343].

Однак навіть така культурологічна спрямованість діяльності “шістдесятників” вже у 1962 р. на серпневому пленумі ЦК КПУ була піддана жорсткій критиці, а широкий наступ на них розпочався наприкінці 1962 р. після славнозвісних відвідин М. Хрущова виставки модерністського мистецтва у Москві. З квітня 1963 р. з критикою І. Драча, М. Вінграновського, С. Голованівського в республіці з’явилися перші ознаки ресталінізації суспільства [10, с. 347].

Освітнянські реформи також відзначалися непослідовністю та реакційним характером. Запровадження двомовності посилювало русифікацію в республіці. Цьому сприяв Закон, прийнятий Верховною Радою УРСР квітні 1959 р., який надавав право батькам вибирати своїм дітям мову навчання. В умовах, коли російська мова мала загальнодержавне значення, славнозвісний Закон сприяв саме її пріоритетному розвитку.

На захист української мови виступила не лише група української інтелігенції на чолі з М. Рильським і М. Бажаном, а й неодноразово висловлювався перший секретар ЦК КПУ П. Шелест. Однак партійно-державне керівництво СРСР не зважувало на ці протести. Вже в 60-х рр. українські школи в умовах дії Закону про “двомовність” опинились у меншості. В обласних центрах і в Києві їх частка становила всього 28%. На російськомовні школи припадало 72%. В сучасних умовах, коли на хвилі політичних інтриг розігрується мовне питання щодо надання офіційного статусу російській мові, слід пам’ятати про сумний досвід минулого, який призвів до певного занепаду національної культури, гірки наслідки якого даються взнаки ще сьогодні.

Стрімко згорталися процеси лібералізації в релігійно-церковній сфері. Якщо протягом 1954-1956 рр. загальмувалася науково-атеїстична пропаганда серед населення, були реабілітовані репресовані священики, в тому числі і ліквідованої в 1946-1949 рр. греко-католицької церкви, то наприкінці 50-х рр. ситуація різко змінилася. Низка законів і постанов державно-партійного керівництва посилювала адміністративне втручання в діяльність церкви, були значно обмежені можливості відкриття церков, встановлений жорсткий

контроль з боку держави за священиками, релігійними громадами, фінансовою і господарською діяльністю церкви.

Період «хрущовської відлиги» та деєталінізації являє собою певний історичний феномен, характерний штучним поєднанням протилежних тенденцій. Вперше даються ознаки кризові явища тоталітарної системи, її реакційність, несприймання нового. Експериментальна економіка, заснована на поєднанні капіталістичних та комуністичних методів, введене в умовах холодної війни економічне змагання свідчать про повну недоцільність даних експериментів, а в перспективі – про негативний вплив напівмір. В певному розумінні, негативні наслідки подібних заходів стали одним з факторів, що не дозволив СРСР природним шляхом перейти до економічних систем на кшталт сучасного Китаю, призвів до кризових явищ 90-х років. Ще більшою помилкою виявилась інерційність системи в плані культурно-духовного життя, на довгий час визначивши специфіку радянської психології, уповільнення процесу формування національної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. – С. 83.
2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953. Суспільно-політичний та правовий аналіз: У 2-х книгах. – Кн. 1. – К., 1994.
3. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. – К.: “Академвидав”, 2003. – С. 519.
4. Заорская И.Ю., Зотова М.В. История Отечества с древнейших времен до начала XXI века: учебное пособие. – М.: «Издательство АСТ», 2004. – 526с.
5. Костюк Г.О. Сталінізм в Україні : генеза і наслідки. – К.-Едмонтон: Славута, 1992.
6. Левко Лук’яненко. Національна ідея і національна воля. – К.: МАУП, 2003. – 296 с.
7. Літопис Голготи України. – Т. 1: Спогади політв’язнів, репресованих і переслідуваних. – Львів, 1993.
8. Мирончук В.Д., Ігошкін Г.С. Історія України: Навч. посібник. – 2-ге видання, випр. – К.: МАУП, 2002. – 328 с.
9. Моця О.П., Горелов М.Є., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України (Нариси). – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006.– 632 с.

10. Культурологія: теорія та історія української культури: Навч. посіб. / за ред. І. І. Тюрменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 341-348.

11. Шаповал Ю.І. Україна 20-х–50-х років: Сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Левицька Н.М.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Аналіз змісту гуманітарної освіти на основі порівняння навчальних планів університетів, Вищих жіночих курсів показав, що, в цілому, характер гуманітарної освіти був спрямований на підготовку широкоосвіченого фахівця, який міг реалізувати себе як викладач і науковець.

Викладачами провідних дисциплін гуманітарних спеціальностей були відомі вчені, більшість з яких очолювали науково-педагогічні школи (В.Б. Антонович, М.В. Довнар-Запольський, Л.І. Покровський, О.І. Соболевський, Є.В. Тарле, Т.Д. Флоринський, Е.М. Трубецький, М.Ф. Владимирський-Буданов, М.Ф. Сумцов, Д.І. Багалій, Л.Ю. Лазаревич-Шепелевич, І.І. Срезневський тощо).

Навчальні плани різних університетів свідчать і про певні відмінності в гуманітарній освіті.

Навчальні заняття студентів склалися з лекцій, практичних занять під керівництвом професорів, приват-доцентів, лаборантів у семінаріях. Студенти писали твір на обрану тему в шостому семестрі під керівництвом провідних викладачів. Значно нижчим був рівень підготовки на Вищих жіночих курсах.

У гуманітарній освіті не були представлені як обов'язкові дисципліни українознавчого циклу.

Глибокий аналіз цього аспекту підготовки студентів-гуманитаріїв зробив М.С. Грушевський. Критична оцінка визначного мислителя і педагога свідчить про глибоку суперечність, яка існувала між зафіксованим переліком

навчальних дисциплін і потребою формування національної самосвідомості студентів-гуманитаріїв.

Розроблена М.С. Грушевським програма модернізації гуманітарної освіти в Україні на ґрунті наукової об'єктивності та реалізації української національної ідеї відзеркалювала погляди видатних університетських професорів на це питання, їх конкретні дії, опозиційні русифікації підготовки студентів-гуманитаріїв. Про це свідчить наукова тематика і педагогічна діяльність таких професорів як В.Б. Антонович, М.Ф. Сумцов, Д.І. Багалій, М.А. Гредескул, Л.Ю. Шепелевич тощо.

Восени 1905 р. Рада Одеського університету приймає рішення щодо введення в університеті курсів української мови, української літератури, історії та географії.

Започаткування школи україністики в Харківському університеті на Слобожанщині, яка безпосередньо межувала з російською територією, також яскравий приклад опозиційності русифікації університетської освіти.

Проведений аналіз джерел прав другої половини XIX – початку XX ст. показав, що в Росії було відсутнє модифіковане зведене законодавство, яке визначало б соціально-правове становище студентів. Відносини регулювалися Статутом навчального закладу.

Погіршення соціально-правового й матеріального становища студентів-гуманитаріїв у досліджуваній період було однією з причин активізації студентських рухів, еволюції їх характеру від суто економічного до політичного.

Під впливом соціально-економічного розвитку Росії відбувалися значні зміни в Україні. Це проявилось у зростанні національної самосвідомості, прагненні до утвердження української національної ідеї. Ці питання не обминали і студентів-гуманитаріїв. Характерним було те, що студентство було більш активним у виявленні свого ставлення до цих процесів ніж більшість університетської професури.

Передумовою розгортання студентських рухів був рух київських студентів у березні 1878 року. Оцінюючи ці події в студентському житті М.П. Драгоманов підкреслював, що основа студентських протестів має бути більш широкою. Це пов'язано з тим, що рух за права студентів, автономію університетів був суто академічним.

У 80-х – на початку 90-х років студенти університетів зміцнюють зв'язки між собою, об'єднуючись у земляцтва. Так, у Київському університеті виділяється три групи земляцтв: польські, українські та єврейські.

Серед різних громадських угруповань студентів діяла “Київська українська студентська громада”. Її прагнення та ідеали співпадали зі спрямуванням діяльності “Молодої України”. 1899 року діючі товариства української академічної молоді повідомляють, що ними засновано ще одне товариство, яке прагне зупинити шкідливу для української нації денаціоналізацію студентської молоді.

1890-ті роки характеризуються намаганнями студентів консолідуватися, активізувати свої дії в напрямку боротьби за свої права, українську національну ідею, просвітництво народу.

Прихильники української національної ідеї намагалися підпорядкувати своєму впливові певну частину студентської молоді. Вони об'єдналися у “Товариство української національної молоді”, одним з пунктів програми якої було довести до відома як народних мас, так й інтелігенції, що соціально-економічний і культурний стан українського народу залежить від його національно-політичного рабства, як наслідок російського абсолютизму.

У період 1902 - 1903 рр. загострюється диференціація у студентському середовищі, виникають і організаційно оформлюються такі політичні групи: соціал-демократи, есери, ліберали, академісти.

За студентство, його залучення до своєї політичної платформи вели боротьбу різні соціально-політичні угруповання: демократичні, ліберально-

буржуазні сили, царат і дворянство. Студентські організації аналогічних напрямів визначали позиції студентства під час революції 1905 року.

Суттєві протиріччя шляхів політичної боротьби існували між більшовиками і прихильниками національної ідеї. Більшовики закликали всі революційні демократичні сили об'єднатися навколо пролетаріату. Вони намагалися впливати на прихильників національної ідеї з позицій інтернаціоналізму.

Після поразки революції 1905 р. царський уряд вживає заходів щодо внесення змін у навчальний процес, життєдіяльність студентів.

Певна демократизація університетського життя виявилася в тому, що вільними слухачами університету могли стати особи як чоловічої, так і жіночої статі будь-якого віросповідання. Вводилася предметна система викладання, дозволялося проведення студентських зібрань у стінах університетів.

Запроваджені заходи дещо послабили вияв студентської енергії, але не призвели до повного його згасання. Про це свідчать факти: восени 1906 року, а також узимку, навесні, восени 1907 року заняття у Київському університеті припинялися декілька разів. Новий спалах студентських хвилювань закінчився відрахуванням 800 студентів з університету та його закриттям. Заходи, вжиті професурою Київського університету для стабілізації ситуації, були такими: введення студентських квитків нового зразка та спеціальна форма одягу; встановлення вимог щодо правил етикету; заборона проявів схвалення або невдоволення у будь-яких формах тощо.

Таким чином, демократизм університетського життя набував умовного характеру.

У цілому соціально-політичне життя студентів-гуманітаріїв у досліджуваній період характеризується активними виступами за свої права і свободи. Та не оминули студентські вимоги й питання про введення українознавчих дисциплін до програм вищих навчальних закладів.

КАВ'ЯРНЯ ЯК ОСЕРЕДОК ЖИВОГО ТА ВІРТУАЛЬНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Сароян Л.А.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Минуло вже більше трьох століть з того часу, як особливий смак кави, який безпомилково можна впізнати, завоював Західну Європу та став характерною рисою її культури та цивілізації.

Пити каву перетворилося на ритуал, й на початку XIX століття з'явилися перші „кавові зібрання”, які незабаром стали культурними салонами. Люди насолоджувалися кавою та жваво обговорювали мистецтво, літературу, філософію, музику та живопис. Так зародилася нова точка контакту, нова можливість для порівняння, стимул невимушено балакати та обмірковувати новий шлях до соціалізації суспільства [3, 94-97].

Кафе та інші заклади громадського харчування з'являються на світ доволі інтенсивно. Одні досягають успіхів, інші поступово сходять нанівець. Річ у тім, що для успішного розвитку такого бізнесу необхідна «родзинка», яка стане обличчям вашого бізнесу та його відмінною рисою. А хто не любить посидіти в затишній атмосфері під пледом з чашкою гарячого чаю або кави? Та ще при цьому почитати улюблену книгу або переглянути фільм?

Таку атмосферу домашнього затишку пропонують своїм відвідувачам літературні кафе.

Оздоблення приміщення варто зробити таким, що запам'ятовується, кафе слід дати яскраву назву, має бути своя ідеологія та власна символіка. Особливу увагу треба приділити освітленню та акустиці, враховуючи культурну програму. Не зашкодить і гардероб, аби в холодну пору року відвідувачі почувались комфортно.

Відвідувачами літературних кафе зазвичай стає молодь: студенти, творча інтелігенція, люди креативних професій. Але інколи в такому кафе можна побачити й успішного бізнесмена, який відпочиває з книгою після робочого дня.

Серед акторів і музикантів завжди можна знайти тих, хто погодиться спочатку виступати за невеликі гроші, захопившись ідеєю.

Окрім стандартного набору персоналу, в кафе можна набрати людей на такі посади, як директор книжкового напрямку і продавці-консультанти по книгах. Також гарантією успіху може стати арт-директор, який добре

знається на тому, що хочуть потенційні клієнти. Завдяки антуражу та грамотному втіленню ідеї в літературному кафе з'являться постійні відвідувачі, кафе поступове перетвориться на місце зустрічі всіх, хто цінує прекрасне. Проте не варто робити обстановку з претензією на розкіш. Клієнти швидше оцінять нестандартність та креативність ідеї.

Вдень у кафе всі бажаючі зможуть не лише поїсти і відпочити в приємній обстановці за бесідами, а й вибрати книги на будь-який смак. Увечері кафе стає культовим клубом, де проводяться концерти, камерні вистави, літературні читання та багато іншого. Звичайно ж, вхід на культурні заходи передбачає продаж квитків.

Концепцію літературного кафе можна створити й самому. Зокрема, цим особливо активно займаються молоді підприємці з задатками літераторів... і молоді літератори з задатками підприємців.

Помандруймо "кавово-поетичними" сторінками інтернету!

Ось яку ідею подає вінницький письменник, що виступає під іменем Милослав:

“Моя ідея-фікс – відкрити літературну кав'ярню "Кава з букіністом" у місті Вінниця. Адже сьогодні кількість культурних закладів, де можна посидіти в тиші за чашкою кави і книгою в руках, зводиться до мінімуму.

Уявіть: Ви заходите в маленьке приміщення, де пахне кавою. Стіни стилізовані під книжкові полиці, які ламаються від старих книжок. Відвідувачі можуть читати ці книги, та обмінювати, принеши з дому свою. В кутку стоїть патефон, який програє старі платівки. На столиках розставлені маленькі старі лампи. На кожному столі - стопка паперу і стаканчик з ручками. Кожен може написати свій вірш. На стіні пробкова дошка, на якій кнопками прикріплюються вірші та "проби пера" відвідувачів. В меню – гарячі напої та випічка. Щотижня відбуваються літературні вечори, відвідувачі можуть декламувати вірші”.

У Львові зареєстровано сайт kava.lviv.ua, автори якого діляться з читачем думками, смаками, уподобаннями та спогадами, інколи – оформленими у вишукану літературну форму. Наприклад, ось такими:

"Ми тікаємо коридорами пам'яті назад, туди де все було добре, а майбутнє здавалось красивим. Ми нарізаємо кадри минулого в мозаїку солодкої ностальгії, викидаючи зайве, забуваючи світ кілометрових черг, порожніх магазинів, скрипучих трамваїв, нудьги, осінніх дощів і мокрого снігу на розбитих, потрісканих тротуарах. Ми залишаємо пам'яті смак гарячого шоколаду, лікеру Вана Таллін і торта Карпати, стираючи,

відсилаючи в забуття дивний колір «бутербродного масла», грузинського чаю і водяного пива в півлітрових банках, коли бракувало бокалів. Ми не згадуємо чад загальних туалетів, немиті столи, баняки і підлогу столових, витісняючи їх спогадами про розкіш, блиск і кримінальний відтінок тодішньої атмосфери «Фестивального», «Інтуриста», «Дністра», «Кентавра», двозначну напівтемряву «Шоколадки» і «Театрального», красиво розкладене і неповторне на смак морозиво на Академічній.

Хто з нас, чесно пам'ятає смак тої кави за 20 копійок? Ми ще не були там, не бачили, не купували і не пробували нічого, а нам уже розказали про легендарну «каву на Вірменській». Справжню атмосферу богеми. Ми вірили, не тому, що були молодими і наївними, а тому що хотіли. З чим ми мали порівняти наші враження і відчуття легендарності, ми жили в країні копійчаних газет і намертво закритих кордонів. Америка була «країною, де я не буду ніколи». Там у них в магазинах продаються годинники «ORIENT» і такі великі магнітоли «HITACHI», «SHARP», JVS. Ми ходили дивитись на них в комісійний, на площі ринок. Це була вітрина далекого і багатого Заходу, звідки приходили посилки з джинсами. В магазині на цих магнітолах крутили пісні переможців Сан-Ремо і здавалось їх життя, там, як ці бад'яри, щасливі, життєрадісні пісні" [2].

Нещодавно вийшов у світ кулінарний бестселер Юрія Винничука "Таємниці львівської кави", що його слід уважно перечитати всім любителям смачної кави та вишуканого художнього слова. Сама лише анотація кількома словами уводить у чарівний кавовий простір:

“Львів і кава – речі нероздільні. Про давні традиції вживання цього напою, висловлювання відомих людей, секрети приготування кави, захоплюючі легенди, цікаві історії – все це в книзі Юрія Винничука «Таємниці львівської кави» [1, 2].

А от якими враженнями діляться херсонські студентки:

"28 жовтня 2010 року у обласній юнацькій бібліотеці ім. Б. Лавреньова для своїх відвідувачів знов гостинно відчинила двері молодіжна літературна кав'ярня ЛІТERRA.

Що це за незвичайна кав'ярня?

Вперше я відвідала її 29 квітня. Нам з подругою було трохи незвично і навіть незручно – де ми опинилися? На зустрічі – багато незнайомих на той момент людей, що мають пряме відношення до літератури, журналістики, мистецтва – що робитимемо? Але вже за півгодини усі питання зникли – нас захопила майже святкова атмосфера, яка панує на кожній «кав'ярні».

Збираються тут молоді, активні, цікаві. Вони прагнуть духовного і культурного розвитку і їм дуже подобається за чашечкою смачної кави прочитати улюблений чи навіть власний вірш, послухати приємну музику, поспілкуватися один з одним, а також з іншими творчими людьми, які приходять сюди поділитися як серйозним досвідом, так і веселими історіями з життя!"

Навіть містечко Копичинці на Тернопільщині започаткувало свою "літературну кав'ярню":

20 березня цього року, напередодні святкування Всесвітнього дня поезії 21 березня, літературний проект Руслани Савки «Музей запрошує... на каву» знову скликав тих, хто не байдужий до художнього слова. Продовжуючи традицію живого звучання поетичного слова, цей проект поставив собі за мету не тільки об'єднувати однодумців, популяризувати твори відомих авторів, а й допомогти поетам-початківцям зробити перший крок до свого читача. Гості березневої мистецької «кав'ярні» переважно не мають збірок, не друкуються у пресі, пишуть для рідних і близьких, прагнуть у слові знайти відряду для душі. Багатьом з них було так не просто відкрити для сторонніх очей те сокровенне почуття, що застигло у слові і зродило вірш.

На згадку про зустріч Руслана Мирославівна подарувала кожному учаснику літературних читань маленьку «захаявну» книжечку, яку повинен мати, на її думку, кожен поет. Можливо, такі ж потаємні книжки з'являться і у тих, хто у кав'ярні пані Руслани вперше помітив, що йому посміхнулася муза. Напевно ж перший рядок у тих книжечках, мабуть, затремтить у полум'ї свічки ніжним силуетом танцівниці, розіллється музикою на папері і нестерпно смачно, чарівно запахне кавою.

А літературний проект «Музей запрошує... на каву» буде і надалі об'єднувати небайдужих до художнього слова, до творчості, відкривати нові імена, нові таланти.

Наостанок не можна не навести цитати з вірша сучасної поетеси Тетяни Мельник "Чорна кава":

*Як ся маєте,
Ваша Незвичносте?
Кава чорна
Холоне з роками...*

*То ж смакуйте
дрібними ковтками
і вдихайте її аромат -
не спіткніться! Помалу,
помалу...*

Тут кава виступає багатогранним символом часу, його невблаганного плину, закликом цінувати кожную хвилину, кожную секунду відведеного людині життя.

Отож насолоджуймося!

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Ю. Таємниці львівської кави / Юрій Винничук. – Л. : Літопис, 2003. – 190 с.
2. Парандовский Я. Олимпийский диск. Алхимия слова / Ян Парандовский ; пер. с пол. – М. : Прогресс, 1982. – 528 с.
3. www.kava.lviv.ua

СЕКЦІЯ 2

Актуальні питання розвитку фахової термінології у технічних галузях

Модератор секції – д. філол. наук, професор Науменко Н.В.

*

ВСТУПНЕ СЛОВО

Методика проведення наукових Інтернет-конференцій у Національному університеті харчових технологій перебуває у стадії розроблення. Йдеться не лише про те, яким в ідеалі повинен бути формат майбутнього заходу, а й про те, як саме його учасники мають репрезентувати результати своїх наукових пошуків та обмінюватися корисною інформацією.

Нинішня конференція ґрунтується на важливому питанні – викладанні соціогуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі технологічного профілю. Передусім слід урахувувати специфіку фаху та відповідно добирати тематику доповідей, способи співпраці викладачів зі студентами та один з одним, способи оформлення наукового матеріалу у статтю, яку читатиме широкий загаль користувачів Усесвітньої павутини. Тому до розгляду було добрано дві концептуальні проблеми: «Історія української культури, науки та техніки: актуальні сторінки історії України» і «Актуальні питання розвитку фахової термінології у технічних галузях».

Мова – явище суспільне, вона живе, розвивається й функціонує в суспільстві, оскільки є засобом спілкування людей. Форма існування мови – *мовлення*, тобто різноманітне використання мови людьми в усіх сферах громадського й особистого життя.

Фахівці третього тисячоліття, яких готують у Національному університеті харчових технологій, повинні мати глибокі загальноінженерні, спеціальні та гуманітарні знання. Наявність у НУХТ достатньої кількості кадрів вищої кваліфікації (докторів і кандидатів наук) гуманітарного напрямку дає змогу майбутнім технологам, механікам, студентам інших спеціальностей здобути **необхідні загальноосвітні знання** з історії України, культурології, історії української культури, політології, філософії, і передусім – з української мови.

Важливою умовою наближення рівня вітчизняної вищої освіти до принципів і завдань Болонського процесу є **поглиблення демократизації під час вивчення гуманітарних дисциплін**. Домінантою в цьому процесі має стати формування **культури особистості українського студента**, його національної самосвідомості, поваги до своєї історії, культури та мови, а у стратегічному плані – підготовка демократично орієнтованого майбутнього працівника.

Загалом можна стверджувати, що сьогодні фахівець різних галузей харчової промисловості – це і технолог, і спеціаліст із фізико-хімічних методів аналізу, і спеціаліст із математичної статистики. Це – фахівець, обізнаний у гуманітарних аспектах та етичних проблемах як свого профілю, так і загальнолюдських цінностей.

Нині, в період активної розбудови української державності, до майбутніх фахівців ставляться високі вимоги, які полягають не лише в досконалому знанні фаху, а й у рівні володіння українською мовою, вільному користуванню нею у професійній діяльності. Вдумлива робота з навчальними посібниками, словниками, уважне ставлення до кожного слова, вправи для розвитку мовних навичок – запорука успіху у вивченні української мови професійного спрямування.

Інтегративний підхід до вивчення фахової мови, який синтезує наукові концепти соціології, економіки, етнопсихології, культурології, соціо- та психолінгвістики, теорії соціальних комунікацій, – нагальна потреба часу. Вивчення мови професійного спілкування в цьому сенсі має глибокі традиції, репрезентовані науковим і творчим доробком О. Потебні, С. Смаль-Стоцького, В. Сімовича, Івана Огієнка, Олени Курило, Є. Тимченка, Ю. Шевельова, Є. Маланюка, М. Драгоманова, М. Возняка та інших. У контексті вивчення української мови (за професійним спрямуванням) студентами НУХТ важливим є також становлення мовленнєвого досвіду у студіюванні фахових дисциплін, закріплення знань, умінь та навичок, здобутих на першому курсі.

Мовна культура є основною ознакою загальної культури людини. Вона істотно впливає на рівень творчого потенціалу фахівця, є вагомим чинником його професійної майстерності; виявом мовної культури у майбутній професійній діяльності стають знання наукового та офіційно-ділового стилю. Вміння спілкуватися мовою професії сприяє засвоєнню спеціальних дисциплін, підвищує ефективність праці, допомагає орієнтуватися у професійній діяльності та ділових контактах.

Тому, вивчаючи курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)», майбутні працівники промисловості засвоюють теоретичний матеріал на засадах дедукції – від загальних понять про літературну мову, її норми і стилі, фахову термінологію, методологію та організацію наукового дослідження – до культури професійного спілкування. Усі ці навички студенти під науковим керівництвом своїх викладачів репрезентують на секції «Актуальні питання розвитку фахової термінології у технічних галузях».

У контексті кожного з цих напрямів значна увага приділяється формуванню основ усного та писемного професійного спілкування, засвоєнню норм літературної мови. Не лишаються осторонь і міжпредметні зв'язки, які є однією з головних вимог організації навчання у вищій школі, – під час практичних занять з мови студенти закріплюють і розвивають знання з фахових (біологія, хімія, основи валеології, процеси та апарати харчових виробництв, харчові технології, основи кораблебудування тощо) та соціогуманітарних дисциплін (історія, культурологія, філософія, маркетинг, менеджмент організацій, менеджмент зовнішньоекономічної діяльності). Це дозволяє створити у свідомості студента комплексне бачення предмета майбутньої професійної діяльності.

Ключовою у підготовці фахівця для промисловості є культура усного професійного спілкування. Окрім традиційних складових цієї теми (культура мовлення, мовний етикет, види та жанри усного мовлення), взято до уваги й психологічну компоненту. Багатий словниковий запас, репрезентований передусім термінологічною лексикою, – важлива професійна якість працівника у технічних і технологічних галузях, яка розвивається під час вивчення гуманітарних та фахових дисциплін.

У форматі Інтернет-конференції користувачі матимуть змогу, читаючи доповіді викладачів та студентів, ділитися своїми враженнями, відгуками та коментарями, що їх організатори наукового заходу обов'язково урахуватимуть у подальшій науковій співпраці.

Наталія Науменко

СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ ЕКОЛОГІВ ТА МІКРОБІОЛОГІВ

Бажан О.М.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Актуальність дослідження полягає в тому, що вперше досліджується фахове мовлення екологів та мікробіологів.

Звернення до даної проблеми відбулося з тієї причини, що у сучасному світі проблематика термінознавства заповнила мовні обрії. Біля витоків творення української термінології стояли наковці І. Верхратський, В. Левицький, С. Рудницький, Олена Курило, О. Огоновський, І. Пулюй та ін. Вони доклали багато зусиль для вироблення фахової термінології з різних наукових і технічних ділянок. Прагнучи до того, щоб термінологія була «всеукраїнська і поєднувала елементи власне національного і міжнародного» [5].

Слова **термін, термінологія** походять від імені латинського божества меж і кордонів – Термінус. **Термін** – це слово чи словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання:

- науки (*молекула, атом, спирт; оптика, діоптрія; клітина, генеза*),
- техніки (*механізм, статор, різograf, комп'ютер, пульт, ксерокс, трансформатор*),
- суспільно-політичного життя (*республіка, монархія, анархія, тоталітаризм, демократія, конституція, кодекс*),
- мистецтва (*поезія, літографія, модернізм, роман, ампула, ракурс, кuartет*).

Професіоналізми [лат. *professio* – заняття, спеціальність] – слова, вживання яких обмежене вузькоспеціальними потребами представників певної професії. До професіоналізмів зазвичай належать назви *знарядь праці, трудових процесів, різні професійні означення загальномовних понять*. Через обмеженість їх уживання більш-менш вузьким колом людей, а також у силу того, що в більшості випадків професіоналізми є неофіційними розмовними заміниками термінів, їх іноді називають професійними діалектизмами.

Мета роботи: осмислити фахове мовлення екологів та мікробіологів. Вирішення мети зобов'язує реалізацію конкретних завдань:

- проглянути еволюцію понять: професіоналізм, термін;

- дослідити специфіку фахового мовлення екологів та мікробіологів;
- осмислити омонімію, синонімію, антонімію в екологічній терміносистемі.

У латинській мові (термін) воно означало «кінець», «кордон», «межу». У середньовіччі набуло вже значення «визначення», «позначення». У старофранцузькій мові знаходять навіть номінацію «терме» – слово. В Україні ця назва поширюється вже в XVIII ст.

За терміном завжди стоїть предмет думки, але не думки загалом, а спеціальної думки, обмеженої певним полем. Термін є безперечно пов'язаний з науковим поняттям. На наш погляд, саме в цьому полягає найважливіша відмінність термінів від слів загальноновживаної лексики: спеціальне слово не може бути зрозумілим без попереднього знайомства з предметом, який воно позначає. Від слова термін утворено термінологія, яка означає сукупність термінів з усіх галузей знання (або однієї галузі знання). Науку, що вивчає українську термінологію, називають **термінознавством**.

Терміни поділяються на:

- *загальнонаукові*;
- *галузеві*.

Загальнонаукові терміни – це терміни, які вживаються в одному значенні в багатьох галузях (аналіз, аргумент, ідея, процес, формула, синтез, документ, охорона).

Галузеві терміни – це слова або словосполучення слів, які відображають специфіку конкретної галузі (*термінофіли* (*теплолюбні організми*), *прокаріоти* (*двоядерні організми*), *фузаріоз* (суха гниль картоплі), *фомоз* (суха гниль моркви), *фітофтороз* (картопляна гниль; розповсюджена хвороба листя, стебел і бульб картоплі, збудником якої є гриб фітофтора. Плодова гниль яблук (*моніліоз*) – розвивається за механічного пошкодження шкірочки плода як на дереві, так і під час зберігання; *теніаринхоз* (бичачий цип'як), *ентеробіоз* (гострики), *фекалії* (відходи) тощо.

Виникнення терміна «екологія» відносять до середини 19 ст. (1859), проте у науковий обіг його ввів у 1866 році німецький вчений Геккель. Термін походить від грец. слів «ойкос», що означає дім, помешкання та «логос» – наука. Поступово це поняття трансформувалося, збагачувалося фактичними даними. У 20-30-х роках формувалося уявлення про біоценози, з'явилися терміни – екосистема (Текслі), біогеоценоз (Сукачов), сформувалася екологія людини.

Мікробіологія (*від мікро і біологія*) наука, що вивчає мікроорганізми, — *бактерії, мікоплазми, актиноміцети, дріжджі, мікроскопічні гриби і водорості* — їх систематику, морфологію, фізіологію, біохімію, спадковість і мінливість, поширення і роль в круговороті речовин в природі, практичне значення.

Розвиток загальної мікробіології збагачує терміносистему сільськогосподарської і корінної мікробіології загалом термінами, які представляють собою класифікацію мікроорганізмів, їх структуру, семантику, генетику, виникнення, життєдіяльність, їх практичне використання і значення. Крім того, ми можемо говорити про терміни, які називають мікроорганізми, що здатні викликати хворобу у людини, тварини, рослини.

Першим мікроб побачив голландський натураліст А. ван Левенгук (1632-1723) із допомогою мікроскопа. Почали активно з'являтися праці, які були присвячені мікробіологічній тематиці. Саме в цей час з'явилися такі терміни як мікроскопічні форми грибків, пліснява, бульба, бактерії, мікроб, маленька тварина, бацила, кок, спірохета, спірила.

Мікроорганізми були відкриті в кінці 18 століття, але мікробіологія як наука сформувалася в кінці 18 ст., опісля геніальних відкриттів французького вченого Л. Пастера. Вчений довів, що бродіння – не хімічний процес; розробив основи дезінфекції, асептики і антисептики; запропонував метод вакцинації. Відкриття, які були зроблені Л. Пастером, дали життя наступним термінам: анаеробізм, бродіння, мікроорганізми, антисептика, вакцинація, бактеріальні культури тощо. Великий вклад внесли такі вчені як Кох, Мечников, Феликс, Ерліх (1889 рік). Ці відкриття посприяли появі таких термінів як імунітет, мікробний антагонізм, антитіло, антигени.

Загалом як екологія, так і мікробіологія – науки, які включають поняття з біології, медицини, фізики, економіки, психології, етики. Дуже багато лексики запозиченої.

У філології термін називають “офіційним професіоналізмом”. На відміну від останнього, терміни тяжіють до нейтральності, тобто беземоційності свого значення.

З активізацією національного відродження в усіх галузях почалося активне наукове словотворення в Україні. Більшість держав світу має свою національну термінологію (з елементами інтернаціональної лексики). У цивілізованій країні, якою нині прагне стати Україна, національна мова забезпечує всі галузі життя і, зокрема, фахове спілкування. Тому процес

створення наукової термінології в українській мові є природним і необхідним.

Професіоналізми за їхнім стильовим забарвленням є емоційно-експресивними словами, а отже, належать до царини стилю художнього та розмовного, а не наукового чи офіційно-ділового.

На відміну від *термінів, професіоналізми* не мають строгого наукового визначення, не становлять цілісної системи, можуть мати експресивне забарвлення. Якщо терміни – це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми – конкретні, вони надзвичайно детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії. Наприклад, слова і звороти зі сфери мікробіології (проф. мікроб (мікробіонт), проф. хвиляста бактерія (спірила), проф. дрібноживець (мікроорганізм); проф. кишкова паличка (ешеріхія колі), харчова інфекція (дизентерія), токсин, що блокує нервову функцію і призводить до паралічу (терм. ботулоксин, викликає ботулізм тощо).

Професіоналізми виникають як розмовні неофіційні замітники вже наявних у певній галузі термінів. Це – загальнозрозумілі слова, але літературними вони не є.

У межах одного колективу, підприємства, відомства може народжуватись безліч нових професіоналізмів. Нові професіоналізми творяться за рахунок словоскладання, префіксів та суфіксів.

Наприклад: а) словоскладання (любити вологу – вологолюбність (гігрофіти); витривалість тіні – тіньовитривалість); б) префіксів до, недо, над, за, роз (забрудненість, розмноження, непарнокопитний (ссавець); суфіксів ість, -ат, -ація, -аж (пливучість, фактаж).

Такі професіоналізми вживають здебільшого в усному мовленні. У писемному спілкуванні, зокрема в діловому, вживання таких слів небажане. Проте широко розповсюджені вони в художній творчості, де їх використовують із метою мовної характеристики персонажів, відтворення мовного колориту різних професійних груп, із метою емоційного увиразнення мовлення.

Нейтральність термінології та емоційно-експресивне забарвлення професіоналізмів – межа вододілу між цими лексичними масивами наукової (ділової) та художньої (розмовної) лексики.

Для загальнолітературної мови найбільш характерні стилістичні *синоніми* – слова, які однакові за значенням, але різні за стилістичними відтінками. На відміну від загальнолітературної мови, у терміносистемах

терміни – синоніми, виражаючи певне поняття, як правило, не характеризують його з різних сторін, а є дублетними найменуваннями, що ввійшли в термінологічну систему внаслідок різноманітних мовних контактів і різноспрямованих тенденцій у процесі її формування.

Синонімічні відношення як у науково-технічній термінології загалом, так і в екологічній, – це відношення значень, що виражені різними термінами, які передають істотні ознаки одного поняття і мають семантичний інваріант.

Найбільш поширеним семантичним явищем в екологічній терміносистемі є **синонімія**. До термінів-синонімів належать як питомі, так і запозичені лексеми, що вступають у синонімічні відношення у конструкціях типу:

- 1) терміни – складні слова, які різняться одним терміноелементом, позначаючи при цьому одне поняття (*авіафауна – орнітофауна; азотобактерії – азотофіксатори; аквакультура – марикультура* [13])
- 2) терміни-словосполучення, у складі яких синонімічними є один з компонентів – виразник видового поняття: а) коли обидва компоненти є іншомовними (*зрілість біогеоценозу – екосистеми; едафічне – біокосне середовище* [13]), *кар'єрні – шахтні води* [13]); б) коли один компонент є іншомовним, а другий – власне українським (*індекс аридності – сухості, термальне – теплове забруднення, пасторальна – пасовищна дигресія* (виснаження пасовищ) [13]), (*мілітарне – військове забруднення, трофічна – харчова мережа, термодинамічна – тепла криза*) [13]); в) коли обидва компоненти є національними (*місце розташування – існування, щільність – густина популяції, навколишнє – природне середовище, побутові – комунальні відходи*) [13]);
- 3) терміни, де можливе паралельне використання як однослівного терміна, так і терміна-словосполучення: а) конструкції, які вміщують спільнокореневі компоненти (*абісаль – абісальна зона*) [13]); б) конструкції, позбавлені спільнокореневих компонентів (*апробіонт – індикатор забруднення (пристрій, який встановлює забруднення частин екосистеми), біolumінесценція – світіння організмів, мікроландшафт – географічна фація, резистентність – екологічна стійкість*) [13]).

Однією з причин появи синонімічних відношень в екологічній термінології є випадки утворення епонімних одиниць, тобто термінів-словосполучень, до складу яких входить власна назва, та їх відповідників,

створених на основі класифікаційної ознаки: *закон Кюв'є – закон кореляції*) [13].

Окремо слід виділити **синонімічні відношення**, які характерні для екологічних термінів, що вживаються на позначення назв і наукових напрямів: аутекологія – екологія видів, фітогеографія – ботанічна географія, мегаекологія – глобальна екологія, факторальна екологія – чинникові екологія [13]. Порівняйте зокрема: динекологія, еволюційно – динамічна екологія – «розділ екології, що вивчає динаміку та еволюційні взаємозв'язки особин та їхніх груп з довкіллям» [13], екологія канцерогенезу, онкологічна екологія – розділ медичної екології, що досліджує взаємозв'язки організмів між собою та навколишнім середовищем, які можуть спричинити утворення злоякісних новоутворень [13].

В екологічній терміносистемі можливі випадки синонімії між окремими компонентами словосполучення, які в загальнолітературній мові не є синонімами: підґрунтя – материнська порода, територіальність – територіальна поведінка, екологічне мислення – підхід, абсолютна – летальна доза [13].

Окремо можна виділити синонімічні ряди. До складу яких входять як екологічні терміни слова, так і терміни – словосполучення: антагонізм, суперництво, конкуренція організмів; пліофіт, світлолюбна рослина, світлова рослина; озоносфера, озоновий шар, озоновий екран; плетобіосфера, плівка життя, жива оболонка Землі.

Широко представлено в досліджуваній терміносистемі **антонімію**, у якій реалізується особливість мовного вираження протилежності понять, якими оперує екологічна наука. Протиставлення лексичних значень терміноодиниць є одним із важливих проявів системних відношень в аналізованій галузевій терміносистемі української мови.

Антонімія в екологічній терміносистемі представлена як на лексичному (забруднення – очищення, позитивний – негативний фототаксис (рух простих організмів до джерела світла)), так і словотвірному (безпека – небезпека, спадкоємна – неспадкоємна мінливість) [13] рівнях мови.

У термінах-словосполученнях протиставляються окремі складові частини, які передають значення диференційної семи типу: а) наявність – відсутність ознаки (активна – пасивна небезпека, відкритий – закритий ґрунт, залежні – незалежні популяції, токсичні – нетоксичні відходи) [13]; б) більший ступінь вияву ознаки – менша кількість або ступінь ознаки (макроорганізми – мікроорганізми, вищі – нижчі рослини, максимальний –

мінімальний стік) [13]; в) місце розташування у просторі або місце протікання процесу (вертикальна – горизонтальна зональність, верхове – низинне болото, нижня – верхня межа біосфери) [13]; г) особливості форми, розміру та характеру (одноярусний – багаторярусний ліс, довгоіснуючі – короткоіснуючі радіоактивні відходи, сухий – вологий клімат, великий – малий круг біотичного обміну, первинний – вторинний забруднювач) [13].

Аналізовані приклади показують, що фахова мова екологів та мікробіологів не лише багата на професіоналізми та терміни, а й вражає своїм специфічним лексичним складом, тобто синоніми, антоніми, омоніми просто зачаровують дослідників. Проте мовний її ґрунт потребує не одного пильного ока мовознавця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – К.: Либідь, 2010.
2. Домарецький В.А. Російсько-український термінологічний словник / В.А. Домарецький. – К.: УДУХТ, 1994.
3. Золотухін Г.О. Фахова мова медика / Золотухін Г.О., Литвиненко Н.П., Місник Н.В. – К.: Здоров'я, 2002.
4. Культура української мови: Довідник / за ред. В.М.Русанівського. – К.: Либідь, 1990.
5. Паламар Л.М. Українське ділове мовлення / Паламар Л.М., Кацавець Г.М. – К.: Алерта, 2004.
6. Панько Т.І. Українське термінознавство / Панько Т.І. та ін. – Львів, 1994. – С. 144.
7. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994.
8. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови / О. Пономарів. – Т.: Богдан, 2000.
9. Русанівський В.М. Мова в нашому житті / В.М. Русанівський. – К.: Либідь, 1989.
10. Снакин В. В. "Словарь-справочник по экологии" (Под редакцией академика Яншина А. Л. Издание осуществлено при финансовой поддержке Российского фонда фундаментальных исследований (99-04-62081) и Фонда им. В. И. Вернадского

11. Словарь "Термины и определения по охране окружающей среды, природопользованию и экологической безопасности" "Изд-во СПбГУ" ISBN: 5-288-02311-5, год выхода: 2001.

12. Словник термінів мікробіолога [enc-dic.com>microbiology /
Mikrobiologija-2716.html](http://enc-dic.com/microbiology/Mikrobiologija-2716.html)

13. Миркин Б. М. и Наумова Л. Г. Популярный экологический словарь. "Тайдекс ко".

ДИНАМІЧНІ АСПЕКТИ НОМІНАЦІЇ ГРОШЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ ПРАКТИЦІ

Булаш А.В.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Етимологія – це наука, що вивчає первісне (істинне) значення слова. Слово це запозичено з грецької мови: «етимон» – «істина». Завдання її – прояснити походження і значення якогось слова через зіставлення його зі спорідненими словами тієї самої чи іншої мови [2, 3].

Та чи істинним було лише первісне значення слова? Можна сказати, що слово, поки воно живе серед людей і служить їм, завжди істинне. Але розкриваючи секрети слова-назви, ми тим самим розкриваємо й секрети історії, заховані в ньому, і секрети людської думки, винахідливості, таланту.

Із грошима ми маємо справу щодня: здійснюючи грошові розрахунки, вживаємо лексеми «гривня», «копійка», «валюта», «готівка», «монета», «купюра», «банкнота», «долар», «євро» тощо. Як і будь-які інші слова, ці найменування мають свою історію та етимологію.

Першоджерелом для найголовнішого в цій роботі слова – **«гроші»** послужило латинське словосполучення «grossus denarius», або «важка монета». У зв'язку з виходом динаріїв із обігу друга компонента цієї ідіоми відпала, а слово «grossus» через посередництво німецької мови потрапило до польської («grosz»), а потім – і до української [5].

Семантика слів «важкий, вага, зважування» збереглася в численних найменуваннях грошових одиниць інших країн: англійський «фунт стерлінгів»; італійська (до 2002 р.) та турецька «ліра», похідні від libra – «фунт»; іспанське «песо» (дослівно – «вага») у латиноамериканських державах [див. 1].

Згідно з «Сучасним тлумачним словником української мови», гроші – це «металеві і паперові знаки міри вартості при купівлі-продажу». Укладачі словника подають також найпоширеніші стійкі словосполучення, похідні від цієї лексеми: «готові гроші – готівка; гребти гроші лопатою – швидко багатіти; гроші на вітер пускати – марно тратити; сипати грошима – щедро роздаровувати гроші, робити велику кількість покупок» [6, 153].

Російський відповідник слова «гроші» – **«деньги»** походить зі східних мов. Слово «тамга», у перекладі з татарської – «тавро, печатка», вказувало на спосіб виготовлення грошей – карбування. Відтак уживане у формі однини

слово «деньга», що первісно означало дрібну срібну монету («таньга»), розвинулося у лексему «деньги» як міру вартості. Деньги – назва селища у Черкаській області, яка дає змогу твердити, що тут у давнину велася жвава торгівля. Етимологічно споріднене з нею також слово «тенге» – найменування сучасної грошової одиниці Казахстану.

Велику суму грошей називають «**капіталом**». Первісно це слово було прикметником, який вживався у сполученні з іменником «фонд», а разом це означало «основний, статутний фонд». «Грошового» змісту та «іменникової» форми слово «капітал» набуло у слов'янських мовах, де вживається також у множині. Наявне в українській мові також переносне значення цього слова: «багатство, цінність, надбання» [6, 303] не лише матеріальне, а й духовне.

З латинської мови походить також лексема «**монета**» – одне з імен богині Юнони, яке в перекладі означає «порадниця»; «монетою» називалася грошова винагорода за сміливість у бою. Тому заведено вважати, що «монета» – це дар богині Юнони. Поряд із храмом богині розташовувалися карбувальні майстерні для металевих грошей, які відтак і стали називатися монетами [5]. Як родове найменування грошей слово це відоме в англійській мові – «money».

Слово «**купюра**» веде свій родовід із французької мови, де воно означає «відрізний талон, частина цінних паперів». Українська мова засвоїла це слово у XIX столітті, надавши йому трьох значень: «паперові гроші»; «цінний папір певної номінальної вартості»; «скорочення, вирізка, зроблена в тексті». Помилково було б думати, що «купюра» – це іменник, утворений від дієслова «купити»; тут спрацьовує принцип «несправжньої», або «народної» етимології. «Одомашнення» іншомовного терміна, більш чи менш тривале, свідчить про широкі асоціативні зв'язки, ґрунтовані на осмисленні нового слова через його подібність до уже відомої власномовної лексики.

Із французької мови запозичено й слово «**фінанси**». Первісне його значення пов'язано з латинським словом «finis» – кінець, закінчення, платня за закінчену роботу. Подальший рух слова через латинське *finantia* веде до французького *finance* – виплата, і саме такого значення надають йому українці: «Фінанси – сукупність усіх грошових коштів держави» [6, 633].

Інколи слово це вживають у розмовній мові як синонім поняття «готівка», звідсіля свого часу з'явилася приказка «фінанси співають романси» – «грошей обмаль».

Слово «**валюта**» за походженням також латинське, хоча й запозичене з італійської мови. Латинське *valere* – «мати силу, ціну; коштувати»

продовжується італійською дієслівною формою *valuta* – «оцінена». Отже, валюта – це стійкий грошовий знак, який має силу. Слово це включається у термінологічні словосполучення як головне (вільно конвертована валюта; валюта з обмеженою конверсією; неконвертована валюта) та похідне (валютні розрахунки, валютні банківські рахунки, валютні операції, кредитування у валюті, 10 відсотків річних у валюті тощо).

Слова «**копійка**» та «**крейцер**» містять у собі вказівку на зображення, яке карбувалося на аверсі монети. Заведено було зображати на монетах великого князя (згідно з іншою версією – Святого Георгія Звитязця) зі списом у руці, верхи на коні. Саме «спис» (російською «копье») і дав назву слов'янській розмінній монеті. Своєю чергою, поняття «крейцер» утворилося від німецького слова *Kreuz* – «хрест».

Карбованець – аналог російського слова «рубль» – є питомо українською лексемою. Утворено його від дієслова «карбувати» – робити насічки. Тобто, буквально карбованець означає «монета з насічками на обводі». Від іншого дієслова – «рубати» – похідним є найменування російської та білоруської грошової одиниці – «**рубль**». Попервах рублем називали «обрубок» золотого або срібного зливка як засіб сплати за товари чи послуги. Хоча невдовзі їх було замінено на спеціальні грошові одиниці (як металеві, так і паперові), сама назва залишилася незмінною.

У радянські часи спільною для всіх союзних республік грошовою одиницею був рубль, хоча й називався він по-різному (на прикладі номіналу однокарбованцевої купюри): в Україні – *один карбованець*, у Білорусі – *адзін рубель*, у Литві – *вієнас рубліс*, у Молдові – *о рубле*, в Узбекистані, Казахстані, Киргизстані й Таджикистані – *бір сом*, в Азербайджані та Туркменістані – *бір манат*, в Естонії – *юкс рублі*.

Із 1992 до 1996 р. грошовою одиницею України був купоно-карбованець (у розмовній мові – «купон»). Різноманіттям декору дана валюта не надто вирізнялася (зображення пам'ятника засновникам Києва на аверсі, релігійних або культурних споруд – на реверсі).

Сучасну грошову одиницю України – **гривню** – введено в обіг у 1996 році, коли після здобуття Україною незалежності виникла потреба запровадити власну валюту.

Етимологія слова «**гривня**», яке позначає національну українську валюту, пізнається із історії одягу, зокрема жіночих прикрас. Віддавна на шиї носили різні прикраси – намиста, гердани, згарди, кулони тощо. Зчаста робилися вони з дрібних металевих монет; саме тому вони й стали

називатися «гривна» – тобто те, що носять на шиї. Цей звичай був поширений в Україні й подекуди зберігся й до сьогодні [3, 6-7; 8, 7]. У Київській Русі гривня – срібний зливочок вагою близькою фунта (400 г), яким послуговувалися як грошовою та ваговою одиницею.

Унікальна технологія виготовлення планшетів, яку запровадив художник Василь Лопата, зумовила особливе кольорове вирішення та символіку зображень на аверсі (портрети державних і культурних діячів) та реверсі банкнот (історичні пам'ятки) [7, 101]. Сучасні паперові гривневі купюри мають номінал від однієї до 500 гривень і за 16 років пройшли декілька видозмін у дизайні. Так, купюра номіналом 10 гривень попервах мала фіолетовий колір, потому змінила його на малиновий – за аналогією зі старовинним найменуванням десяти карбованців «червінець». Купюри номіналом від 20 гривень, випущені після 2000 року, за розташуванням графічних елементів наближено до дизайну спільної європейської валюти (євро).

Із окремих слів, назв або імен в уважного читача поступово складатиметься мозаїчна картина життя українського народу в минулі віки: кожна назва, коли знаєш її походження і значення, перестає бути звичним, щоденним і буденним найменуванням розмінної монети або грошової одиниці, – вона стає свідченням історії. Етимологія назв грошових одиниць, купюр і монет здатна розповісти про те, як раніше виготовляли та декорували гроші, звідки вони походять, які предмети використовувалися як гроші під час фінансових операцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой иллюстрированный словарь иностранных слов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2003. – 848 с.
2. Коваль А.П. Знайомі незнайомці : походження назв міст України / Алла Коваль. – К. : Наукова думка, 2000. – 133 с.
3. Попова Л.М. Казначейська система [Текст] : навч. посібник / Л.М. Попова, С.М. Попова, В.І. Успенко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 164 с.
4. Потебня О.О. Думка і мова / Олександр Потебня // Антологія світової літературно-критичної думки. – Л. : Літопис, 1996. – С. 31-41.
5. Селігей П. З грошима й у пеклі не пропадеш [Електронний ресурс] / Пилип Селігей. – Режим доступу :

<http://www.nbu.gov.ua/dyvoslovo.2006>

6. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. А.М. Яковлева, Т.М. Афонська. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. – 672 с.
7. Енциклопедія юного капіталіста. – К. : НОРА-ДРУК, 2010. – 157 с.
8. Ющенко В.А. Історія української гривні / Віктор Ющенко, Володимир Панченко. – К. : Вид-во «Бібліотека українця», 1999. – 112 с.

ТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МОРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Варинська А.М., Гнот В.Г., Полупанова Н.В.

Одеська національна морська академія, м. Одеса

Терміни як засоби позначення спеціальних понять несуть у своїй змістовій структурі ознаки і спеціальних і логічних понять. У зв'язку з цим відбувається нашарування ознак логічного поняття на змістову структуру терміна.

Основні мовні засоби морської галузі спрямовані на інформування, пізнання, вплив і характеризуються:

- великою кількістю наукової термінології (*плавучість, румпель* тощо);
- оперуванням абстрактними, переважно іншомовними, словами (*навігація, меридіан, корозія, локсодромія*);
- використанням суто наукової фразеології, стійких термінологічних словосполучень (*лежати у дрейфі, акваторія порту* тощо);
- окрім переважного вживання іменників та відносних прикметників наявні дієслівні форми, частіше безособові, узагальнені чи неозначені, як правило, теперішнього часу, що констатують певні явища і факти; значну роль відіграють дієприслівникові та дієприкметникові звороти, які додатково характеризують дії, предмети та явища (*прокладати курс, стабілізувати хитавицю, плавучий маяк, підрулювальний пристрій, рекомендований шлях* тощо).

На сучасному етапі творення і функціонування української морської термінології нові терміни вводяться в мову на чітких наукових засадах. Аналіз процесу формування цих термінів дозволяє виявити основні закономірності їх становлення, що є необхідною умовою упорядкування сучасної термінології для досягнення її логічної та лінгвістичної системності, прогнозування тенденції розвитку.

В основу аналізу взято заголовні одиниці (600), представлені у “Російсько-українському словнику морської термінології” (Торшина Л.М., Полупанова Н.В., Варинська А.М. та ін.).

Словник – перше в лексикографічній практиці видання, в якому зафіксовано морські терміни трьома мовами, продемонстровано сполучувальні можливості російських і українських термінів, подано інші важливі для користувачів відомості.

Статистичні дані, що має наука, дозволяють стверджувати, що склад лексики морської справи відзначається значною своєрідністю. Назвемо лише основні шари її стратифікаційної моделі:

а) загальноповживані слова (наприклад, умови, час, призначення, пристрій і т. ін.),

б) загально-спеціальна нетермінологічна лексика в цілому (напр., карта, процес, поверхня, плавання тощо),

в) загально-спеціальна термінологія, що регулярно використовується широким колом спеціалістів (напр., акваторія, глибина, безпека та ін.),

г) загальногалузева термінологія, спільна для ряду суміжних галузей наук (напр., компас, споруда, стоянка тощо),

д) термінологія даної окремої сфери (напр., гавань, кінгстон, дрейф та ін.), в якій багато запозичених термінів (рейс – німецьке, лоція – голландське, шельф – англійське, шхери – шведське, лиман – грецьке) і термінів з ряду суміжних наукових дисциплін.

За семантикою терміни об'єднуються в тематичні групи: 1) назви частин архітектурної будови судна: палуба, відсік, корпус та ін.; 2) назви морехідних якостей судна: вантажомісткість, запас плавучості, непотоплюваність; 3) назви механізмів, обладнання та основних виробничих комплексів судна: баластна суднова система, гідропривід, повітроохолоджувач та ін.; 4) назви умов плавання, морських небезпек та засобів навігаційного обладнання морських шляхів: фарватер, гавань, глибини, течії, буй, маяк та ін.; 5) назви технічних засобів судноводіння: компас, секстант, лот та ін.; 6) назви, пов'язані з астрономією: зірка, схід, захід, азимут, світило (небесне) та ін.

Основна одиниця словника – словосполучення, утворене заповненням однієї з синтаксичних позицій при заголовній одиниці, яке відповідає критерію змістової завершеності і називає якусь реалію.

У словник вміщено найважливіші словосполучення, які регулярно відтворюються і дають змогу економно і в той же час досить повно передати вживання термінів у текстах навчальних дисциплін.

Відповідно до наведених кількісних показників стає зрозумілим, що з усіх видів термінів у морській терміносистемі найбільш продуктивними є двокомпонентні сполучення (44%) та слова-терміни (41%). Непоширеними виявилися полікомпонентні словосполучення. Пояснюється це явище тим, що людський менталітет іде шляхом економії розумових зусиль, використовуючи для назви нових понять та реалій ті моделі утворення

термінологічних словосполучень, які містять меншу кількість компонентів (у нашому випадку 2 компоненти).

Стабільне зростання продуктивності синтаксичної деривації в морській термінології зумовлене складністю морських понять, тенденцією до створення однозначних термінів. Головне слово у структурі складеного найменування передає категоріальне поняття, а залежне слово вказує на конкретні особливості дій, предметів, властивостей. Наприклад: *лінійне судноплавство, клас судна, митна територія, загальна аварія, вільний перевізник, страховий сертифікат*. У багатокомпонентних словосполученнях залежна частина репрезентує складну ономасіологічну ознаку, яка виражає кілька суттєвих характеристик поняття. Наприклад: *перша відкрита вода, фрахтовий тоннажний ринок*.

Процес утворення термінів підпорядковується законам мовної синтагматики. Позамовний фактор прагнення до точнішого відображення складного поняття, до уточнення диференційних ознак у формальній частині термінів зумовлює більшу вживаність складних найменувань в українській морській термінології.

Дослідження показало, що терміни-словосполучення, як правило, будуються на основі іменника. Відповідно, більшість двослівних термінів-словосполучень виявляються атрибутивними сполученнями, які складаються з означуваного слова та того, що виступає в атрибутивній функції. Означення може бути виражене різними частинами мови: прикметниками, прислівниками, іменниками у присвійному та загальному відмінку, а також іменниками з прийменниками.

Серед різноманітних моделей утворення досліджуваних лексичних одиниць виділяються такі:

- “прикметник + іменник” – *вахтова служба, морське агентування, берегова лінія*,
- “іменник + іменник”: *тоннаж флоту, обгін суден*. Вихідним словом для їх творення є іменник.

Тричленні конструкції термінів мають відповідні структури:

- “прикметник + прикметник + іменник” – *морська арбітражна комісія, загальне морське підприємство*;
- “прикметник + іменник + іменник” – *пакетне перевезення вантажів*;
- “іменник + іменник + іменник” – *бюджет часу флоту, терміни зберігання вантажів, договір фрахтування судна*.

Термінологічні словосполучення не піддаються членуванню без деформації семантико-синтаксичної єдності. При введенні до їх складу нового слова або при пропущенні якогось члена вони цілком змінюють своє понятійне навантаження. Швидкий розвиток науки і техніки стає причиною швидкої зміни стійких понять та їх термінологічних позначень. Цим пояснюється мобільність термінологічних систем.

При розгляді структури термінів і термінів-слів по вертикалі у вигляді сукупності лексико-семантичних варіантів та по горизонталі, тобто як сукупності спільних і диференціальних компонентів окремих значень, у морській термінології виділяються певні групи термінів.

Виходячи із функціонування термінів у певній царині науки й техніки і базуючись на класифікації наук за Б.М. Кедровим, морські терміни ми ділимо на три функціональні групи: унікальні, спільні і універсальні.

Терміни “**універсальні**” та “**спільні**” даються услід за А.І. Мойсеєвим [4, 314]. Найменування, які увійшли до складу морської термінології із інших областей науки й техніки, виділені в особливу групу. Вони називаються залученими термінами. Назва “**залучені**” запозичена з розвідок В.М. Лейчика [2, 18].

Групу **унікальних термінів** складають спеціальні найменування, співвідносні з поняттями лише однієї галузі науки чи техніки (на нашому матеріалі – царини морського транспорту).

Спільні терміни співвідносяться з поняттям наук чи галузей техніки у випадку, коли вивчаються близькі за своєю природою процеси та явища і має місце оперування рядом спільних понять.

Універсальні терміни функціонують у несуміжних галузях науки, техніки й різних сферах діяльності людей.

Залучені терміни – це терміни, запозичені в морську термінологію із якої-небудь галузі науки (фізика, хімія) чи техніки (суднобудування, будова судна).

Основу термінологічних словосполучень морської галузі становить питома лексика, що увійшла в науковий обіг шляхом її демінування. Національна наука розвивається рідною мовою, і саме національна термінолексика використовується фахівцями для закріплення й відтворення наукових здобутків. Але становлення морської термінології – це не тільки національно-історична проблема, а й проблема інтернаціональна.

У спеціальній лексиці значне місце становлять запозичення. Їх використання пов’язане з прагненням до точності викладу:

- 1) запозичення не пов'язані для носіїв української мови з будь-якими додатковими асоціаціями і тому однозначні;
- 2) значна кількість запозичень має інтернаціональний характер і, таким чином, їх уживання у науковому стилі відображає тенденцію до міжнародної стандартизації мови науки.

Усі іншомовні слова можна поділити на дві групи: слова засвоєні і слова чужі. Слова засвоєні – це ті, що увійшли в мову давно, змінилися відповідно до її системи. Наприклад: *бушлат, капітан, док, якір, штурвал*. Термінами чужими називають ті слова, які увійшли в мову порівняно недавно, мають чужомовні прикмети і ще не змінилися під впливом мови реципієнта: *чартер, карго, менеджмент, коносамент, овертайм, диспаша, танкер, радар*.

Серед запозичених термінів виділяється пласт інтернаціоналізмів, тобто міжнародних термінів, які вживаються не менш ніж у трьох неспоріднених мовах і мають греко-латинську основу. Наприклад: *навігація, капітан, інженер, механік, танкер, радар*.

Внутрішні ресурси національної мови доповнюються зовнішніми у вигляді запозичень на різних рівнях мовної ієрархії, зокрема у складі термінологічних словосполучень. Запозичені терміни в національній термінології набувають певних особливостей у синтагматичному й парадигматичному аспектах. Лінійні контакти між мовними одиницями, зокрема запозиченим терміном на позначення родового поняття і власномовними одиницями, призводять до формування нової складеної номінації, яка комплексно відображає термінологічне значення через родово-видові відношення. Наприклад: *митна декларація, капітанська декларація, морський порт, безпечний порт, географічна ротація, географічний опціон, рік полісний*.

Структура термінів-словосполучень, утворених в українській термінології на основні запозиченого іменника, залежить від спроможності терміна повністю покривати відповідну частину поняттєвого поля морської термінології, бути адекватним за структурою структурі поняття. Склад термінологічних словосполучень залежить від багатьох суто лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, які впливають на їхню можливість збільшувати склад компонентів у відповідь на збільшення ознак для уточненої деталізованої номінації поняття. Наприклад: *фрахтовий ринок, фрахтовий тоннажний ринок, відкриття фрахтового ринку; рейсовий чартер, бербоут-чартер*.

Українська морська лексика останнім часом інтенсивно розвивається. Дослідження термінології як найбільш інформативної частини національної лексики завжди буде актуальним, оскільки з часом наука знаходить усе надійніші знаки, за допомогою яких вона відображає дійсність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В.Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246с.
2. Лейчик В.М. Критерии разграничения простых многословных и составных терминов (терминологических сочетаний) / В.М. Лейчик // Научно-техническая конференция, 22-26 февр. 1971 г. Секция теории и методики преподавания иностранных языков : Рефераты докладов. – М. : МГПИИЯ, 1971. – С.18.
3. Лейчик В.М. Проблемы отечественного терминоведения в конце XX века / В.М. Лейчик // Вопросы филологии : научный журнал. – №2 (5). – 2000. – С. 20-30.
4. Моисеев А.И. Специальные термины и языковая непрерывность / А.И. Моисеев // Семиотические проблемы языка науки, терминологии и информатики. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – С. 314.
5. Тараненко О. Лінгвістичні проблеми української термінології на сучасному етапі / О. Тараненко // Українська термінологія і сучасність : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. – К., 1997. – С. 3-10.
6. Торшина Л.М. Російсько-український словник морської термінології / авт.-уклад. Торшина Л.М., Полупанова Н.В., Варинська А.М. та ін. – К. : Видавничий дім “KM Academia”, 2000. – 282 с.

КОНЦЕПЦІЯ КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА”

Векуа О.В., Науменко Н.В.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Мова – явище суспільне, вона живе, розвивається й функціонує в суспільстві, оскільки є засобом спілкування людей. Форма існування мови – *мовлення*, тобто різноманітне використання мови людьми в усіх сферах громадського й особистого життя.

Нині до майбутніх фахівців ставляться високі вимоги, які полягають не лише в досконалому знанні фаху, а й у високому рівні володіння українською мовою, вільному користуванню нею в усіх галузях. Уміння спілкуватися мовою професії сприяє швидкому засвоєнню спеціальних дисциплін, підвищує ефективність праці, допомагає орієнтуватися у професійній діяльності та ділових контактах.

Останнім часом у багатьох містах України відкрилася велика кількість закладів громадського харчування. На цьому ринку свої послуги пропонують різноманітні ресторани, кав'ярні, паби, бари, таверни, клуби, розважальні центри, казино, готелі. Тому істотно загострилася конкуренція між ними. Керівники фірм інвестують значні кошти в оформлення інтер'єру, закупівлю найновішого обладнання, запрошують з-за кордону кухарів, створюють вишукані фірмові страви тощо, однак все це може звести нанівець непрофесійна робота офіціантів або барменів. Усвідомлюючи це, власники ресторанів і кафе стали приділяти дедалі більшу увагу підготовці персоналу й разом з тим – підвищенню рівня обслуговування клієнтів.

У готельно-ресторанній справі є три складники успіху. Перший – уміння працівника розбиратися у характерах, типах людей, знаходити до кожного безпомилково правильний підхід, а також долати власні страхи, невпевненість у собі. Отже, співробітник закладу громадського харчування має досконало володіти психологією.

Другий – навички обслуговування відвідувачів. Для цього треба знати меню, правила поводження зі столовими приборами, особливості національних кухонь, кулінарні характеристики страв. Набути ці навички можливо, студіюючи енологію, харчові технології, етикет, народознавство.

Третій – основи ресторанного бізнесу, особисті якості офіціанта, професійна етика, норми поведінки та клімат у колективі. Без перебільшення

можна сказати, що офіціант уособлює всю фірму, а тому від його зовнішності, грамотної та професійної поведінки залежать і враження клієнтів, і прибуток, і саме існування закладу.

Спільним знаменником для наведених трьох складників виступає мова. Уміння висловити свою думку правильно – головна вимога до працівника готельно-ресторанної сфери. Важливо добирати слова та звороти, які повно й грамотно передають те, що й потрібно сказати. Аби впоратися з цим завданням, слід мати багатий словниковий запас, уміти у своєму внутрішньому мовленні правильно сформулювати думку.

На жаль, сьогодні у багатьох ситуаціях стикаємося зі зворотами-катахрезами: «жахливо смачний напій», «страшно довга черга», з яких незрозуміло, чи то напій справді смачний, чи то він «жахливий»; чи черга дуже довга, чи в ній стоять «страшні» люди. У мові деяких працівників можна почути й суржикові утвори: «кілька апельсин, помідор» замість «апельсинів, помідорів», «сто гривнів» замість «сто гривень», «натуральне кофе» замість «натуральна кава», «не торкається» замість «не стосується».

І в писемній рекламі харчових продуктів, закладів громадського харчування чимало неправильних і просто незрозумілих висловів: *«Швидко»*. *Вареники з картоплею ручної ліпки* (що саме «ручної ліпки»?); *Чайкофф*. *Апетит-кафе* (виходить, є «апетитні» й «неапетитні» кафе); *Наша ковбаска смакує, як казка*; *Пельмені «Гурман»*. *Нам 10 років* тощо.

Тому слід опановувати професійне мовлення своєї галузі, дотримуючись таких головних вимог: *точність у формулюванні думки, недвозначність; логічність; стислість; відповідність між змістом і мовними засобами; відповідність між мовними засобами та обставинами мовлення; відповідність між мовними засобами та стилем викладу; вживання сталих словосполучень; різноманітність мовних засобів; нешаблонність у побудові висловлювання; доречність; виразність дикції; відповідність інтонації мовленнєвій ситуації*.

Необхідно, щоб ці вимоги базувалися на знанні літературної норми й чутті мови (здатності відчувати належність слів до певного функціонального стилю, доречність вживання слів у певній ситуації). Загальна мовна культура визначається і знанням норм літературної мови, і ерудицією, і світоглядом людини, і культурою мислення, й технікою мовлення.

Нова спеціальність, яка з'явилася в Національному університеті харчових технологій у 2007 році – «Готельно-ресторанна справа» – вимагає розроблення відповідного курсу української мови за професійним

спрямуванням. Ґрунтуючись на чинній навчальній програмі, викладачі доповнюють її фаховими матеріалами: термінологічними словниками, посібниками з культури поведінки адміністраторів, офіціантів, барменів тощо, зібраннями рецептів національних та обрядових українських страв, а також виданнями науково-популярного профілю й художніми творами.

Концепцію курсу української мови професійного спрямування для майбутніх працівників готельно-ресторанної сфери побудовано на засадах дедукції – від загальних понять про літературну мову, її норми і стилі, фахову термінологію, культуру професійного спілкування до особливостей української національної кухні. У контексті кожної з цих тем значна увага приділяється формуванню навичок усного та писемного професійного спілкування, засвоєнню норм літературної мови. Не лишаються осторонь і міжпредметні зв'язки, які є однією з головних вимог організації навчання у вищій школі, – під час лекційних занять з мови студенти отримують загальні відомості з фахових (біологія, хімія, основи валеології) та соціогуманітарних дисциплін (історії, культурології). Це дозволяє створити у свідомості слухача комплексне уявлення про предмет майбутньої професійної діяльності.

Студіюючи норми української літературної мови, слухачі закріплюють набуті знання у роботі не лише з матеріалами практичних завдань, а й створюють віртуальний продукт (або модель закладу громадського харчування), послідовно продумуючи для них назву, логотип, рекламне повідомлення. Стилистика мови професійного спрямування засвоюється завдяки порівняльному дослідженню текстів на тему готельно-ресторанної справи, які належать до різних стилів (художній, публіцистичний, офіційно-діловий, науковий) та підстилів мови (науково-навчальний, науково-популярний тощо).

Ключовою у підготовці фахівця готельно-ресторанної сфери є культура усного професійного спілкування. Окрім традиційних складових цієї теми (культура мовлення, мовний етикет, види та жанри усного спілкування), викладачі беруть до уваги й психологічну компоненту. Як студент із лектором під час навчальних занять, так і офіціант із клієнтом у кафе – люди за віком та статусом різні, але значною мірою однодумці, для яких спілкування – це співтворчість. Наприклад, про одну й ту само страву можна сказати: «це смажене м'ясо» або «ця чудова теляча відбивна, засмажена на олії найвищого гатунку, до неї ми подамо Вам спеціальний соус». А тому багатий словниковий запас – важлива професійна якість працівника

готельно-ресторанної сфери, яка розвивається під час вивчення української мови, культурології, фахових дисциплін.

Саме з метою збагачення лексикону, формування навичок усного та писемного спілкування, вироблення професійної культури студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа» і вводиться така розмаїта у мовному та народознавчому плані тема, як особливості української кухні.

Кухня – це цілий пласт національної культури. Вона поширилася далеко за межами України, а деякі її страви, наприклад борщі й вареники, увійшли до меню світової кулінарії. Пізніше формування національної кухні (що пояснюється тривалістю й складністю процесу утворення української держави) зумовило цілий ряд її особливостей, головною з яких є регіональність. Так, західноукраїнська кухня помітно відрізняється від східноукраїнської; не підлягає сумнівові вплив румунської кухні на буковинську, угорської – на гуцульську й російської – на кухню Слобідської України. Саме тому популярні в Україні страви мають безліч різновидів.

Історія кухні, традиції нашого харчування є невід’ємною складовою матеріальної й духовної культури нації, сімейного й суспільного побуту. В етнокультурних традиціях українського народу виразно простежуються два впливи – давньослов’янських вірувань і православ’я. Традиційні страви залежать від місцевого релігійного світогляду. Так, наприклад, млинці – обрядова страва на Масницю – походять від місячного культу бога Велеса, а на різдвяний Свят-Вечір роль ритуального «сочива», яке первісно є розмоченими сухофруктами, виконує кутя – пшенична каша з маком та родзинками. Пирogi, за даними народознавчої науки, були суто українською стравою, що символізувала Сонце та Місяць. Хліб та сіль, якими вітали дорогих гостей, здавна уособлюють багатство, щастя та пошану.

Сучасна людина, що живе в епоху високих технологій і шалених швидкостей, найчастіше не має змоги належним чином упорядкувати свій раціон. Тому важливим є не лише розроблення нових технологій оздоровчого харчування, а й повернення до традицій стародавньої української кухні, особливостей приготування повсякденних, святкових та пісних наїдків. Сьогодні повертаються з небуття й отримують наукове обґрунтування рецепти поживних і водночас корисних страв, до створення яких докладають зусилля й фахівці НУХТ.

Тому курс української мови для студентів факультету технології оздоровчих продуктів та готельно-ресторанної справи передбачає такі види творчих завдань:

- укласти збірник рецептів українських національних страв;
- створити сценарій презентації українського кафе або ресторану з регіональним колоритом (закарпатським, поліським, слобожанським, кримським тощо);
- укласти меню тематичного столу «Новий рік», «Різдво», «Великдень», «Київ святковий», «Осінні дари» тощо.

Так, наприклад, в укладанні меню мова відіграє чималу роль. Відомо, що меню має бути привабливим, бездоганим з точки зору грамотності. Символіка оформлення, особливо мовна, повинна відповідати стилеві та іміджу ресторану. Так, ресторани російської та української кухні можуть застосовувати шрифти, стилізовані під слов'янську в'язь (у текстовому редакторі Microsoft Word це шрифт Izhitsa), китайської та японської – декор у вигляді ієрогліфів; індійської – написи, стилізовані під санскрит. Адже клієнт, який приходить до ресторану, має отримати задоволення вже від читання меню. У свою чергу, співробітник зобов'язаний дати вичерпну характеристику будь-яких страв, їхнього складу, часу приготування та особливостей.

Ці чинники студенти враховують під час виконання творчих завдань, які значною мірою моделюють їхню майбутню професію.

Через слово в людській свідомості постає картина світу, в якому існує сама людина. Через семантику понять людина виражає своє ставлення до всього, що її оточує, а також бере активну участь у пізнанні непізаного. Мова, як і культура загалом, існує як особлива дійсність – дійсність «людина-світ». Тому курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа», його домінанти та головні методи роботи мають на меті передусім усебічне виховання особистості молодої людини – студента, науковця, спеціаліста третього тисячоліття. Одним із засобів досягнення цієї мети є заглиблення в семантику майбутньої професії, установлення особливостей світогляду українців, явленого у мові. А додаткові студії у галузі слова-символу, осмислення його образності, що викликають зацікавлення студентів Національного університету харчових технологій, стануть чинником глибшого пізнання національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції й сучасність / Світлана Богдан. – К. : Рідна мова, 1998.
2. Галузинська Л.І. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посібник / Л.І. Галузинська, Н.В. Науменко, В.О. Колосюк. – К. : Вид-во тов. «Знання», 2008.
3. Гулий І.С. Основи валеології : валеологічні аспекти харчування : підручник / І.С.Гулий, Г.О.Сімахіна, А.І.Українець. – К. : НУХТ, 2003.
4. Культура і побут населення України : навч. посібник / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Либідь, 1993.
5. Науменко Н.В. Сенсорна образність у найменуваннях харчових продуктів / Наталія Науменко // Наукові праці НУХТ. – 2007. – №20. – С. 66-69.

УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ НАРОДНОЇ ТА НЕТРАДИЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

Гойко Н.О.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Відродження традицій народної медицини особливо є актуальним для України. Викладання в більшості медичних закладів велося російською мовою, наукова медична література здебільшого була російськомовною. Лише українська народна медицина та її термінологія існували з прадавніх часів і продовжують розвиватися й нині.

Українське медичне назовництво, яке існувало спочатку в усній, а потім – писемній формах, має давню історію. На думку багатьох науковців, українське термінотворення бере свій початок у витоках української писемності, зокрема в пам'ятках XI ст., в “Ізборнику Святослава” (1073, 1076 рр), а згодом у “Руській правді” зафіксовано вислови, які можна назвати термінами.

Процес медичного назовництва, а згодом і термінотворення, базувався на лексико-семантичній основі української мови і відтворював складний комплекс питань народної медицини в усіх її структурних елементах, їхнє походження й розвиток, народне розуміння про анатомію й фізіологію людини, народне розуміння етіології захворювань, погляди на народних лікарів, методи діагностики й профілактики, санітарно-гігієнічні норми й самі лікувальні засоби, що відзначаються надзвичайним багатством та різноманітністю, поєднуючи раціональні позитивні елементи з діями лікувальної магії.

Дослідження термінології народної медицини різних часів відтворює не лише уявлення народу про зазначені питання, а й указує на різний ступінь їх розробленості. Так, найбільш розробленою була термінологія, яка стосувалася засобів лікування. Менш розробленою була термінологія діагностики та профілактики захворювань, анатомо-фізіологічних знань, що пояснювалося недостатнім їх вивченням.

Щоб остаточно розібратися в цьому питанні, треба звернутися до витоків історії термінотворення.

Як зазначалося вище, перші відомості з народної медицини було зафіксовано в “Ізборнику Святослава”, де можна знайти дані про різні види захворювань, спроби пояснити їх етіологію та поради профілактичного

характеру. За часів Давньої Русі, за твердженням дослідників, першим спеціальним рукописним твором з народної медицини був трактат “Мазі”, автором якого була онука Володимира Мономаха – Євпраксія [2, 353].

Подальше формування термінології народної медицини можна простежити в літописах, які є джерелом ґрунтовних знань з народної медицини, способів, методів, традицій лікування різних захворювань.

Лише з XVI ст. в Україні бере початок як церковно-монастирська медицина, так і цехова, що готувала фахівців-медиків. Набувають поширення своєрідні медичні енциклопедії: “Травники”, “Зілейники”, “Вертогради”, в яких наводилися відомості з ботаніки, фармакопеї та фармакології, анатомії, фізіології та медицини в цілому, які збереглися й до сьогодні. Створювалися вони в різних регіонах – як південно-східних, так і південно-західних. У них відбиваються деякі закономірності переходу староукраїнської літературно-писемної мови до нової літературної мови, що формувалася на народній основі.

Так, лексика опублікованих порадників відзначається повнотою й різноманітністю свого складу. Переважна її частина – це загальновживані слова, проте багато тут і біологічної лексики, пов'язаної з існуванням людини як живої істоти, її фізичним і фізіологічним станом, ознаками, рухами, наприклад: “во сне, неспаніє, на колюченя в персях и боках, абы хорий пропотел”.

У “Книзі лічебній” домінує медична лексика, пов'язана з хворобами людини, їх лікуванням, лікувальними засобами тощо. Її можна згрупувати за такими тематичними групами:

1. Назви хвороб: *белмо, свербь albo короста, кашель, на горячку, на камень в нирках* тощо.
2. Назви способів і засобів лікування: *помазати очи, лекарство тоє, з аптеки, мазь виборна* тощо.
3. Назви природних речовин, напоїв тощо, що їх використовували як засоби лікування або для виготовлення медичних препаратів: *возми отсту мощного, з аптеки опиум, змешай меду пресного з яечним белком* тощо [див. 5 III, 277].

Таким чином, лікарські порадники XVI-XVII ст. повною мірою показують розвиток медичної науки в Україні того часу, в тому числі народної медицини та її термінології.

Подібним чином komponувалися й медичні поради у журналі «Киевская старина», який виходив у XIX ст.:

Ежели болитъ у грудяхъ и жолудокъ нетравить, взят(ь) кореня-петрушки, полину-кореня, оттопит(ь) в сировци (квасі) и пит(ь) еже часто (с.) на-дще в день по несколько разъ; ползу великую приносить.

(Приписано друг. почерк.): ежели болять зуби, около каменя надрапать моху и тимъ попарить зуби, перестануть [3].

Медична термінологія сформувалася в основному на народній основі, використовуючи міжнародні елементи грецької й латинської мов.

Подальший період розвитку термінології взагалі й медичної зокрема характеризується виробленням лінгвістичних критеріїв її оцінки, визначенням кола завдань термінотворення. До цієї роботи, крім фахівців, мають залучатися й мовознавці. Якщо раніше ставилося питання про те, чи повинні лінгвісти займатися термінологією інших наук, то зараз ні в кого не виникає з цього приводу жодних сумнівів. Навпаки, загальновизнаною є думка про те, що лінгвісти повинні разом зі спеціалістами брати активну участь у розробленні термінології.

Науковці [1, 4] виокремлюють такі етапи розвитку сучасної української наукової медичної термінології:

1. Підготовчий – друга половина XIX – початок XX ст. Цінний передусім тим, що видаються перші україномовні медичні тексти наукового стилю – науково-популярні видання, присвячені профілактиці та лікуванню різних захворювань. Це був час так званого “народництва”, коли в науці, культурі багатьох європейських країн “націоналізувалася” латина і створювалася національна термінологія, яка мала б бути зрозумілою простій, малоосвіченій людині без додаткового тлумачення. Перший період розвитку української медичної термінології найцінніший тим, що, по-перше, усвідомлювалася національна основа термінотворення, а по-друге, зароджувався тісний зв'язок народної та наукової медицини.

2. Творчий: 1917 р. – початок 30-х рр. XX ст. Припадає на буремні часи повалення російського царизму та недовготривалий період відновлення української державності, набуття українською мовою статусу державної. Це зумовило цілеспрямований розвиток української медичної термінології, видання цілої низки медичних словників, загальнолікарських журналів, перекладних підручників з медицини тощо. Зокрема в цей період в українській термінології усталилися такі поняття, як *білі кров'яні тільця, волокно, повіка, рухомий нерв, дихання, илунок, зір, легені, сухожилля, тім'я* тощо.

Терміноутворення того часу за головний напрям побудови термінів мало застосування наявних в українській мові лексем та індивідуальне словотворення. Так, лексикограф М. Галин до російських термінів “саркома”, “миома”, “остеома” (де “ома” – грецький компонент, що означає “новоутворення”) добрав українські відповідники “м'ясак”, “м'язак”, “кістяк”; до термінів на *-itis* (запалення) – кератит, ентерит, нефрит, миокардит – відповідники з суфіксами *-иця*, *-ниця*, *-овиця*, *-івниця*: “рогівниця”, “кишковиця”, “нирковиця”, “м'язосердниця” [1; 4].

Одним словом, у цьому періоді розвитку для створення української медичної наукової термінології використовувався суто український мовний матеріал – термінологія народної медицини.

3. Русифікаційний: 30-80-ті рр. XX ст. Сутність русифікаційних процесів, які спостерігалися як в усій українській медицині, так і в медичному терміноутворенні зокрема, характеризується на різних етапах розвитку суспільства по-різному.

Під гаслом боротьби проти націоналізму з загальнозживаної медичної термінології було вилучено близько половини рекомендованих українських термінів, а натомість “запропоновано” або кальковані з російської, або міжнародні в російській транскрипції, які не відповідали внутрішній структурі та милозвучності української мови.

Незважаючи на русифікацію, українська медична термінологія продовжує розвиватися. З 1948 по 1985 рр. вийшли друком ряд словників. Деякий час видаються україномовні медичні журнали: “Фармацевтичний журнал”, “Фізіологічний журнал”, “Український біохімічний журнал”, “Мікробіологічний журнал”. Українська наукова термінологія в цей час має дуже обмежене вживання.

4. Антирусифікаційний: початок 90-х рр. XX ст. – наш час. Цей етап у розвитку української медичної термінології почався з прийняттям Закону про мову (1989) та здобуттям Україною незалежності (1991).

У цей період бурхливо починає розвиватися термінографія, зокрема медична. Видається ціла низка фахових словників, які продовжують перервані традиції українського терміноутворення. Розширюється також сфера функціонування української мови в медичній галузі, відроджуються старі та з'являються нові україномовні видання.

Сучасна наукова медична термінологія базується на лексико-семантичній основі української мови, використовуючи при цьому діалектизми, просторічні лексеми, забуті терміни народної медицини.

І сама нетрадиційна медицина зажила цілої низки різних витлумачень і пов'язаних із ними синонімічних термінів. Наприклад, російськомовна інтернет-енциклопедія визначає її так:

«Нетрадиционная медицина, также называемая альтернативной или неконвенциональной медициной, – условное понятие, объединяющее способы диагностики, предупреждения и лечения болезней человека, которые по тем или иным причинам не получили всеобщего признания у врачей. Основной причиной этого обычно является отсутствие чётких правил, большая доля субъективности в выборе и применении данных методов, плохая воспроизводимость результатов в руках разных специалистов и, вследствие этого, сложности в проведении объективных испытаний их эффективности и широкого внедрения в клиническую практику. Кроме того, иногда в понятие нетрадиционной медицины включают заведомо неэффективные подходы, основанные на необычных идеях и фантазиях».

Термінологія офіційної (наукової) та народної медицини перебувають у тісній взаємодії. Незважаючи на певні відмінності у процесі спілкування лікаря з хворим і хворого з народним цілителем, медична термінологія слугує одному виду людської діяльності – лікуванню хворих.

Не секрет, що наукова медицина на разі все частіше звертається до народного досвіду лікування, традицій лікування, народної медицини. Так, під час проведення наукової конференції з народної та нетрадиційної медицини (1993 р., Полтава) було запропоновано визначитися щодо ряду термінів народного походження, зокрема щодо назви особи, яка практикує народну медицину й не має спеціальної вищої освіти. Це – термін, який найповніше відображає суть поняття, – гарне українське слово “цілитель”.

Слово це – старослов'янське, веде своє походження від “цел”, тобто “цілий, здоровий”. Історичне дослідження цього слова переконує, що воно має давню історію (починаючи від текстів X – XI ст.), відповідає специфіці та милозвучності української мови й може бути використано для якнайширшого використання.

Отже, питання створення каталогу термінів народної та нетрадиційної медицини, підготовки на її основі нових галузевих словників і загального довідково-енциклопедичного видання з української народної термінології народної й нетрадиційної медицини є невідкладними й потребують негайного розв'язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Золотухін Г.О. Фахова мова медика : навч. посібник / Г.О. Золотухін, Н.П. Литвиненко, Н.В. Місник. – К. : Здоров'я, 2002. – 285 с.
2. Лозко Г.С. Українське народознавство / Галина Лозко. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
3. Малорусские домашние лечебники XVIII в. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1890/pdf/kietskaya-starina-1890-2-B>
4. Нечай С. Російсько-український словник медичної термінології. 15 000 слів / авт.-упоряд. С. Нечай. – К. : УЛТК, Фонд «Третє тисячоліття», 2000. – 432 с.
5. Слово многоцінне : антологія давньої української літератури : в 4-х т. – Т. III / упоряд. В.В. Яременко та ін. – К. : Либідь, 2005. – 627 с.

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ

Коломієць О. Б.

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Сучасна освітня практика пов'язана з пошуками нових, концептуальних підходів до освіти. Зокрема актуалізується проблема гуманізації технічної освіти, яка належить до складних соціально-педагогічних проблем й покликана узгоджувати професійну підготовку з найактуальнішими проблемами розвитку людства, суспільства й особистості.

Гуманізація технічної освіти, зокрема вищої, передбачає розкриття перед студентами змісту духовних і культурних цінностей, формування у них духовно-моральних якостей, широкого світогляду, загальної та інтелектуальної культури, розвитку творчих здібностей, що сприятиме самореалізації та саморозвитку особистості.

Важлива роль у реалізації завдань гуманізації вищої технічної освіти належить комплексу українознавчих дисциплін («Історія України», «Історія української культури» та ін.). Це пояснюється насамперед тим, що ефективне вирішення проблем формування в особистості підвалин теоретико-світоглядної свідомості в царині наук відбувається не у вигаданому, а в певному етнокультурному просторі, викладач є носієм певної національної культури, моральності етносу, виразником менталітету свого народу.

Вітчизняна історія та культура містять в собі величезний гуманістичний потенціал. Тому, тільки зазирнувши у глибинне коріння, зрозумівши витoki національної філософії, духовності, культури, специфіку національного сприйняття, сучасний студент вийде на шлях, що приведе його до найцінніших надбань гуманістичної думки свого народу. А це, в свою чергу, сприятиме поглибленню самопізнання, формуванню почуття ідентичності як компонентів національної самосвідомості. Водночас особистість, будучи унікальною цілісністю, яка прагне досягнути професійного зростання, сама творить своє життя та несе відповідальність за свій вибір відповідно до сподівань спільноти, до якої належить.

Актуальність досліджуваної теми обумовлюється, таким чином, необхідністю пошуку нових моделей розвитку особистості в контексті професійного становлення; переорієнтацією освіти на нові виміри духовності задля збереження духовно-культурних цінностей людства й закарбування у

свідомості людини життєстверджуючих світоглядних орієнтацій, необхідних для самоусвідомлення та саморозвитку особистості.

Проблема ця далеко не нова в педагогічній науці та практиці. Її досліджують провідні філософи, психологи та педагоги сучасності (І. Бех, Б. Кобзарь, П. Кононенко, М. Пірен, В. Струманський, В. Скутіна, К. Чорна та інші). У наукових розвідках висвітлюються, зокрема, теоретико-методологічні проблеми духовного розвитку особистості, становлення її культури, окреслюються концептуальні, змістові, структурні, організаційні особливості філософії українознавства, необхідні для вироблення якісно нової моделі освіти, що має забезпечити готовність майбутнього фахівця сумлінно і творчо працювати на благо Вітчизни, спонукаючи до національної самореалізації, а також обґрунтовуються нові технології навчання, спрямовані на реалізацію цих завдань у педагогічній практиці.

Ми зосередили увагу на пошуках засобів виховання національної самосвідомості студентської молоді в умовах технічного ВНЗ, зокрема на використанні гуманістичного потенціалу українознавчих дисциплін для здійснення цього завдання.

Як відомо, національна свідомість є матеріалізованим буттям національного менталітету і проявляється як на рівні буденної свідомості, так і на рівні теоретичного творення – в мистецтві, літературі, політико-правових, морально-етичних поглядах і поведінці. Вона виступає формою самоусвідомлення нації і через сукупність соціально-психологічних рис є виявом національного характеру, його етнічних особливостей, певною системою світосприйняття. Через неї нація усвідомлює себе суб'єктом історичного процесу в загальнолюдському розвої буття. Саме через неї виявляються й усвідомлюються суперечності реальної історії, особливості буття нації в загальному історичному поступі людства.

Національна свідомість – це, безперечно, знання про історичне минуле і сьогодення Батьківщини, її матеріальну і духовну культуру, мову, традиції; усвідомлення ролі своєї національної спільноти, місця культури свого народу у світовій культурі.

Національна самосвідомість – це відчуття людиною власної гордості за приналежність до своєї нації, вміння мислити на основі образів національної культури, сприйняття оточуючого світу крізь призму національних інтересів, спрямованість своїх дій і вчинків відповідно до національних інтересів.

Саме тому виховання національної самосвідомості, перш за все, відбувається через залучення до соціального і культурного досвіду свого народу та світової культури в цілому.

Науковці стверджують, що нині функції та спектр дії українознавства розширилися за межі дослідження суто національно-культурних проблем. Вони охоплюють й соціальні та державотворчі процеси формування свідомості та моралі, освіти й виховання, політику і культуру в широкому розумінні (не лише духовну, а й матеріальну).

Такими в основному визначаються межі сучасного українознавства, зокрема в концепціях та дослідженнях П. Кононенка [2]. На його думку, національну культуру ніяк не можна зводити до допоміжної ролі чи декоративної функції у процесі суспільного поступу. Феномени мови й культури у розвитку економічних та демократичних перетворень недооцінені у нашому українському суспільстві, хоча піднесення культури завжди впливало на економічне зростання у будь-якій державі. Адже не економіка створює людину, а людина створює економіку. Та й сучасний стан сфери освіти й мистецтва не може задовольнити потреби духовного розвитку українського суспільства.

В жодній країні розвинутої демократії інформаційно-культурний простір не працює проти власної держави так, як це відбувається в Україні. Суспільство опинилося в ситуації, де домінує споживацьке ставлення людини не лише до природних, соціальних, а й моральних ресурсів заради прагматичної вигоди.

Тому в царині освіти необхідно повніше використовувати гуманістичний потенціал, що міститься у вивченні українознавчих дисциплін, адже ідеї гуманізму мають своєрідне, багате й повнокровне вираження в українській історії та культурі. Особливість гуманістичного світогляду в Україні пов'язана з його формуванням в екстремальних соціально-історичних умовах.

Український гуманізм є надзвичайно складним, багатогранним і комплексним явищем. Ця риса нашої ментальності сягає глибин віків. Кращі гуманістичні традиції української історії та культури завжди мали своїм джерелом народне життя з відображенням у ньому загальнолюдських цінностей. Так, якщо звернутися до витоків давньої вітчизняної культури, зокрема билинного епосу, то можна впевнитися, що вся вона виростає з потреби утвердження сил добра, людського братства, справедливості, народності.

У процесі виховання національної самосвідомості студентської молоді засобами українознавства великого значення ми надаємо етнокультурним цінностям.

Серед базових норм і цінностей української нації на перший план виступає українська національна ідея, яка є основою функціонування нації, серцевиною її духовних інтересів, наріжним каменем її соціально-політичних прагнень. В усі часи українська ідея була для нашого народу інтегруючою силою. Вона спонукала до подвигів та до великої жертвності, гартувала волю, шліфувала світогляд борців за свободу.

Сьогодні в широкому сенсі українська національна ідея усвідомлюється як теоретична догма побудови української держави на засадах самодостатності української нації як провідної рушійної сили відродження української мови, культури, традицій, вірувань. Ідея державотворення в незалежній Україні, з одного боку віддзеркалює право на самовизначення та незалежність, а з іншого – залишає націю в межах загальнолюдської спільноти і спрямована на утвердження в житті гуманістичних і демократичних цінностей.

Крім національної ідеї для української нації мають важливе значення демократична ідея – народовладдя і захист основних прав та свобод людини, а також соціальна ідея – соціальна справедливість, забезпечення гідного існування представникам усіх класів і верств суспільства, рівності економічних, політичних і культурних можливостей для кожного громадянина.

Тому в центрі уваги викладачів мають бути сюжети, пов'язані із забезпеченням прав людини, поширенням процесу демократизації, пропагандою національних і соціальних цінностей, ідей толерантності й поваги до інших народів. При цьому необхідно прагнути до гранично виваженої інтерпретації фактів минулого і сучасного.

Вважаємо, що гуманістична суть української історії та культури, українознавча цілісність гуманітарної сфери у синтезі її окремих чинників, здатні забезпечити основу для самоусвідомлення особистості й розвитку таких рис студентської молоді, як миролюбність, відданість українській нації, відповідальність за права і долю людини, суспільства, держави. Українознавчі дисципліни, таким чином, є консолідуючим фактором, що формує цінності духовності, солідарності, інтелектуальності, соборності громадянського суспільства, плекаючи національну самобутність, відродження українськості, повагу до полікультурності.

Разом із тим, на становлення самосвідомості впливає відповідальність особистості за впорядкування власних життєвих подій у єдину послідовність, що залежить від життєвої концепції людини. Для становлення національної самосвідомості важливим є, насамперед, саморозуміння, саморозкриття, ствердження системи цінностей, поглядів, переконань.

Тому необхідне переосмислення національного досвіду, нове бачення тих подій життя, тих національних рис характеру, які з певних причин не усвідомлювалися українцями. Для цього необхідна рефлексія важливих моментів у розвитку нації, відновлення національного менталітету, побудова і вибір цілей і тактик поведінки, переосмислення життєвих стратегій на основі рефлексій досвіду життя нації.

Почуття відповідальності залишається важливим компонентом національної самосвідомості майбутніх фахівців, і тлумачення її змісту в контексті накопиченого людством практичного і духовного досвіду залишається одним із напрямів професійного становлення студентів технічних ВНЗ. Адже національна самосвідомість студентів – це система моральних принципів, поглядів, цінностей, норм і правил поведінки, які співвідносяться з національними уявленнями про добро і зло, належне і справедливе та пов'язані з сумлінням нації.

Виховання національної самосвідомості студентів в процесі вивчення українознавчих дисциплін уявляється нам як цілеспрямований, цілісний, поступальний, інноваційний процес, спрямований на вироблення системи знань про національні культурно-духовні цінності, що формують діалектичне та гнучке світорозуміння; ціннісні орієнтації на ідеали культури та традиції свого народу; норми високої духовності та культуротворчості.

При цьому слід пам'ятати, що утвердження народом себе як самобутньої та унікальної спільноти можливе лише у параметрах її оцінки в масштабах загальнолюдського, адже насправді, національна свідомість інтегрована в загальнолюдський потік життя, а велич української культури виявляється в тому, наскільки знайшла у ній свою реалізацію людська сутність і цінність, що не обмежена національними рамками. Вирвана із всезагального потоку людської історії, національна свідомість перетворюється в абстрактний абсолют, позбавлений життя поза простором і часом.

Таким чином, проблема співвідношення загальнолюдського і національного стає однією з найважливіших проблем у справі реалізації сучасних, гуманістично орієнтованих освітніх програм. Дослідники

зазначають, що досягнення гармонії між цими цінностями є ідеалом, хоча в реальному навчально-виховному процесі ідеал недосяжний, бо між двома згаданими цінностями завжди існує суперечність і кожна з них має тенденцію до перебільшення своєї ролі в розв'язанні даної суперечності. У вирішенні означеної проблеми абсолютизація чи визнання пріоритету однієї сторони цієї суперечності є хибним і тому потрібно звернути увагу на вчення тих мислителів, які намагались знайти певну оптимальну міру поєднання даних сторін [3, 206-207].

Інакше кажучи, слід прагнути втілення в освіті й вихованні так званої об'єднувальної ідеології, побудованої на гуманістичних засадах, котра являла б собою бажану сферу ідейного консенсусу основних суспільних і політичних сил і zarazом була системою цінностей, принципів світосприйняття [1, 33]. Така об'єднувальна ідеологія має увібрати в себе загальнолюдські етичні норми, патріотизм і національну гідність разом з повагою до інших народів, основи екологічної свідомості, миролюбність у поєднанні з готовністю протистояти агресії, поважання законів, шанування праці, знань, духовних надбань свого народу і всього людства.

Аналіз даної наукової проблеми з точки зору історичного чи культурологічного аспектів дає можливість кожному переконатись в тому, що національне тільки підкреслює загальнолюдське, не суперечить йому. Загальнолюдське – це все найкраще, що міститься в кожній національній культурі, історичному минулому народу, його побуті, фольклорі, традиціях, мистецтві. Тому протиставляти національне і загальнолюдське неправомерно.

На закінчення зазначимо, що гуманістичний потенціал українознавчих дисциплін спрямований на особистість, яка усвідомлює свою належність до української нації, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки. Йдеться про особистість, яка виявляє готовність до власного соціального успіху, а також прагне зробити внесок у громадянську державну справу. І сьогодні є всі підстави сподіватися, що саме єдиний, націлений на загальнолюдські цінності, стиль мислення об'єднає творчі зусилля працівників вітчизняної вищої школи і забезпечить творення тієї духовної атмосфери, в якій безумовне прийняття вищезгаданих цінностей студентським загалом трансформується у норму їх життя та діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти / Балл Г. // Освіта і управління. – 1997. – №2. – Т.1. – С. 30-38
2. Кононенко П. Українознавство – наука любові, етики, життєтворчості / Кононенко П. // Збірник наукових праць. – Львів : Літопис, 2006. – 457 с.
3. Лутай В. Філософія сучасної освіти / Лутай В. – К. : Вид-во тов. «Знання», 1996. – 240 с.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Машарова Я.В., Шевчук О.В.

Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

Стан термінологічної справи будь-якої держави відображає рівень її науково-технічного та культурного розвитку. Тому кожна держава особливо дбає про стан національної фахової мови, що відбивається у державних стандартах. Технологія творення термінологічних стандартів є тривалим і практично виваженим процесом. Адже термінологічний стандарт – це результат лексико-графічного усталення, визначеного наявними словниками, та практичного унормування усталеної термінології, відображеної у підручниках, навчальних посібниках, наукових працях.

Термінологічні стандарти повинні передувати галузевим або виходити з ними одночасно, але вже з узгодженою термінологією. Таким чином процес унормування стандартизації національної термінології повинен переходити у процес встановлення відношень еквівалентності між термінологією держав у рамках однієї чи кількох мов, що необхідно для кращого порозуміння на всіх рівнях міждержавних стосунків.

Найвищим рівнем формування мовної особистості є рівень володіння фаховою мовою: терміносистемами, фразеологією, правилами творення тексту тощо. Отже, відповідно до принципів сучасної освіти студенти нефілологічного профілю повинні набувати певної лінгвістичної підготовки. У нашому випадку це означає вільне володіння українським фаховим мовленням, збагачення професійного мовлення студентів нефілологічних ВНЗ українською науковою термінологією.

Метою нашого дослідження є спроба аналізу ситуації, що склалася навколо проблеми збагачення професійного мовлення студентів технічних ВНЗ українською фаховою термінологією. Актуальність означеної проблеми зумовлено необхідністю формування мовної свідомості у майбутніх фахівців з різних науково-технічних галузей, оскільки вільне володіння фаховим мовленням сприяє не лише зростанню ефективності праці, а й продуктивному розвитку професійних контактів з колегами.

Опанування засадами професії починається з системи загальних та професійних знань, тобто з оволодіння галузевою фразеологією та термінологією, що допомагає не лише у навчанні, а й подальшій трудовій

діяльності майбутнього фахівця. Засвоєння «наукового дискурсу професії»[1, 64], мовленнєвої специфіки фаху визначається насамперед множиною термінів, що активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності.

Доведено, що спеціальні галузеві терміни становлять понад 60% професійної лексики фахівця [3, 96]. Решта стосується загальнонаукових та загальновживаних лексем. Важливо, що термінологічна лексика сприяє інтелектуалізації науково-виробничого та ділового спілкування, збагаченню професійно зумовленого словникового запасу і таким чином спрощує процес засвоєння та реалізації набутих знань у професійній діяльності.

Визначаючи актуальність поставлених питань, слід зауважити, що вітчизняна лінгводидактика дослідила їх не у повному обсязі. Зокрема, досліджено методику формування мовної компетенції студентів (Людмила Барановська, Л. Головата, Л. Лучкіна та ін.), шляхи формування мовленнєвої культури (Надія Бабич, О. Беляєв, Алла Коваль, В. Мельничайко та ін.). Процеси засвоєння фахової термінології не привертають належної уваги дослідників.

На даний час не існує універсальної системи застосування у викладанні українських терміносистем студентам Півдня та Сходу України. Переважне російськомовне оточення вказаних регіонів зумовлює окремі вимоги до навчання фахової термінології студентів технічних ВНЗ. Студенти нефілологічного профілю не завжди мають змогу (і бажання) писати реферати, наукові праці, виступати на конференціях українською мовою. Вказана ситуація, у свою чергу, зумовлена рядом соціально-політичних чинників, але вона не є нормальною з огляду на те, що формування професійної компетентності фахівців, оволодіння професійною термінологією починається у стінах ВНЗ.

Таким чином держава, з одного боку, прагне активно запровадити українську мову у всі сфери виробництва, а, з іншого боку, викладання фахових дисциплін у південних та східних регіонах України часто обмежується російською мовою. Вказане протиріччя створює труднощі для засвоєння професійної лексики українською мовою.

Одним з вельми продуктивних шляхів формування у студентів-нефілологів професійної мовленнєвої компетенції на основі фахової термінології є запровадження курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що надійшов на зміну курсові «Ділова українська мова». Саме він враховує особливості викладання мови з огляду на професійно орієнтовану комунікацію у технічних ВНЗ.

Дані лінгвістичних спостережень вказують на необхідність володіння 85% термінів, що застосовуються у тексті, для вільного сприйняття потрібної інформації [1, 167]. Продуктивне засвоєння термінів і подальше їх використання в усному та писемному фаховому мовленні зумовлені застосуванням відповідної системи вправ, що, з одного боку, спрямовані на поглиблене засвоєння певної термінології, і, з другого боку, ініціюють уміння говорити, слухати та сприймати цю термінологію у конкретних робочих ситуаціях.

Досвід доводить ефективність поєднання вправ репродуктивного характеру з творчими завданнями: перші виконують ознайомлювальну функцію, а другі сприяють свідомому самостійному використанню набутих знань у певних обставинах на виробництві. Тут маємо на увазі наступне:

*складання термінологічного словника власного фаху з відповідним поясненням,

*усне повідомлення або переказ певного матеріалу з урахуванням орфоепічних та акцентних норм української літературної мови,

*переклад фахового тексту з російської на українську мову та редагування готового матеріалу в процесі роботи з комп'ютером,

*добір антонімів та синонімів до окремих термінів, дослідження за допомогою відповідних словників вживання дублетів та інтернаціоналізмів у фахових текстах, стійких термінологічних сполук, що не мають точних українських відповідників російським варіантам тощо.

Це допоможе студентам уникнути небажаного калькування при створенні (перекладі) фахової літератури, орієнтує на вживання нормативних форм фахових фразеологічних терміносполучень, надає змогу віднаходити спільні рішення у застосуванні російської та української терміносистем різних науково-технічних галузей, що досить важливо для південно-східних регіонів України.

Окрему роль у процесі формування мовленнєвої фахової компетенції відіграє текст зі спеціальності. Адже потрібні терміни постають комунікативною системою виключно на рівні тексту. Саме тому викладачі-філологи у тісній співпраці з викладачами фахових дисциплін різних курсів повинні розробляти методичні посібники, вказівки зі спеціальними текстами, насиченими актуальною фаховою термінологією, словники фахових терміносистем тощо. На нашу думку, все вказане слугує запорукою

грунтовного засвоєння та свідомого активного використання базової наукової та професійної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения : Уч. пособие / Тарас Кияк. – К. : УМКВО, 1989. – 103 с.
2. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо / Любов Мацько // Дивослово. – 2001. – №9. – С. 2-3.
3. Миняй-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. Миняй-Белоручев. – М. : Военное изд. Министерства обороны СССР, 1980. – 236 с.
4. Тоцька Н. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів / Ніна Тоцька // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 62-65.

**ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНШОМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
У СУЧАСНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ**
(на матеріалі оголошень про прийняття на роботу
у ресторанній сфері)

Науменко Н.В.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Кулінарія, за визначенням сучасних культурологів, – таке саме мистецтво, як і музика й література, архітектура й живопис. «Гуска, фарширована трюфелями, яблуками, печінками та родзинками, не поступатиметься за своєю глибиною та складністю гегелівській філософії. Сунічне тістечко-безе зі збитими вершками витончене, мов Моцартове скерцо. Сир Таледжо з зеленою оливкою у своїй буколічності й епічності здатен позмагатися зі строфами Горація, а таріль, на якому ряхтять тосканські закуски, – веселий та урочистий, наче фреска».

Їжа, так само, як і мистецтво, література, філософія, наука, здатна виразити й сформулювати своєю мовою найтонші відтінки людських почуттів, думок, намірів. Тому щодо їжі доцільно вживати всю гаму слів, словосполучень і термінів, якими ми зазвичай описуємо свій захват від доторку до шедеврів людського генія.

З активізацією національного відродження в усіх галузях почалося активне наукове словотворення в Україні. Більшість держав світу має свою національну термінологію (з елементами інтернаціональної лексики). У цивілізованій країні національна мова забезпечує всі галузі життя і, зокрема, фахове спілкування. Тому процес створення наукової термінології в українській мові є природним і необхідним.

Проте пов'язаний він із величезними труднощами, адже мова має свої закони. Щоб слово мало довге життя, воно повинно бути милозвучним (тобто вписатися в мелодику мови), лаконічним, інформативним, не викликати недоречних асоціацій.

Словників створюється багато, але не всі вони відповідають цим вимогам. Існує правило – термінологічні словники мають бути схвалені комітетом із наукової термінології НАН України. Тільки тоді можна уникнути помилок, зайвої синонімії, розбіжностей у вживанні термінів, неточних перекладів запозичених слів тощо.

Зразки взаємодії української та іноземних мов у професійній термінології фахівця готельно-ресторанної сфери наведено в наступній таблиці (ліва колонка – родові поняття, права – видові):

Готель	Гостинний двір, постоялий двір; туристський готель, готель економ-класу (бізнес-класу), одно- (дво-, три-, чотири-, п'яти-) зірковий готель, мотель, ротель, ботель, флотель; мережа готелів
Заклади харчування	Ресторан, кафе, кав'ярня, піцерія, таверна, трактир, корчма, шинок; національний (український, китайський, японський, італійський, єврейський) ресторан
Професійна документація	Заява, резюме, договір про бронювання, трудовий контракт, трудова угода, акт, аудиторський висновок; меню, винна карта, кавова карта, рахунок, квитанція; рецептура, розкладка
Прийом, обслуговування	Офіційний (неофіційний) прийом, дипломатичний прийом, корпоративна вечірка; сніданок, обід, вечеря, бенкет, коктейль, журфікс, фуршет, пікнік, барбекю, шведський стіл; тематичні столи; кейтеринг
Обладнання для приготування їжі	Апарати для приготування гарячих напоїв: <i>кавові машини, кавомолки, експрес-кавоварки, джезви, кавові станції, чайно-кавові автомати</i> Апарати для теплового оброблення продуктів: <i>мікрохвильові печі, пароварки, кип'ятильники, грилі, бойлери; духові шафи (духовки) газові та електричні</i> Допоміжне обладнання: <i>вітрини теплові, вітрини охолоджувані, вітрини демонстраційні, марміти, машини для вакуумного пакування</i> Обладнання для шведського столу: <i>салат-бари, охолоджувані прилавки та буфети, марміти для перших і других страв, чефери</i>
Персонал	Адміністратор, касир, аудитор, покоївка, порт'є, кур'єр, консьєрж; шеф-кухар, кухар, менеджер залу, менеджер бенкетів, бармен, барист, сомельє, метрдотель, офіціант, дієтолог, дизайнер, флорист, фахівець PR

Головне правило, якого потрібно дотримуватися при вживанні іншомовних слів, формулюється так:

**Використовуйте у тексті лише ті іншомовні слова,
значення яких ви можете впевнено пояснити.**

В Україні виходять друком численні довідники, класифікатори, періодичні видання, у яких даються пояснення щодо появи нових професій, їх найменування, шляхів підготовки кадрів. Активна співпраця України з зарубіжними державами, зокрема підготовка до фінальної частини футбольного чемпіонату Європи, який відбувся у червні-липні 2012 року, потребувала і потребує відкриття нових закладів харчування, насамперед орієнтованих на національні кухні народів Європи, та випуску нового покоління фахівців ресторанної справи.

Пошук молодим фахівцем свого місця в галузі готельно-ресторанної справи розпочинається, як правило, зі знайомства з оголошеннями про прийом на роботу.

Згідно з новітніми класифікаторами ділових документів, оголошення – офіційне повідомлення, оповіщення, інформація про масовий захід: про час і зміст проведення нарад, засідань, зборів; про виконання якоїсь роботи; про можливість обійняти вакантну посаду шляхом участі у конкурсі [див.1, 250; 3, 101]. За формою оголошення бувають писані, мальовані, друковані в газетах, журналах, на окремих аркушах.

В оголошеннях, крім чіткої мови, важливості теми, цікавості змісту, велике значення має оформлення: написання слів більшими й меншими літерами, добір кольорів, симетричність розташування повідомлень. Взаємодія іншомовних та питомих українських лексем у формуванні оголошень про прийняття на роботу виявляється, по-перше, у синонімії термінів на позначення осіб за професією; по-друге, у сполученні різномовних компонентів у видових характеристиках працівника ресторану, бару або кафе; по-третє, у найменуваннях самих закладів. Наприклад [4, 77]:

ТОВ «КОЛОС ЛТД» терміново потрібні: • КУЛІНАР • РОЗКАТНИК ТІСТА • ВАНТАЖНИК • ПЕКАР • КОНДИТЕР • ПАКУВАЛЬНИЦЯ	
Вимоги: наявність м/о, гр.: денні та нічні зміни. Місце роботи: Дарницький район, вул. Золбунівська, 20	

Візьмімо систему позначень осіб за родом діяльності [див. 2, 22-23]. Ономасіологічним мотивом утворень простих або складних іменників-назв професії в ресторанній сфері, виступає основа лексеми, яка позначає продукт виробництва («шашличник» – від «шашлик», «піццайоло» – від «піца», «сушист» – від «суші»); місце виробництва («бармен» – від «бар», «кухар» – від «кухня»), а також дію («пекар» – від «випікання», «кондитер-оформлювач»), спосіб виробництва («розкатник тіста»).

Приблизно в XVII столітті слово «*піццайоло*» (італ. *pizzaiolo*) закріпилося за людьми, які виготовляли піцу для городян і селян, притому вдавалися до вигадливих акробатичних трюків, маніпулюючи шматком тіста для швидшого розкачування. Італійське за походженням слово сьогодні замінило в україномовних оголошеннях про прийняття на роботу невдалі складні лексеми «піца-майстер» та «піца-мейкер».

Із появою та розповсюдженням в Україні закладів харчування, орієнтованих на східну кухню, в українську мову входить декілька слів японського походження. Корінь «суші» (точніше, відповідно до японської вимови, – «сусі») породжує чимало складних термінів для позначення осіб, які виготовляють цю страву, та пов'язаними з цим процесами.

Наприклад, *«головним плюсом суші-роботів було те, що вони від самого початку проектувалися суші-кухарями й ураховували всі їхні побажання. Це полегшило впровадження установок в уже відкриті суші-бари та суші-ресторани. Крім того, з'явилося окреме відгалуження в «суші-бізнесі»* (за матеріалами Вікіпедії). Терміни на позначення кухаря, який виробляє суші, можуть бути не лише складними іменниками, а й простими лексемами, утвореними за допомогою кореня «суші» та суфіксів діяча; найбільш поширений – «сушист».

Іноколи нова професія суміщає декілька апріорі неспоріднених галузей діяльності. Такою є, наприклад, робота *«ресторанного критика»*. Ресторанний критик – фахівець у галузі кулінарії та ресторанного бізнесу, який займається професійним рецензуванням закладів громадського харчування. Як правило, є журналістом – співробітником періодичного друкованого (газета, журнал) або інтернет-видання, що публікує відгуки про ресторани, бари та кафе. До сфери його інтересів входить оцінювання кухні, винної карти, рівня обслуговування, інтер'єру та загальної атмосфери закладу.

Збірник рецензій про ресторани може випускатися окремим виданням у формі путівника по ресторанах (ресторанного гіда) [див. 5]. Відповідно,

ресторанний критик має бути фахівцем у кулінарії, культурології (зокрема культурі харчування), фізіології харчування, журналістиці, мовознавстві та видавничій справі.

Отож сьогодні конче необхідно вдосконалювати свої знання рідної, української мови, щоб сприймати нові іншомовні слова не як непереможних завойовників, а як добрих друзів, які допомагають пізнати реалії життя тієї країни, звідки вони приходять до нас.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузинська Л.І. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посібник / Л.І. Галузинська, Н.В. Науменко, В.О. Колосюк. – К. : Вид-во тов. «Знання», 2008. – 431 с.
2. Мойсієнко А.К. Динамічний аспект номінації : навч. посібник / Анатолій Мойсієнко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2004. – 100 с.
3. Погиба Л.Г. Складання ділових паперів : практикум / Л.Г. Погиба, Т.О. Грибіниченко, М.П. Баган. – К. : Либідь, 2003. – 240 с.
4. Пропоную роботу : інформаційно-рекламний тижневик. – №9 (784), березень 2012. – 107 с.
5. Кулинарные профессии [Электронный ресурс] / Режим доступа : ru.wikipedia.org/wiki/Кулинарные_профессии

ПЕРСПЕКТИВИ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ТОТАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Олександрова Г.М.

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ

Формування освіченої, інтелігентної, національно свідомої людини – складний індивідуально-психологічний процес, що характеризується сукупністю філософських, історичних, антропологічних, етнографічних, ознак соціуму у якому перебуває його репрезентант. У будь-якому суспільстві ознайомлення дитини з навколишнім середовищем, її внутрішнє становлення відбувається безпосередньо через рідну мову (користування звуконаслідувальними словами, потім – читання та прослуховування пісень, казок, мовні стосунки з іншими людьми).

Перспектива розвитку нації полягає у духовному та інтелектуальному стрижні носіїв культурно-історичного спадку, що, своєю чергою, забезпечує міць та процвітання держави і викликає інтерес та повагу до неї інших країн. Саме рідна мова постає домінантним чинником національного самовизначення, тому потребує підтримки державних інститутів щодо впровадження новітніх технологій для її розвитку. У сучасному житті глобалізація на українських теренах продемонструвала свої негативні наслідки. Як констатує М. Жулинський: «...нівелюючи національно-культурні особливості економічно менш розвинених народів, вона накладає на них духовну колонізацію і веде їх до національного самознищення, небуття».

Пріоритетними моральними цінностями молоді, на жаль, стали запозичені з Заходу віяння у стилі поведінки та стратегічний курс отримання передусім матеріальних вигод. Частина української молоді віддає перевагу спілкування російській мовній компетенції, відводячи тим часом українській менш значущу роль. Це зумовлено низкою причин, серед яких – тривалий лінгвоцид рідної мови, заборона та нищення національних літературних та мистецьких джерел, згодом – і найкращих представників української культури.

Серед учнів і студентів поширилося зневажливе ставлення до рідної мови, знижена мотивація її вивчення, незрозумілість та байдужість до її майбутнього і, відповідно, відсутність програм та перспектив власного мовного розвитку й удосконалення. До того ж деякі урядовці декларують

недоречність української мови як «ненужной, мешающей благотворному развитию личности» (варто згадати виступ Міністра освіти і науки на зборах учителів Росії про впровадження російської мови в українських навчальних закладах), унаслідок чого вона поступово була витіснена суржилом.

Суржик, на нашу думку, являє собою дуалістичну комплементарність, тобто уникнення норм мовленнєвої поведінки, вільне користування обраними за бажанням мовними одиницями. Як свідчать спостереження, у засобах масової інформації (головне у галузі спорту) дедалі частіше словами іншомовного походження підмінюються українські відповідники, наприклад: *хавбек* – *півзахисник*, *голкіпер* – *воротар*, *чемпіонат (світу)* – *мундіаль*; у інших галузях *дім* – *хауз*, *подорож* – *травелінг*.

У книзі «Мовна політика та мовна ситуація в Україні» окреслено аналіз так званого суржику – мішаної українсько-російської мови, поданий учасниками проекту «Мовна політика в Україні: антропологічні, лінгвістичні аспекти та подальші перспективи» Сальваторе дель Гаудіо та Богданом Тарасенком. Більшість спеціалістів вважають, що суржик – це «українська зі значними російськими домішками» [6; 317]. Але, як уже було підкреслено раніше, сучасна українська мова зазнає болісних видозмін, оскільки її прагнуть не тільки «русифікувати», а й «американізувати», щоб не втратити «обличчя» перед «сильними світу цього» та рабського бажання «подобатися» сусідам.

Свого часу Ліна Костенко у «Гуманітарній аурі нації...» зауважила: «Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене. В такій ситуації, в будь-якій, а в такій особливо, держава повинна мати глибоко продуману гуманітарну політику, створювати механізми ефективного впливу, координувати зусилля вчених і митців. Бо за таких деструкцій, у перехідний період, це життєво необхідно – накреслити шляхетні обриси своєї культури». [4; 35]. Адже українська мова жодним чином не зводилася до «витвореної», репрезентуючи себе складовою частиною національної світоглядної парадигми: зберігаються та відновлюються її формотворчі функції, віддзеркалюючи крізь призму віків історичний досвід, національні традиції і узвичаєння, притаманні українському народу.

Прикметно, що процес оволодіння рідною мовою сьогодні постає найбільш вразливим у реформуванні освітньої системи: дедалі питомої уваги набуває проблема мовної компетенції у контексті формування нового типу особистості і суспільних відносин на основі національної освіти. Ця

проблема нині стає предметом обговорення вітчизняних педагогів, психологів, соціологів, зокрема й у негуманітарному науковому середовищі.

У соціокультурному дискурсі мовна компетенція реалізується апріорі безпосередньо через носія мови, чия внутрішня генеза характеризується комплексом філософсько-світоглядних детермінант, культурних інтенцій, аналітико – синтезуючих вмінь та безперечно природних здібностей. Це є той феномен, що розкриває сутність людини та відрізняє її від інших. Поняттю мовної особистості присвячені роботи Ю. Караулова, В. Карасика, Світлани Єрмоленко, Любові Мацько, Ф.Бацевича, Любові Струганець у мовознавстві та лінгвокультурології.

Говорячи про цей аспект, із невідомих причин слова «зацікавленість» уникають, адже, відкриваючи непізнаний світ, дитина користується широким арсеналом психологічних, естетичних, розумових компонентів власного просторового виміру. Мелодійність, доступність мовних концептів розвивають спроможність розуміння оточуючих, забезпечують легкість та невимушеність у спілкуванні з іншими комунікантами і таким чином прищеплюють любов до рідної мови. Мовленнєва реалізація є головним інструментарієм соціальної ідентифікації репрезентантів суспільства завдяки встановленню взаємозв'язку з навколишнім середовищем, спонукає до створення культурних цінностей, урізноманітнення духовного потенціалу.

Онтогенез індивідуума наочно демонструє симбіоз мовленнєвої та предметної діяльності: під час інтроекції дитина “приміряє” на себе соціальні ролі, знаково-символічні образи, практикує способи спілкування, які надалі стають невід’ємною частиною формування її свідомості та особистості. У молодшому віці саме закладається фундамент основи світобачення, що у подальшому житті допоможе дорослій людині визначити адекватність власної цілеспрямованості.

К.Д. Ушинський вважав рідну мову головним об’єктом національного розвитку молодого покоління: « Вивчення кожного предмета передається дитині засвоюється нею і виражається у формі слова. Дитя, яке не звикло заглиблюватися у зміст слова, темно розуміє або зовсім не розуміє його значення і не дістало навички розпоряджатися ним вільно в усному і писемному мовленні, завжди страждатиме від цього. Викладання вітчизняної мови в первинному навчанні становить предмет головний, центральний, який входить в усі інші предмети і вбирає у себе їх результати» [8; 103].

Тому нагальні питання сьогодення – повернення традиційних форм народного навчання, негайний перегляд наявної та розроблення нової

ефективної методичної літератури, дидактичної системи виховання, яка б відповідала віковим можливостям і потребам дитини без нагромадження незрозумілих лексем та концептів, сприяла самопізнанню, саморозкриттю неповторних особистостей, створення умов для розкриття творчого потенціалу.

Протягом століть національна освіта, а згодом і радянська детермінували за своїм рівнем викладання у світовому освітньому полі, оскільки завжди відзначалися головними принципами – послідовністю, доступністю, міцністю набутих знань та навичок.

Існує твердження, що спеціалісти колишнього пострадянського простору не користуються попитом на ринку праці. Справа не в тому, що дипломи наших вишів не котируються за кордоном, і українські фахівці гірші за місцевих (у більшості випадків спостерігається і протилежна тенденція), а у тому, що будь-яка держава захищає і враховує інтереси передусім своїх громадян, а потім пропонує роботу (не завжди відповідно до бажання і кваліфікації за фахом) іноземцям.

Новомодні сучасні західноєвропейські методики не завжди і повною мірою відповідають потребам українського суспільства: дедалі частіше батьки скаржаться на складність поставлених завдань (старшокласникам, наприклад, – із алгебри, геометрії, хімії) та визнають свою неспроможність допомогти дітям. Це, у свою чергу, спричиняє негативні наслідки, одним з яких є поступове згасання зацікавленості досліджувати навколишнє середовище.

Необхідність врахування вікових особливостей є запорукою не тільки успішного навчання загалом, а й досягнення поставлених цілей. Щодо вікового цензу, доречно було б зробити акцент на тому, що переважна кількість дітей у віці 6 років не мають бажання іти до школи, більш того – мотивація учитися їм невідома. Хоч як би скорочували тривалість уроків, вони по суті залишаються уроками зі встановленими правилами і принципами, вимагають найвищої концентрації уваги, запам'ятовування, сприйняття навчального матеріалу, а головне – витримки та посидючості. Все глибше володіє дитиною прагнення змінити рід навчальної діяльності на рухливу (наприклад, гру, біг наввипередки), переключити свою увагу на щось інше.

На жаль, нині у навчальному процесі відсутній домінантний чинник всебічного розвитку індивідуума – ігровий момент, так необхідний для молодших школярів, адже саме 6-річний вік – усе ще період дошкільного

життя, де основними формами буття дитини поряд з заняттями залишаються гра і повноцінний сон, який відновлює сили та здоров'я (тишу та спокій фактично неможливо створити в умовах шкільної будівлі).

Видатний педагог В.О. Сухомлинський підкреслював: «Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості» [5; 236]. Допитливість сприяє розвитку мовленнєвих навичок, де для кожного маляти створений простір для фантазії, удосконалення вміння чітко, правильно висловлювати власну думку, водночас користуючись фразеологічними одиницями, що поширюють активний словник мовця.

Тому реструктуризацію шкільної освіти потрібно починати з оновлених підготовчих груп у дитячих дошкільних закладах, де дітей неодмінно залучатимуть до різних видів діяльності у комплексі з відпочинком, і зовсім не буде сенсу «виштовхувати» маленьку особистість у доросле життя.

І тоді мова оживе і заявить про себе навіть у ліричній тональності:

*Казкова мить весняних ранків
У сніжних пагорбах зими,
Забутий шлях омріяних світанків
Вже вільно дихає у сні,
Бурульки весело сміються
Краплинок чутний передзвін,
Промінчики з небес несуться:
– Виходь назустріч з темних стін!
Їх ніжне лагідне тремтіння
Розбудить сон мій наяву,
Моє прекрасне воскресіння!
Чим я жила і досі ще живу!*

ЛІТЕРАТУРА

1. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів / Лариса Варзацька // Початкова школа. – 1991. – №2. – С. 28-35.
2. Жулинський М. Національні культури і проблема глобалізації / Микола Жулинський // Слово і час. – 2002. – № 12. – С. 3-10.

3. Жулинський М. Національні культури і проблеми глобалізації / М. Жулинський // Розбудова держави. – 2002. – № 7-12. – С. 3-5.
4. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала / Ліна Костенко. – К. : КМ «Академія», 1999. – 66 с.
5. Сухомлинський В.А. Избранные педагогические сочинения / Василий Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – С. 236.
6. Тарасенко Б. Суржик : актуальні питання та аналіз конкретного прикладу / Сальваторе дель Гаудіо, Богдана Тарасенко // Мовна політика та мовна ситуація в Україні : аналіз і рекомендації / за ред. Юліане Бестерс-Дільгер ; Проект SNTAS "Language Policy in Ukraine : Anthropological, Linguistic and Further Perspectives" (2006-2008). – К. : Видавн.дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 316-331.
7. Ушинський К.Д. Избранные педагогические сочинения : в 2-х. т. – Т. 2. Проблемы русской школы / Константин Ушинский. – М. : Педагогика, 1974. – 438 с.
8. Ушинський К.Д. Питання про народні школи / Костянтин Ушинський // Вибрані твори. – К. : Рад. школа, 1949. – С. 103.
9. Ушинський К.Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає / Костянтин Ушинський // Вибрані педагогічні твори. В 2-х. т. – К. : Рад. шк., 1997. – Т. 1. – С. 393-628.

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ІННОВАЦІЙНИХ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І ТЕХНОЛОГІЙ

Сімахіна Г.О., Михальчук К.М.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Інновації, нововведення, інноваційна діяльність та інноваційна політика – це нові категорії, які з’явилися в економічному розвитку нашої держави в умовах ринкових відносин. Цих категорій не було досі у вітчизняній економічній теорії та практиці.

Характерна прикмета сучасного етапу економічно розвинених провідних країн – інноваційний шлях розвитку, в основі якого лежить цілеспрямований процес пошуку, підготовки і реалізації інновацій, які дозволяють підвищити ефективність суспільного виробництва, в нашому випадку – виробництва нових харчових продуктів з поліпшеними характеристиками.

У той час як на Заході теорії інноваційного розвитку вивчались, аналізувались і вдосконалювались, в Україні, як і в усіх країнах колишнього СРСР, теорії інновацій вважались антикласовими. У 80-ті роки минулого століття в індустріально розвинених країнах світу теорію інтенсифікації замінила **теорія інноваційних процесів, як підґрунтя нової моделі економічного зростання.**

Характерна прикмета сучасного етапу економічно розвинених передових країн – інноваційний шлях розвитку, в основі якого лежить цілеспрямований процес пошуку, підготовки і реалізації інновацій, які дозволяють підвищити ефективність суспільного виробництва, в нашому випадку – **виробництва нових харчових продуктів з поліпшеними характеристиками.**

Як і будь-яка якісно нова галузь науки, інноваційні харчові технології сьогодні вимагають розбудови належної терміносистеми на ґрунті узгодження власномовних та іншомовних елементів.

Відомо, що терміни створюються засобами власної мови, запозичуються або конструюються з власне українських та іншомовних складників. Так, наприклад, від загальноновживаних слів *стіл, шафа, ваги, продукт, підприємство* шляхом додавання прикметників із термінологічним значенням утворюються нові поняття *лабораторний стіл, сушильна шафа, аналітичні ваги, харчові продукти, інноваційне підприємство*.

Характеризуються терміни такими ознаками:

- системність (кожен термін належить до певної терміносистеми або терміносистем, але в кожній окремій системі має своє значення);
- наявність дефініції (термін не тлумачать, а визначають);
- відсутність експресивного забарвлення, суб'єктивно-офіційних відтінків значення);
- стилістична нейтральність.

У розгортанні інноваційної діяльності в першу чергу зацікавлені вітчизняні виробники продукції. Адже випуск на ринок нових і конкурентоспроможних видів товарів дає їм гарантовані доходи і прибутки, швидку окупність вкладених коштів, накопичення капіталу і можливість його вкладення в розширення виробництва.

Однаке «інновації у харчовій промисловості» – настільки нове для України поняття, що поки не має відповідного визначення. Тому на основі вивчення чинних законодавчих документів пропонується формулювання:

«Інноваційне харчове підприємство (ІХП) – це модель організації сучасного виробництва, орієнтована на розроблення та реалізацію інноваційної харчової продукції і яка поєднує в собі принципи ринкової економіки та державного регулювання цією найважливішою сферою життєдіяльності суспільства».

На цій підставі вводиться терміносполука «інноваційна діяльність», яка підкреслює процесуальний характер роботи підприємства.

Інноваційна діяльність сприяє вирішенню важливої соціальної проблеми – зайнятості, тобто створення нових робочих місць, що в свою чергу забезпечує гарантовану та вчасно виплачену заробітну платню. В розвитку інноваційної діяльності зацікавлені і споживачі, оскільки вони отримують продукцію, товари та послуги з новими показниками високої якості.

І, безумовно, в інноваційному шляху розвитку зацікавлена держава, оскільки це сприяє зростанню валового внутрішнього продукту (ВВП), обсягів реалізації продукції та збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів і, як результат, зростанню життєвого рівня громадян і зміцненню соціальної злагоди у держави.

Розгортання інноваційної діяльності – це також і приплив до вітчизняних виробників іноземного капіталу у вигляді прямих інвестицій, тому що встановлення державою пріоритетів і преференцій щодо

інноваційної діяльності збільшує інвестиційну привабливість вітчизняного виробництва.

Необхідними елементами ефективності ІХП є: інноваційний потенціал, тобто сукупність висококваліфікованих кадрів, фінансово-економічних можливостей, необхідних для забезпечення діяльності підприємства; інноваційна культура як самостійний елемент і як складова інноваційного потенціалу.

Для виробництва інноваційних продуктів необхідно вирішити ряд взаємопов'язаних проблем технологічного, організаційного та економічного характеру:

- створення нових технологій харчової продукції на основі традиційної і нетрадиційної сировини;
- організація сервісу у забезпеченні новою продукцією споживачів;
- ціноутворення;
- потужна маркетингова служба;
- стимулювання збуту за допомогою дійової реклами нової продукції;
- контроль сировини та продукції по всьому ланцюжку виробництва – від сировини до готового продукту, а також в мережах реалізації продукції;
- моніторинг інноваційної діяльності підприємства, тобто систематичний збір інформації про випуск і реалізацію продукції, оброблення та аналіз даних про стан інноваційних процесів на підприємстві, практичні результати діяльності підприємства у реалізації пріоритетних напрямів створення інноваційної продукції.

Звісно, всі ці завдання мають стати узгодженою системою пропозицій до поліпшення наявних і створення нових технологій та підприємств із метою виробництва харчових продуктів нового покоління. Для цього потрібно розробити та впровадити нову форму документації, у якій функціонуватимуть нові терміни та термінологічні конструкції.

Проблема організації і діяльності ІХП досить складна. Однак цим шляхом іде зараз увесь світ. За останні десятиліття споживачі, розуміючи взаємозв'язок між харчуванням і здоров'ям, приділяють велику увагу саме продуктам для здоров'я. Поширення відомостей щодо здорового харчування для попередження і розвитку хвороб зумовили появу і стрімкий ріст ринку функціональних харчових продуктів, які, власне, і представляють інноваційну продукцію.

Окремий масив термінології, пов'язаної з інноваційними харчовими технологіями, становлять лексеми, похідні від грецького компонента «нанос»

(«карлик»). На сьогодні найбільш динамічними та своєчасними вважають **нанотехнології** – дослідження й розробки на атомному, молекулярному й макромолекулярному рівнях в масштабі розмірів від одного до ста нанометрів; створення й використання штучних структур, пристроїв і систем, які завдяки своїм надмалим розмірам мають істотно нові властивості й функції. Для порівняння, неозброєним оком людина здатна побачити предмет діаметром приблизно 10 тис. нанометрів.

Термін «**нанотехнології**» ввів до наукового обігу в 1974 році японський фізик Норіо Танігучі, запропонувавши називати ним спосіб отримання часточок сировини розміром менш ніж один мікрон.

У нанорозробки вкладаються величезні кошти, передусім у галузі електроніки. Разом із тим, застосування цих технологій набирає дедалі більшого поширення у фармації, медицині, а останнім часом і в харчових технологіях.

Ера нанотехнологій розпочалась у 1959 році з наукової доповіді лауреата Нобелівської премії з фізики Річарда Фейнмана, яку він прочитав у грудні 1959 року на щорічному засіданні Американського фізичного товариства на тему: «Внизу багато місця: запрошення увійти в нову область фізики» (*There is plenty of room at the bottom: an invitation to enter a new field of physics*).

На сьогодні у провідних країнах світу проводяться та документуються інтенсивні науково-технічні дослідження з **нанонауки** (із запровадженням нових термінів на позначення окремих наукових напрямів). Наприклад, «дані мережі Інтернет свідчать про наступне: на 1.08.2009 року у світовій літературі налічувалось 17986 статей з **нанотехнологій**, 2334 – з **нанофармакології**, 1881 – з **нанонауки** і 1132 роботи – з **наномедицини**, **нанотехнології рослин** – 204» (нові терміни виділено напівжирним шрифтом).

Впровадження інноваційних технологій у харчову промисловість можна буде вважати ефективним, якщо ринкова кількість продовольства, і в першу чергу – оздоровчого призначення, перевищуватиме мінімальну потребу населення країни у таких продуктах, а вартість збалансованого добового раціону за ринковими цінами буде доступною для всіх верств населення.

Своєю чергою, документування нових технологій та харчових продуктів можливе за умов скоординованої праці фахівців-технологів, мовознавців та лексикографів, позаяк нова терміносистема вимагає чіткого

підходу до сутності предмета, явища або процесу, усунення двозначностей у тлумаченні окремих лексем, активного уведення в науковий обіг та старанного контролю за її функціонуванням.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У СУЧАСНИХ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ

Стельмах Р.С., Науменко Н.В.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

У наш час створюються нові технології та рецептури харчових продуктів, насамперед оздоровчого та профілактичного харчування. До цього складного процесу докладають значних зусиль хіміки, біологи, фармацевти, товаровознавці, представники інших спеціальностей. Не остання роль тут належить і мовознавцям та культурологам, адже новий харчовий продукт здатен захопити й утримати увагу споживача завдяки вдало добраній назві, грамотно проведеній рекламній кампанії. Англійський письменник Олдос Хакслі слушно зауважив із цього приводу: «Легше скласти десять сонетів, ніж одне гарне рекламне повідомлення».

На жаль, в Україні й досі відсутній закон про рекламу харчової продукції. І тому в засобах масової інформації можна побачити різного роду реклами як низькопробної продукції (енергетичні напої, продукти фаст-фудів, продукти з хімічними наповнювачами), так і абсолютно неграмотні рекламні повідомлення: «Усіх дітей знайшли в капусті, а мене – в ковбасі» (торгівельна марка «Ширий кум»).

Безумовно, реклама спрямована на потенційного споживача, оплачується спонсором і служить для просування його продукції. І в більшості випадків реклама нав'язує товар покупцеві. Наприклад, логічно було б заборонити рекламу препарату «Йодомарин», який випускають у Німеччині і який у Німеччині не використовують, тому що він користі не приносить, а може лише зашкодити організмові. Сумнівною також є реклама різноманітних ферментних препаратів («Мезим», «Пензитал», «Фестал»), оскільки їх має рекомендувати лише лікар.

На жаль, сьогодні і реклама харчових продуктів, і реклама фармакологічних препаратів є комерційною і спрямованою лише на отримання істотних прибутків. Тому студенти, наші майбутні фахівці, мають детально розбиратися в особливостях рекламних повідомлень, уміти їх грамотно формулювати, знаходити правильні слова для характеристики привабливих якостей харчових продуктів.

Реклама повинна допомагати споживачеві зробити вибір на користь того товару, який йому до вподоби (споживач згадує, що йому відомо з

реклами про цей чи інший харчовий продукт), після чого вирішити, якій торгівельній марці надати перевагу («Чумак» або «Верес», «Золота амфора» або «Голіцинські вина», «Рошен» або «АВК» тощо). Тобто, реклама має сприяти підвищенню рівня культури харчування серед населення України як істотної складової загальнолюдської культури.

Сьогодні до грамотної об'єктивної реклами ставляться особливі вимоги. Пов'язано це зі вступом України до Світової організації торгівлі, і утриматись у ній можна лише завдяки випусковій конкурентоспроможній продукції, яка користувалася б попитом на світовому ринку, і сприяє цьому саме надійна реклама.

Завдання реклами насамперед такі: **привернути увагу реципієнта** до нового продукту (читача – заголовком або слоганом, глядача – відеорядом); **вплинути на емоції** реципієнта (вдало добрати рекламний аргумент, вдало його подати, зазначити позитивні характеристики харчового продукту та його вплив на здоров'я людини); **аргументувати необхідність** придбання нового харчового продукту для себе та своєї родини; подати **інформацію про продукт** (наявність у ньому натуральних або харчових добавок); **«прикувати увагу» до повідомлення** (рекламу має бути складено так, щоб виникло бажання дочитати / дослухати її до кінця і обов'язково скористатись порадою щодо придбання цього продукту).

Готуючи рекламу для нового харчового продукту, слід урахувувати передусім технологічну складову. Адже важливим показником якості й корисності продукту є його органолептичні (сенсорні) характеристики. На сучасному світовому ринку боротьба за споживача набула широкого розмаху. Виробникові доводиться використовувати будь-які можливості, щоб викликати позитивну реакцію покупця саме на свій продукт.

В умовах твердої конкуренції успіх великою мірою залежить від здатності швидко розробляти, випускати й якісно рекламувати продукти, які задовольнили б смаки споживачів. Зростання розмаїтості нових продуктів не залишає місця для помилок на стадіях розроблення та впровадження продукту у виробництво, а надто ж – на стадії знайомства споживачів з новою продукцією, зокрема посередництвом реклами.

Слід зважати й на те, що реклама – один із прадавніх культурних феноменів. Рекламі *письмовій* передувала реклама *усна* (слово це у перекладі з латини означає «кликати, вигукувати, закликати»). Спершу це були вигуки торговців і крамарів, які вихваляли й пропагували свій товар. Із появою видавництв виникла *друкована реклама*. Поєднання в ній слова та

зображення ускладнює процес виробництва повідомлень, яке стає професійним, звужує діапазон застосування самодіяльного рекламного мистецтва.

Однак усна реклама при цьому не зникає, взірці її ми подибуємо ще й сьогодні. Науковці вирізняють у таких повідомленнях глибинну культурологічну (насамперед фольклорну) компоненту: тут і інтерпретації казкових сюжетів, і коротенькі закликання, й хитромудрі приказки, й велемовні речитативні умовляння, й екстралінгвістичні засоби – передусім гра на музичних інструментах. Усе це мало на меті привернути увагу покупця до рекламованого товару.

Рекламне повідомлення – насамперед картинка символічного, казкового світу. З екрана телевізора, зі сторінок газет і журналів на нас дивляться прекрасні дівчата, гарненькі малюки та мужні чоловіки. Світ рекламних героїв – це світ вічного свята. Варто лишень «з'явитися» голодові чи спразі, як суперпоживний батончик «Снікерс» або супернова «Фанта» притьмом усунуть цю прикру неприємність. У казковому світі реклами нема важкої праці, якою заробляються гроші на покупку рекламованого товару [5, 59].

Символізація в рекламі корисна тим, що здатна породжувати у реципієнта (глядача, слухача або читача) спектр асоціацій [див., напр., 4, 205], впливати на нього аурую недовомовленості, таємничості. Але цей комплекс може апріорі розвиватися не лише у позитивному для споживача напрямі [див. 3, 55]. Удача чекає лише у разі зіставлення явищ із життєвих сфер не зовсім споріднених, але пов'язаних певним контекстуальним зв'язком:

Йогурт «Активія» – поліпшення імунітету за 7 днів.

Олена Карпенко називає подібний прийом «сяючим узагальненням», у якому застосовуються лише позитивно забарвлені метафори: «Колгейт – білосніжна посмішка»; «Якобз – аромат, що зближує» тощо [2, 93].

Вірменська дослідниця Ануш Давтян у статті «Правильні та «неправильні» рекламні тексти» підводить під різні повідомлення ґрунтовну культурологічну базу, установлюючи їхнє архетипне наповнення, аналізуючи інтерпретації казкових сюжетів і мотивів. Відтак усю сукупність рекламних повідомлень вона поділяє на «правильні» та «неправильні».

Наприклад, на так званих «неправильних» діях побудовано рекламний ролик печива «Оreo»: п'ятирічний хлопчик простягає татові печиво й подає детальні «інструкції», як його їсти («покрути, лизни, булькни в молоко

тощо)), а під кінець вириває ласощі в тата з рук і притьмом відправляє собі до рота. Підтекстом байдужості проникнуті деякі відеоролики напою Mirinda (слоган «Жизнь хороша, когда пьешь не спеша») та йогурту Danissimo (слоган «И пусть весь мир подождет»), персонажі яких свідомо відмовляються допомогти стражденному.

Як «правильне» повідомлення можна навести серію роликів про кондитерів, які надихаються на створення цукерок «Палітра», черпаючи ідеї зі свого реального довкілля. У «правильній» рекламі демонструють персонажів, які відчують задоволення від вчасно та якісно виконаної роботи [1, 58].

Джерелом натхнення для творців реклами служить усе, що становить універсальний культурний спадок. Зчаста реклама відображає певні фольклорні, можна навіть сказати – архетипні мотиви та сюжети, і в тому – її найбільша культурологічна важливість.

Дослідження мови реклами харчових продуктів у сполученні з традиціями української кухні має на меті ствердити новий вимір єдності образу зі значенням, слова мовленого зі словом написаним. Виробництво нових продуктів забезпечує плідний ґрунт для роботи у цьому напрямі, адже сюди долучаються не лише специфічні технології їх виготовлення, а й прадавні традиції нашого народу, пов'язані з високою культурою харчування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давтян А.А. «Правильные» и «неправильные» рекламные тексты / Ануш Давтян // Реклама : теория и практика. – №1 (31), февраль 2009. – С. 56-66.
2. Карпенко О. Троянські коні телереклами : мовні маніпуляції [Текст] / Олена Карпенко. – К. : Смолоскип, 2007. – 114 с. – (Лауреати «Смолоскипа»).
3. Пронина Е. Скажи мне, кто тебя рекламирует... / Елена Пронина // Реклама. – 2000. – №5-6 (171).
4. Франко І.Я. Із секретів поетичної творчості / Іван Франко // Вибрані твори. – Х. : Ранок ; Веста, 2003. – 368 с. – (Програма з літератури).
5. Энциклопедия юного капиталиста. – К. : НОРА-Друк, 2010. – 157 с.

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ПРОХАННЯ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Чернуха В.П.

Національний авіаційний університет, м. Київ

До особливої галузі довідково-інформаційної документації належать листи (як ділові, так і приватні), що мають на меті не лише подавати інформацію, а й обмінюватись нею. Текст службового листа, на відміну від приватного, повинен висвітлювати лише одне питання. Головна мета написання службового листа – спонукати до дії, переконувати, доводити, пояснювати. Цього досягають чіткістю, ясністю, стислістю тексту. Тон листа повинен бути нейтральним.

Важливо звернутися до ділового та приватного українського епістолярію минулих років, специфіка якого зумовила етикет сучасного листування.

Останні три томи 12-томного академічного зібрання творів Лесі Українки становлять листи. Значну їх кількість зібрала її сестра Ольга Петрівна Косач-Кривинюк, у якої зосереджувалися не лише автографи, а й копії листів із закордонних архівів. Ольга Косач-Кривинюк у 1930-ті роки готувала на основі листів біографічну працю «Хронологія життя і творчості Лесі Українки». У зібранні О. Косач-Кривинюк збереглися копії листів Лесі Українки до М. П. Драгоманова та його родини, зроблені нею з копій письменника Гліба Лазаревського (копії ним знято з автографів Лесі Українки, що зберігалися у Варшаві).

Зараз понад 50 копій листів до М. П. Драгоманова і його родини зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (ф. 2, № 1548). Відома дослідниця життя і творчості Лесі Українки М. Д. Деркач зберегла копії 28 листів (1888 – 1894 рр.) до М. Драгоманова (ф. 2, № 1220-1227).

Разом із копіями О. П. Косач-Кривинюк та М. Д. Деркач до війни (1939 р.) було зібрано 230 листів, із яких лише близько 30 було опубліковано.

Сьогодні епістолярна спадщина Лесі Українки становить понад 750 листів, і можливості виявлення їх ще далеко не вичерпані.

Наявна епістолярна спадщина Лесі Українки – це листи до осіб, що склали найближче родинне (мати, батько, брати, сестри, родина М.П. Драгоманова, тітка Олена Антонівна Тесленко-Приходько) та

літературне оточення (Іван Франко, Михайло Павлик, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Надія Кибальчич, Осип Маковей, Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко, Христя Алчевська, Михайло Старицький, Володимир Гнатюк, Філарет Колесса, Агатангел Кримський та інші, російські письменники і критики – В. О. Поссе, Є. М. Чириков; громадські діячі – В. Г. Крижанівська-Тучапська, учителька народних шкіл А. С. Макарова; етнографічна комісія та бібліотека Наукового товариства імені Шевченка у Львові, багато інших осіб і установ).

Давно відомо: роль прохача мало кому до вподоби, хоч кожен (і, мабуть, не раз) виконував її. Але за будь-яких обставин людина може (і повинна) залишатись гечною, якщо їй відкриваються деякі мовні таємниці, оті чарівні дивовижні ключі, якими відмикаються людські серця. Наша мова має цілу систему моделей, які допоможуть у будь-якій ситуації, а особливо в скрутній. Варто звернутись хоча б до одного з можливих джерел: народної творчості, художньої літератури тощо. А ще — до епістолярію.

Одразу ж зауважимо: формули прохання належать до часто вживаних у епістолярії конструкцій, що зумовлено жанром листа і наявністю відповідної комунікативної ситуації. Композиційно вони розташовані здебільшого на початку чи в кінці листа, наприклад:

«Високоповажна пані! Будьте ласкаві прислати мені Франка «В поті чола» і які лише є в книгарні його ж белетристичні прозаїчні твори на народні теми. Потребую їх якнайскоріше, тому буду Вам дуже вдячна, коли звернете ласкаву увагу на мою просьбу» (2. XII, 61).

Різноманітність комунікативних ситуацій прохання відповідно спричинили й розгалужену систему формул прохання. Ядро цієї системи становлять конструкції з ключовими лексемами *просьба* (*прохання*), *просити*:

«А от власне моя *просьба*» (X, 131);

«Тепер маю до тебе *прохання*» (XI, 26),

«Ще *прохання*» (XI, 184),

«Я Вас маю об одній речі *просити*» (X, 127),

«Ще раз *прошу*» (XI, 180).

Крім згаданих, можуть уживатися й інші, переважно іменні й дієслівні, лексеми, семантика яких містить сему «прохання»: «*не відмовте, майте добрість* (ласку), *діло маю, Бога ради, на Бога*» тощо.

Епістолярне прохання часто передається також за допомогою питальних форм, наприклад:

«Чи не були б Ви ласкаві прислати мені Ваше «Зів'яле листя», бо якось аж сором, що я його досі не маю» (XI, 73),

«Чи не будете ласкаві розпорядити, аби мені останнє число «Вісника» прислали в Буркут — я тут, напевне, до кінця серпня пробуду, хотіла б мати «Вісник», пока [поки] тут, бо, може, на Україні трудніше буде зробити» (XI, 260);

у деяких випадках — за допомогою наказових речень, імператив яких пом'якшується виразами *вчини ласку* або *майте ласку*:

«Та вже й ти вчини мені ласку, обізвися до мене яким словом, бо ще ж я цього року від тебе листа не бачила» (X, 61),

«Ще майте ласку послати в г. Юрьев, в университетскую библиотеку, і прим. «Думи і мрії...» (XI, 164).

В окремих листах уживані також речення: «Якщо не відмовите мені допомогти в сій справі, то я не знатиму, як і дякувати Вам» (X, 188), «Зробіте мені велику приємність, коли відпишете негайно на сі мої питання...» (X, 164).

Формула прохання з'являється в епістолярії здебільшого не сама, їй передують традиційні етикетні вирази, магічна дія яких давно відома кожному мовцю. Поруч із традиційними *будь ласка*, *будь ласкава*, *будьте ласкаві* вживаються й інші, до складу яких входять лексеми *ласка*, *ласкавий*. Багато з них, якщо й відомі, то все ж, мабуть, обмеженій аудиторії наших сучасників, як-от: *коли Ваша ласка*, *з ласки Вашої*, *майте велику ласку*, *але все ж прошу Вашої ласки*, *коли хтось ласкав*, *нехай хтось когось сповістить з ласки своєї*, *на ласку Божу*, які в одних випадках функціонують то як самостійна вставна одиниця («напишіть, з ласки Вашої, що робиться з моєю родиною» (XII, 356), то як частина складної коментуючої конструкції («будьте ласкаві передати» (XI, 157), відповісти (XI, 163), повідомити (XI, 180).

Зауважимо, однак, що згадані слова-провідники не є обов'язковими в епістолярному тексті. В основному — це особливість початку листа. В кінці знаходимо простіші, не ускладнені іншими, «супутніми лексемами» формули прохання, скажімо: «Бувайте здорові, милая бабушка! Цілую Вас і, прошу, не забувайте писати нам» (X, 182) або: «Пишіть до мене, прошу Вас» (X, 139).

Формула прохання може вводиться у текст і за допомогою інших формул мовного етикету, наприклад

вибачення: «Пробачте, що клопочу Вас своєю справою, та, коли можна, не погордуйте стати у пригоді» (XII, 81), «Тепер маю Вам накинути деякі

«орудки», коли позволите» (XI, 201), «Вибачте мені, з ласки своєї, що завдаю Вам сей клопіт, я Вам, може, колись чим стану в пригоді» (X, 327),

вдячності: «Якщо не відмовите мені допомогти в сій справі, то я не знатиму, як і дякувати Вам, але, сподіваюсь, знайду спосіб бути вдячною» (X, 188).

Їй можуть передувати (або вплітатись в одну синтаксичну одиницю) різноманітні автокоментуючі вирази: «*Починаю одразу з діла, щоб не забути: будь ласка, пришли мені мою «гусеницю», сіре плаття і синю шерстяну блузку...*» (X, 386), «Може Ви тепер уже не в Москві, а тоді моє прохання (я *таки вічно з проханнями! Аж сором!*) прийдеться трохи невчасно, то вже я його *таки* напишу» (XII, 395) і далі: «Але Ви бачите, яка я? Все прошу, а сама, здається, ще зроду ніякої послуги Вам не зробила» (XII, 396).

Поряд з офіційними, пошанними формами на зразок: «Прошу Вашої ласки наглянути» (XI, 171), «Ще майте ласку послати» (XI, 164), «Зробіте мені велику приємність, коли» (XI, 164), «При сій нагоді одважусь потурбувати одним проханням» (XII, 132), «я якраз повинна просити Вас зробити мені ласку велику і допомогти мені у деяких справах» (X, 166), «чи не були би-сьте ласкаві відослати цю поему до «Народу» (X, 87), трапляються й дружні, інтимні та фамільярні, головним чином, індивідуалізовані, наприклад:

«Тепер маленьке прохання від моєї сестри» (XI, 105),

«А тепер просьба приватіссіма» (XII, 356),

«Прошу Вас хорошенько» (X, 136)

або характерне «Нехай хтось когось сповістить з ласки».

Інакше кажучи, формули прохання відзначаються стилістичною маркованістю. А тому мовцеві слід бути особливо уважним у їх виборі: етикетна формула повинна якнайповніше відповідати конкретній комунікативній ситуації прохання. До того ж, вибір завжди залежить і від характеру взаємин комунікантів.

Нині змінилися часи, змінився й етикет. Формули втратили питальну та окличну інтонацію, словесне орнаментування й стали маркерами жанру листа: *Шановний пане..., Вельмишановний професоре..., Шановна пані..., Шановний лікарю..., Шановний пане прокуроре...* (до світських діячів); *Ваше Преосвященство, Блаженніший і дорогий Митрополите, Ваша Святосте* (до церковнослужителів).

Однак, якщо виникне потреба щось попросити листовно, вдаймося до головних принципів службового листування. Гарний, презентабельний

конверт, бланк фірми або просто аркуш білосніжного високоякісного паперу – формальні чинники успіху будь-якого листування. Про це говорить фахівець у галузі ділових стосунків Марія Дороніна: «Неможливість передати ті позитивні емоції, які передаються в спілкуванні через невербальні канали, в діловому листуванні частково компенсуються якістю паперу, на якому написано лист, чіткістю думок, красивим розміщенням тексту на аркуші» [див. 1].

Але передусім — пам'ятаймо про такт і гречність, тоді кожне прохання звучатиме достойно, як-от Лесине до Ольги Франко: «Ще би я Вас об одній речі красенько попросила, якщо не буде то для Вас клопотливо: чи не були би ласкаві привезти мені «Помарніла наша доля» (сталось якось, що власне сього у мене нема), та ще які там є нові видання Вашого чоловіка, а також деякі книжки дядькові, але все то не конче старайтеся, хіба як не тяжко для Вас буде» (X, 90).

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузинська Л.І. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посібник / Любов Галузинська, Наталія Науменко, Валерій Колосюк. – К. : Знання, КОО, 2008. – 432 с.
2. Українка Леся. Зібрання творів : у 12-ти т. — Т. X-XII / Леся Українка ; упоряд. Н. Мірошніченко. – К., 1975-1979. — У тексті статті вказуватимемо тільки том і сторінку.

МОВА ЯК ОЗНАКА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Яременко С.А.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Українські лінгвісти систематично порушують питання врахування «людського фактора» або «людської перспективи» у процесах мовного функціонування [1, 12]. Окреслений дослідницький напрям реалізує концепцію розуміння процесів свідомого впливу на мовну діяльність, вироблення методів аналізу лінгвістичних явищ, які охоплюють не лише питання мовних норм, а й, першочергово, питання українознавчого підходу до освітньо-виховних процесів в Україні.

Окреслена проблематика в українській соціолінгвістиці, на наш погляд, опрацьована недостатньо. Велику увагу питанням теоретичного регулювання мовної діяльності суспільства, зокрема логіко-лінгвістичному та культурно-семіотичному аспектам, приділила Г.М.Яворська. Описові мовної ситуації – В.М.Брицин, Н.П.Шумарова. Питаннями нормативної практики займаються С.Я.Єрмоленко, О.Д.Пономарів та інші дослідники. Соціолінгвістичний підхід до вивчення мовної ситуації у діаспорі спостережений у працях Б.М.Ажнюка.

Мовне питання в нашій країні, особливо перед виборами, стає досить дражливим. Це пояснюється особливостями історичного розвитку держави. Протягом кількох століть здійснювалося штучне звуження сфер застосування української мови.

Аналіз сучасної мовної ситуації дає можливість стверджувати, що українська мова в Україні продовжує витіснятися російською. Загальна кількість українофонів скорочується, особливо інтенсивно серед молоді. Російська мова, яка має потужну мовотворчу базу в Росії, виступає руйнівним чинником щодо української, яка не має мовотворчої бази поза Україною, а тому перебуває в нерівних конкурентних умовах. Під тиском російської система української мови розхитується на всіх рівнях: фонетичному, лексичному і синтаксичному. Питомі українські звуки нівелюються, слова замінюються російськими, спосіб вираження думки уподібнюється до російських зразків, нові слова не створюються, а калькуються. Беззаперечним симптомом хворобливого стану української мови є суржик – етап переходу між буттям і небуття мови.

Світовий досвід доводить вирішальну роль мовно-культурного чинника у формуванні національностей. У модерній історії національних держав, як вважають соціолінгвісти, поширення однієї мови є найдієвішим чинником консолідації населення в межах однієї країни. Швейцарський політолог Урс Альтерматт вважає, що для багатьох європейців сьогодні набагато важливішими від релігії є *мова і культура*, які в європейських національних державах становлять ключові сфери й принципові розпізнавальні ознаки [2, 125].

Ще у XIX столітті в Європі створення національної держави стало важливою політичною програмою для багатьох країн. Президенції цих країн виокремили мову державотворчої нації як монопольну, зорієнтувавшись на *мовну ідентичність* як в політиці, так і в економіці й культурі [2, 165]. Тому в сучасному європейському просторі, хоча державно-політичні кордони не скрізь збігаються з культурно-мовними, практика більшості національних держав орієнтована на те, щоб створити *гомогенну мовну культуру* на спільній державній території.

Вирішальну роль мови у творенні національних держав підтверджує й абсолютна перевага у Європі країн, об'єднаних однією загальнонаціональною мовою (з-поміж 47 європейських країн своя національна мова є державною або офіційною в 41 країні, тобто у 85% загальної кількості) [3, 48]. Отже, утвердження в незалежній Україні мови корінного етносу в функції державної, різноаспектне вивчення її джерельної бази та функціонального статусу в різні історичні періоди цілком відповідає європейській вертикалі національно-мовного розвитку і є найефективнішим засобом консолідації населення і гармонізації міжетнічних стосунків у країні.

Учені доводять, що сучасний масований інформаційний вплив уже не вимагає прямої чи прихованої пропаганди. Цілком досить тривалого й системного перебування особистості в інформаційному соціумі іншої держави. Відбувається тісний інформаційний зв'язок з іншою країною, що призводить до духовної і психічної *нівеляції власного мовного імунітету*. Створюються сприятливі умови для *чужомовної ідентифікації*, що є значно сильнішим чинником, ніж конкретна ідеологічна диверсія.

Не останню роль відіграє й комплекс меншовартості, привитий українцям століттями чужомовної експансії. Справедливо зауважує проф. П.П. Кононенко устами одного з героїв феєричної трагедії «Марія на Голгофі»: «Була орда. Ляська кормига. Російська тюрма. А в сімнадцятому столітті на Волині... – освіта і влада були поспіль германськими...

Туркофілство, польскофілство, русофілство, юдофілство, германофілство... – то *каліцтво душі і психіки*» [4, 133].

На думку багатьох учених, відсутність мовної стійкості – набула риса української ментальності. Тому лінгвісти підтверджують: у нашої нації дуже занижений поріг гідності. Гідність українця необхідно виховувати з дитячого садочка. Тоді зі шкіл і вищих навчальних закладів не виходитимуть люди, байдужі до української культури. Опанування мовою має відбуватися систематично й постійно у прийнятній для пересічного українця формі, поступово для різних регіонів.

У Криму українське радіо дуже багато говорить про мовну політику, про національну мову, цитує праці відомих мовознавців, а російське – систематично, по 5-10 хвилин через кожні 4 години чітко й зрозуміло навчає правильно вимовляти слова, ставити наголоси, залучає пересічного слухача до інтелігентної і вишуканої російської вимови. А хто не хоче бути інтелігентом? Так, керуючись підсвідомим сприйняттям, відбувається прилучення українців, татар та інших національностей до російської культури.

Другим, не менш важливим чинником, на нашу думку, є факт відсутності врегульованого мовного законодавства, який не висуває певних критеріїв та правил дотримання мовного режиму, як, наприклад, у Франції. Принагідно зазначимо, що сьогодні в цій країні на державному рівні дискутується питання необхідності навчати дітей співати напам'ять гімн Франції – «Марсельєзу» – не старшокласниками (як було раніше), а дітьми шести років. Закон для шкіл усіх типів – і державних, і приватних. Штраф за недотримання – 10 тисяч франків. Тому цілком слушною є вимога Тетяни Лебедевої, науковців і громадських діячів щодо практичної реалізації закону про радіомовлення.

Сучасні роздуми про вплив чужомовної освіти на формування особистості цілком суголосні думкам Павла Богацького, який у 1909 році на шпальтах однієї з тогочасних українських газет висловлював власне бачення *мовної ситуації*: «Нам треба вчитись своєму, – зазначає дописувач, – як найкраще, як найуважніше... А цього непомітно між тими, хто считає себе українцями. Повне, безсоромне незнання своєї історії, своєї літератури і всього українського не турбує наших українців. Вони з повним правом носять ім'я українського інтелігента, а не знають того, що соромно не знати й учневі гімназії. Тисячі прикладів можна навести того, що людина з вищою освітою не знає, хто такий був Драгоманов, не кажу вже про його писання, не

знає і коротенької біографії Т.Шевченка, котрим так люблять прикривати свою неграмотність, а українцем себе считає, а патріотом своєї вітчизни називається. Це інтелігентна людина, український інтелігент! Безперечно, що за це треба дякувати нашій русифікаторській quasi-школі...» [5, 201].

Цілком об'єктивна оцінка *сучасної мовної ситуації* простежується у поглядах Лариси Шевченко – завідувача кафедри історії української мови КНУ імені Т.Г.Шевченка, яка підтверджує, що «мовна ситуація за останнє століття майже не змінилася, складається враження, що аналізуємо сьогодення...» [6, 51].

Соціолінгвісти підтверджують відомий з зарубіжної лінгвістики закон, що в країнах часто відбуваються мовні конфлікти, коли дві мови конкурують за панування на одній території. Не варто говорити про те, чому в нашій країні так склалося, чому російська мова зараз конкурує на території України з українською.

Зрозуміло одне, що переможе в майбутньому і досить швидко та мова, якої більше в усіх комунікативних сферах, тобто та, яка має більшу комунікативну потужність, якої більше на телебаченні, радіо, в пресі, рекламі, афішах. Тому питання *удержавлення української мови, формування україномовного інформаційного простору* нашої країни мають бути першочерговими на часі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада / Г.М. Яворська // Нац. акад. наук України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К., 2000. – 285 с.
2. Альтерматт У. Етнонаціоналізм в Європе / У. Альтерматт. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2000. – 230с.
3. Плахута Є. Цілі мовної політики держави: українські проблеми на тлі досвіду Латвії та Білорусії / Є.Плахута // Державність української мови і мовний досвід світу: Матеріали міжнародної конф. – К., 2000. – 180 с.
4. Кононенко П.П. Марія на Голгофі / П. Кононенко // Вибрані твори у 3-х книгах. Книга 1. – К: РБНТ, 1999. – 170 с.
5. Студент. 3 чергових справ // Українська Хата. – 1909. – № 3-4.
6. Шевченко Л.І. Літературна мова у просторі національної культури / Л.І.Шевченко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 135 с.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Секція 1

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ, НАУКИ ТА ТЕХНІКИ: АКТУАЛЬНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ
ДИСЦИПЛІН У НЕГУМАНІТАРНОМУ ВНЗ (З ДОСВІДУ КАФЕДРИ
УКРАЇНОЗНАВСТВА НУХТ)**

Береговий С.І., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕРШОГО ДИРЕКТОРА
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ТЕХНІКУМУ (КОЛЕДЖУ) ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ НУХТ ЛУБНІНА ОЛЕКСАНДРА ФЕДОРОВИЧА**

Зваричук Е.О., Кам'янець-Подільський коледж харчової промисловості
НУХТ, м. Кам'янець-Подільський

СЕМАНТИЧНІ АСОЦІАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Клименко Є. О., Яременко С.А., Національний університет харчових
технологій, м. Київ

**РОЛЬ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МІСЦЕ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У
СИСТЕМІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Кобилянський Є.Е., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**«ХРУЩОВСЬКА ВІДЛИГА» ЯК ДЗЕРКАЛО ПРОТИСТОЯННЯ
ЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ**

Колосюк В.О., Коцюбанська О.О., Національний університет харчових
технологій, м. Київ

**ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ –
ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

Левицька Н.М., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**КАВ'ЯРНЯ ЯК ОСЕРЕДОК ЖИВОГО ТА ВІРТУАЛЬНОГО
МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ**

Сароян Л.А., Національний університет харчових технологій, м. Київ

Секція 2**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
У ТЕХНІЧНИХ ГАЛУЗЯХ****ВСТУПНЕ СЛОВО**

**СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ У
ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ ЕКОЛОГІВ ТА МІКРОБІОЛОГІВ**

Бажан О.М., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**ДИНАМІЧНІ АСПЕКТИ НОМІНАЦІЇ ГРОШЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ
НАУКОВІЙ ПРАКТИЦІ**

Булаш А.В., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**ТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МОРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Варинська А.М., Гнот В.Г., Полупанова Н.В., Одеська національна морська академія, м. Одеса

**КОНЦЕПЦІЯ КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА”**

Векуа О.В., Науменко Н.В., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ НАРОДНОЇ ТА НЕТРАДИЦІЙНОЇ
МЕДИЦИНИ**

Гойко Н.О., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ У
КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ**

Коломієць О. Б., Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ**

Машарова Я.В., Шевчук О.В., Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

**ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНШОМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У
СУЧАСНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ (на матеріалі оголошень про
прийняття на роботу у ресторанній сфері)**

Науменко Н.В., Національний університет харчових технологій, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІДРОСТАЮЧОГО
ПОКОЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ТОТАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Олександрова Г.М., Національний педагогічний університет ім. М.П.
Драгоманова, м. Київ

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ІННОВАЦІЙНИХ
ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І ТЕХНОЛОГІЙ

Сімахіна Г.О., Михальчук К.М., Національний університет харчових
технологій, м. Київ

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У СУЧАСНИХ РЕКЛАМНИХ
ПОВІДОМЛЕННЯХ

Стельмах Р.С., Науменко Н.В., Національний університет харчових
технологій, м. Київ

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ПРОХАННЯ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Чернуха В.П., Національний авіаційний університет

МОВА ЯК ОЗНАКА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Яременко С.А., Національний університет харчових технологій, м. Київ

**Відгуки і пропозиції щодо роботи конференції та змісту статей просимо
надсилати на адресу: flam1@voliacable.com**